

МАРКАЗИ ТАДҚИҚОТИ СТРАТЕГИИ НАЗДИ
ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

АКАДЕМИЯИ ИЛМҲОИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Қиёмиддин Сатторӣ, Ҳасани Муҳаммадӣ

НАВРӯЗИ ҶАҲОНӢ

(МАЪЛУМОТНОМАИ МУХТАСАР)

Душанбе-2017

ББК 84 тоҷик 7-5+63,5(2тоҷик)+85.127
С-34

Зери назари
доктори илмҳои таърих
Худобердӣ Холиқназар

С-34 Қиёмиддин Сатторӣ, Ҳасани Муҳаммадӣ. **Наврӯзи
чаҳонӣ**. Душанбе, «Аржанг», 2017, 128 саҳ.

Мухаррир:
Мирзошоҳи Ватаншох

Ин китоб роҷеъ ба таърихи ҷашни байналмилалии Наврӯз, расму ойин, одобу маросим, тарзу шеваи таҷлили он дар кишварҳои ҳавзаи тамаддуни Наврӯз: Тоҷикистон, Эрон, Афғонистон, Ёзбекистон, Покистон, Туркменистон, Қазоқистон, Қирғизистон, Озарбойҷон ба таври мухтасар маълумот медиҳад. Китоби «**Наврӯзи чаҳонӣ**» ба ҳаводорони ин ҷашни бостонӣ чун ҳадяи наврӯзӣ пешкаш мегардад.

ISBN 978-99947-0-000-0
2017

© Қ. Сатторӣ, Ҳ. Муҳаммадӣ,

НАВРҮЗИ ҚОНАФРҮЗ ВА ҚАҲОНАФРҮЗ

«Метавон бо сарбаландӣ гуфт, ки дар талошҳои чанд кишвари ҳамзабону ҳамфарҳанг Қумхурии Тоҷикистони соҳибистиклол низ дар сафи пеш қарор дошт ва дар қаҳонишавии Наврӯзи бостонӣ саҳми арзандаи худро гузошт. Ба шарофати қаҳонӣ шудани Наврӯз муҳимтарин суннатҳои писандида ва неки наврӯзӣ эҳе гардиданд. Моро зарур аст, ки таърих ва анъанаҳои Наврӯзро ҳарчи бештар ва амиқтар омӯзем».

Эмомалӣ Раҳмон

ҲИҚМАТ ВА ФАЛСАФАИ НАВРҮЗ

Қаҳор унсури ҳастӣ: обу хоку оташу бод, вобаста ба ҳаракати Офтоб, заминро замон ва қаҳони ҳастиро ба чунбишу ҳаракат меоварад. Ба шарофати амали ин қаҳор унсури ягона зиндагӣ рангу оҳанги нав пайдо мекунад. Ҳок метапад, об меравад, бод мезавад, оташ фурузон мешавад. Бо шарофати ин қаҳор унсур зиндагӣ ҳамеша дар тағйироту ҳаракат аст. Агар ба ин амал бо чашми маърифатомӯз нигарем, ҳақиқати ҳол равшан мешавад. Замин ҳангоми зимистон пирӯҳани сафед ба бар мекунад. Ҳок гӯё андаруни қойғаи гарм меосояд ва андар бағал донаи ҳастиро мепарварад. Қабои замин ҳам ҳусни дилрабое дорад, ҳам дар ниҳод амали гуворое.

Ҳангоми баҳорон барф аз таъсири гармии офтоб зарра-зарра об мешавад, замин ҳам ба ин муносибат пирӯҳанашро дигар мекунад, яъне сабз. Ин ранг, ки бо ҳазорон оҳанг хокро зебу оро медиҳад, он қадар назокату латофате дорад, ки аз таъсири он ягон қонзоте андар канор намонанд. Донаи ба хок уфтода сар аз замини сард ба берун мекашад ва сӯйи Хуршеди оламоро раҳ мегирад.

Хуни дарахтон ба чӯш меояд, гунча гиребон медарад, шукуфа бор меоварад, барги сабз чун гӯшвореандар шохаҳо ҳамел мешавад. Мурғон оҳанги шодмонӣ дармедиханду нағмасаро мешаванд, аз субҳ то шом чаҳ-чаҳ мезананд, суруди онҳо чуноне гӯшнавозу дилрабост, ки шуниданаш ҳаловат мебахшад. Ҳақ ба ҷониби Муҳаммадиқболи Лоҳурӣ аст, ки моҳият ва фалсафаи Наврӯзи навбахоронро дарёфта, бо чунин зебоӣ ва дилрабӣ ба қалам додааст:

*Хез, ки дар кӯху дашт хайма зад абри баҳор,
Масти тараннум ҳазор¹,
Тӯтию дуррочу сор,
Бар тарафи чӯйбор
Кишти гулу лолазор,
Чашми тамошо биёр,
Хез, ки дар кӯху дашт хайма зад абри баҳор.*

*Хез, ки дар боғу роғ қофилаи гул расид,
Боди баҳорон вазид,
Мурғ наво офарид,
Лола гиребон дарид,
Ҳусн гули тоза чид,
Ишқ ғами нав харид,
Хез, ки дар боғу роғ қофилаи гул расид.*

*Булбулакон дар сафир, сулсулакон² дар хурӯш,
Хуни чаман гармчӯш,
Эй, ки нишинӣ ҳамӯш,
Даршикан ойини хӯш,
Бодаи маънӣ бинӯш,
Нағма саро, гул бипӯш,
Булбулакон дар сафир, сулсулакон дар хурӯш.*

---

¹. Ҳазор – булбул.

². Сулсулакон – мурғакони хушхон.

*Хучранишинӣ гузор, гӯшаи сахро гузин,
Бар лаби ҷӯе нишин,
Оби равонро бибин,
Наргиси нозофарин,
Лахти дили фарвадин,¹
Бӯса занаш бар чабин,
Хучранишинӣ гузор, гӯшаи сахро гузин.*

*Дидаи маънӣ кушо, эй зи аён беҳабар,
Нимаи оташ ба бар, лола камар дар камар,
Мечакадаш бар чигар
Шабнами ашки сахар,
Дар шафақ анҷум нигар,
Дидаи маънӣ кушо, эй зи аён беҳабар.*

*Хоки чаман во намуд рози дили коинот,
Буду набуди сифот,
Ҷилвагариҳои зот,
Он чи ту донӣ ҳаёт,
Он чи ту хонӣ мамот,
Ҳеч надорад субот,
Хоки чаман во намуд рози дили коинот.*

Замин амсоли укёнуси нур мешавад ва андарунаш гӯё равшанӣ меҷӯшад. Осмон гоҳе он қадар софу беғубор менамояд, ки гӯё доманаш ҳеҷ гоҳ чангу губорро надида бошад. Гоҳе абрҳои бороновар онро фаро мегиранд, тундар чун паланги хашмин меғуррад, барқ меҷаҳад ва бар сари кӯҳҳо тег мекашад, қаъри дараҳои касногузарро ончуноне рӯшан мекунад, ки сангчаҳои суфтаю зебои рӯдҳои кӯҳӣ бо ҳазорон ранг медурахшанд.

Об оҳанги нав пайдо мекунад. Аз қатраборон ба риштаборон ва шохборон табдил меёбад. Ҳазору як рӯди

---

¹ **Фарвадин** – кӯтоҳшудаи фарвардин, моҳи нахустини шамсии ориёӣ.

хурд аз кӯҳистон, домани талу теппахо ба сӯйи дашту даман раҳ мегиранд, ниҳоят аз пайвастагии онҳо рӯд, баҳр, укёнус пайдо мешавад. Он миқдори об, ки ҳангоми тобистон бухор гардида, абрҳо пайдо шуда буданд, дубора об тавлид мекунанд. Ин гардиши об ба зода шудан, умр дидан ва ниҳоят иваз шудани наслҳои инсон шабоҳат дорад.

Ин таносуб фақат дар зоҳир нест, зеро писаре, ки ба ҷойи падар менишинад, агарчи аз зоти ӯст, аммо куллан монанди вай нест. Обҳои навбахор ҳам ҳамчунинанд, ҳам нишона аз асолат доранд, ҳам навгонии навадеш. Об чаро қарору сукутро намедонад? Чаро мудом ба нишебӣ ҷорӣ мешавад? Ин нишонаи ҳастӣ ва зиндагонии ӯст.

*Соҳили афтода гуфт: «Гарчи басе зистам,
Ҳеч на маълум шуд, оҳ, ки ман кистам?»
Мавҷи зихудрафтае тез хиромиду гуфт:
«Ҳастам, агар меравам, гар наравам, нестам».*

Бод ҳам пайваста дар амал аст, медамаду мевазад. Дар урфияти мардуми тоҷик «обу ҳаво» мегӯянд, ки бесабаб нест. Ҳаво яке аз воситаҳои зиндагист, ки ягон амал бе он ҳосил намешавад. Бод дар зимистон сард, дар тобистон гарм, дар тирамоҳ тунд, вале дар баҳор ба андозаи ҳайратовар мушқу атромез ва димоғпарвар аст. Вай ҳам ба таври худ барои ҳастӣ амал мекунад. Хоку обро ба чунбиш меоварад, аз ҳаракати он дарахтон, гулу гиёҳ ва тамоми рустаниҳо гардолуд мешаванд.

Ҳавои баҳор, яъне боди баҳорӣ, он қадар гуворо ва диловез аст, ки аз нақҳату назокаташ одамизод серӣ надорад, мехоҳад танаҳ аз шиддати таъсири он осояд, дилаш аз ғубору ҳастагӣ раҳояд, шояд аз ҳамин сабаб онро ҷонпарвар номидаанд.

Оташ дар замин ҷонишини Хуршед аст, аз Офтоб нишона дорад, гармию равшанӣ медиҳад. Одамизод ҳангоми зимистон оташ меафрӯзад, то аз сардию торикӣ

раҳо ёбад. Зиндагии одамиро бидуни оташ наметавон тасаввур кард. Ҷисми инсон худ амсоли оташдонест, ки андарунаш хуни гарм гардиш мекунад ва зиндагиро бунёд месозад. Агар дар тан таносуби гармию сардӣ вайрон шавад, шахс ба беморӣ гирифта мешавад, бинобар ин, ҳар он чи, ки мо истеъмол мекунем, дар пайвастагӣ бояд мутаносиб бошанд. Аз гармӣ хомҳо пухта ва пухтаҳо расидаю лазиз мегарданд. Шояд аз ҳамин сабаб бошад, ки ҳар як меваи расида ранги Офтобро ба худ мегирад.

Оташи афрӯхтан ҳангоми Наврӯз рамз аст, рамзи пирӯзии гармо бар сармо, рӯшанӣ бар торикӣ, неки бар бадист. Аҷаб он аст, ки амали ҷаҳор унсури азали реша дар табиат доранд ва майдони амали онҳо дар пайвастагӣ сурат мегирад.

Инсон, ки фарзанди табиат ва як ҳиссаи ҷудонопазирӣ он аст, аз он ҳама дигаргунию амалкарди табиат ҷудо нест. Гармию сардӣ, торикию рӯшноӣ, некию бадӣ ва он ҳама тағйироти зотии дар табиат ба вучудояндаро андар бисоти хештан, чун ҳиссаҳои табиат, эҳсосу дарк менамояд.

Бо фаро расидани Наврӯзи ҷонфарӯз ва ҷаҳонафрӯз бисоти одамӣ низ аз нишоти афзоиш ва бар асари таъсири ҷаҳор унсури ягона пардозӣ нав меҷаҳад. Меҷаҳад, ки рангинҷабои нав ба бар кунад, кӯҳнаҷаҳоро бар оташ сӯзонанд, ғизои навбаҳорӣ хӯрад, муҳити хона ва атрофашро чун баҳори тозақор аз нав зебу оро диҳад, ба ҳар донае, ки тирамоҳу навбаҳор пошад, умед бандад, рӯзгорашро бисоти тозагӣ бахшад. Ана, ҳамин пайванди азалии фарзанди одамӣ бо ҷаҳор унсури асли ва баробарӣ он қадам задану дар макону замон амал карданиш, ҳикмату фалсафаи зиндагии вайро ифода менамояд.

Ҳамин гуна пайвастагӣ ва тағйирот на фақат дар рӯзгори вай, балки дар тафаккураш низ падид меояд. Ҳангоми баҳор аз таъсири муҳит ногузир андешаи одамӣ тарҳи нав пайдо мекунад. Вай ба сӯйи равшанию гармӣ, некию эҷодкорӣ моил мешавад, сардию торикию, зиштию

пастиро аз мухиту рӯзгораш дур андохтан, ба зебӯй дил бохтан мехоҳад. Дили одамӣ низ монанди марзҳои сабзу гулпӯш тухми орзую ҳавасҳои киштаашро сабзондану расондан мехоҳад. Бисотаашро зебу оро додан, танаашро монанди замин рангинқбо кардан, ба наздиконаш меҳр бастан, гузаштагонро ёд кардан, хотирашонро зинда доштан, гуноҳи пайвандону дӯстону бегонагонро бахшидан, кина, ҳасад ва хушунатро аз хонаи дил дур андохтан мехоҳад. Андешаи ӯ мисли замини навбахор поку зебо, орзупарварихояш монанди борони пок, нигоҳу пешбиниҳояш монанди офтоб тобону рахшон мешавад. Эҳсоси шодӣ, ҳавасу ҳавои хонаободӣ ва пайгирона аз иҷрои онҳо камар бастан, вайро ҳеҷ гоҳ тарк намекунад.

Ҳар як инсон соҳибдил чунин эҳсосро ба ҳадди идроки оқилона расонидан мехоҳад. Шояд ҳикмат ва фалсафаи Наврӯз дар андешаю ҷаҳонбинии инсон ҳамин бошад.

МАФҲУМ ВА ИСТИЛОҲИ «НАВРҶЗ»

«Наврӯз» калимаи мураккаб аст ва аз вожаҳои «нав» ва «рӯз» таркиб ёфта, агар аз он ибора созем, «**рӯзи нав**» мешавад. Дар ривоят омада, ки ниёғони мо чун субҳ медамид ва рӯзи нав оғоз мешуд, ҳамдигарро ба оғӯш гирифта, рӯзи навро шукргузорӣ карда, аз гузашти як рӯзи умри хеш таассуф меҳӯрдаанд. Онҳое, ки ба дарки маънии зиндагӣ мерасанд, ҳар як рӯзи умри азизашро наву ифодагари орзую ҳавасҳо мепиндоранд.

Донишманди маъруфи эронӣ Ризо Шаъбонӣ дар китоби «**Одоб ва русуми Наврӯз**» бо таъя ба гуфтаи Абӯрайҳони Берунӣ чунин ҳикоят мекунад: *«Наврӯз чист? Нахустин рӯз аст аз фарвардинмоҳ ва 3-ин ҷиҳат «Рӯзи нав» ном кардаанд, зеро ки пешонии Соли Нав аст, он чи аз паси ӯст ва аз ин панҷ рӯз ҳама ҷашнхост...*

Дар рӯзи шашуми ин моҳ Наврӯзи Бузург аст, ки назди эронийён иди бузургест ва гӯянд, ки Худованд дар ин рӯз аз

офариниши ҷаҳон осуда шуд, зеро ин рӯз охири рӯзҳои шашгона аст ва дар ин рӯз Худованд Муштариро биофарид ва фархундатарин соатҳои он рӯз соёти (соатҳои) Муштарӣ аст».¹

Ҳаким Умари Хайёми Нишопурӣ дар рисолаи «Наврӯзнама» менигорад: «Аммо сабаби ниҳодани Наврӯз он будааст, ки Офтобро ду давр бувад. Яке он ки ҳар сесаду шасту панҷ шабонарӯзу рубъе аз шабонарӯз ба аввали дақиқаи Ҳамал боз ояд, ба ҳамон вақту рӯз, ки рафта буд, бад-он дақиқа натавонад омадан, чӣ ҳар сол аз муддат ҳаме кам шавад.

Ва чун Ҷамшед он рӯзро дарёфт, «Наврӯз» ном ниҳод ва ҷашн оӣин овард ва пас аз он подшоҳон ва дигар мардумон ба ӯ иқтидо карданд... Чун он вақтро дарёфтанд, маликони Аҷам аз баҳри бузургдошт Офтобро ва аз баҳри он ки ҳар кас ин рӯзро дарнатавонистандӣ ёфт, нишона карданду он рӯзро ҷашн сохтанд ва оламиёнро хабар доданд, то ҳамагон онро бидонанд ва он таърихро нигоҳдоранд...

Бар подшоҳон воҷиб аст оӣин ва расми мулуқро ба ҷой овардан аз баҳри муборақӣ ва аз баҳри таърихро ва хуррамӣ кардан дар аввали сол. Ҳар кӣ Наврӯз ҷашн кунад ва ба хуррамӣ пайвандад, то Наврӯзи дигар умр дар шодӣ гузорад ва ин таҷрибаро ҳуқумо аз барои подшоҳон кардаанд...

Пас дар ин рӯзе, ки ёд кардем, ҷашне сохт ва Наврӯзаш ном ниҳод ва мардумонро фармуд, ки ҳар сол чун фарвардин нав шавад, он рӯз ҷашн кунанд ва он рӯзи нав донанд, то он гоҳ, ки давр бузург бошад, ки Наврӯз ҳақиқат бувад».²

---

¹ Нақли қавл аз китоби «Одоб ва русуми Наврӯз»-и Ризо Шаъбонӣ, сах. 3.

² Нақли қавл аз китоби «Ҷашни Наврӯз ва ҷаҳонбинӣ»-и Мирбобо Миррахим. – Душанбе: Ирфон, 1992, сах. 73-76.

Дар «Фарҳанги забони тоҷикӣ» дар бораи Наврӯз чунин маълумот дода шудааст: «Наврӯз– рӯзи аввали соли шамсӣ, ки ба 21 март баробар меояд ва ин рӯз иди соли нав аст. «Ва чун бозори охирини сол бошад, бист рӯз бозор кунанд ва бисту як рӯз Наврӯз кунанд ва онро Наврӯзи кишоварзон гӯянд». «Таърихи Наршаҳӣ».

*Наврӯз бадал кард ба дил пиру ҷавонро.
Боз ин чӣ ҷавонист заминрову замонро,
Анварӣ»¹*

Калимаи «Наврӯз» дар забони паҳлавӣ «нукруч» ё «нӯгрӯз» будааст, ки ба ифодагари суннати қадимӣ буданаш далолат мекунад. Дар забони арабӣ ин вожа ба ду навъ истеъмол мешавад, яъне дар шакли форсии «Наврӯз» ва дар шакли арабӣ «Найрӯз».

Наврӯз дар истилоҳ ба маънии иди Сари Сол ва ё ҷашнвораи Соли Нави мардуми ориёитабор истифода мешавад, ки он аз замонҳои қадим то ба имрӯз миёни мардуми тоҷик ва форсизабон роиҷ аст.

***

*Боди наврӯзӣ ҳаме дар бӯстон бутгар шавад,
То зи сунъаш ҳар дарахте лӯбати дигар шавад.*

*Боғ ҳамчун кулбаи базоз пурдебо шавад,
Бод ҳамчун таблаи аттор пуранбар шавад.*

*Савсанаш сими сапед аз боғ бардорад ҳаме,
Боз ҳамчун орази хубон замин ахзар шавад.*

*Рӯйбанди ҳар заминне ҳуллаи чинӣ шавад,
Гӯшвори ҳар дарахте риштаи гавҳар шавад.*

---

¹.Фарҳанги забони тоҷикӣ. Москва: Советская энциклопедия, 1969, ҷилди 1, сах. 822.

*Чун ҳичоби лубатон хуршедро бинӣ зи ноз,
Гаҳ бурун ояд зи меғу гаҳ ба меғ андар шавад.*

*Дафтари Наврӯз бандад бӯстонкирдор шаб,
То кавокиб нуқтаи авроқи он дафтар шавад.*

*Афсари симин фуру гардид зи сар кӯҳи баланд,
Боз миначашму деборӯю мушкинсар шавад.*

Унсурии Балхӣ

ТОҶИКИСТОН ВАТАНИ НАВРҶЗ АСТ

Фаслҳои сол, вобаста аз ҳаракати Офтоб, дар ҳар қитъаи замин ба ҳар навъ, дар ҳар гуна замон фаро мерасанд. Масалан, ҳангоме ки баҳори Тоҷикистон оғоз меёбад, дар минтақаи Шарқи Дури Русия ҳанӯз зимистон ҳукмрон аст ва баръакс, вақте ки дар он ҷо баҳор фаро мерасад, дар сарзамини аҷдодии мо тобистон ҳукм меронад. Агар ба тарзи дигар гӯем, баҳор бо навбат, вобаста ба ҳаракати Офтоб, дар ҳамаи ғӯшаҳои замин ташриф меорад. Дар Тоҷикистон аз фарорасии Наврӯз солшумории суннати аҷдодӣ оғоз мешавад.

Наврӯзро баҳор меоварад, баҳорро Наврӯз. Онҳое, ки дар кӯҳистон зиндагӣ мекунанд, бо кишоварзӣ, боғдорӣ, чорводорӣ, парандапарварӣ машғуланд, омадани баҳорро аниқу дақиқ мушоҳида мекунанд. Мувофиқи мушоҳидаҳо аввал сари қуллаҳои кӯҳҳо қулоҳи сафедашро ба сиёҳ иваз мекунад. Барф торафт дар нишемангоҳи сояру чамъ мешавад. Домани талу тепаҳо маҳмалпӯш мегардад, бо гузаштани шабу рӯз растан гулҳои рангоранг маконро зебу ороиш медиҳанд. Нишонаи асосии баҳор–сабза соат ба соат қомат меафрозад, заминро замонро бӯйи гулу гиёҳ ва дарахтони гулбасар атрогин мекунад. Он ҳама назокату латофатро боди баҳорӣ ҳамчун пайки Наврӯз марҳала ба марҳала мебарад, одамизод аз ин насими атромезу димоғпарвар

дар пирохани зимистона нагунчида, онро пора мекунад, андаруни пирохани навбахорӣ осоишу фароғат меёбад.

Азбаски ҳар кас Наврӯзи ватанашро дӯст медорад, гумон дорад, ки ватани Наврӯз меҳани ӯст, вай ба ин ҳақ дорад, ончиро, ки мебинаду дарк мекунад, ҳамонро ҳақиқат мепиндорад.

Ҳангоме ки адабиёти илмии наврӯзшиносиро мутолиа мекунем ва муҳаққиқон аз пайдоиш ва таърихи ин чашни фархунда баҳс мекунанд, ноғузир чунин суоли мантиқӣ пайдо мешавад, зодгоҳи Наврӯз кучост?

Албатта, зодгоҳи Наврӯзи оламафрӯз сарзамини Ориёи бостонӣ, яъне Эронзамини таърихӣ (Аҷам) мебошад. Аз ҳамин ҷост, ки ин чашни бостониرو Наврӯзи Аҷам низ меноманд. Номи Наврӯз, ки калимаи форсии тоҷикӣ мебошад ва ба маънои «**Рӯзи нав**» аст, аз он шаҳодат медиҳад, ки мардумони ориёитабори форсу тоҷик асосгузори ин чашни фархунда мебошанд ва дар ин ҷойи шакку шубҳае нест ва тайи қарнҳои гузашта як қатор қавмҳои ғайриориёӣ, бахусус туркнажодон, ин ойини бостонии моро чун суннати миллии худ пазируфтаанд ва онро таҷлил мекунанд.

Далели дигар ин аст, ки Наврӯз дар рӯзгори ҳеҷ ягон халқи дигари ҷаҳон ба андозаи ақвоми ориёитабор, ба вижа тоҷикону эронӣён бо тамоми ҷузъиёту куллии суннатҳои мақом надорад ва маърифати зиндагии онҳоро ифода намекунад. Ин аз он шаҳодат медиҳад, ки Наврӯз бо тору пуди мардуми мо танида шудааст ва пеш аз ҳама, орзуо омол ва зиндагию ҷаҳонбинии моро ифода мекунад.

Далели сеюм он аст, ки Наврӯз густариши ҳусну зебӣ дар табиат, ҷомеа ва тафаккури андешаи одаммӣ мебошад.

Сарзамини Аҷам (Эронзамини таърихӣ) асосаш кӯҳистон аст, хосса ватани тоҷикон. Кӯҳистон макони оби тоза, сарчашмаи пирияхҳои нодир, барфистон, ҷангалистон, сарчашмаи рӯдҳо, лонаҳои парандагону

*Шакарнам метаровад аз насими шукр дар шабгир,
Дар ин чо сурмаи шаб рӯшани дидаи рӯз аст,
Ба ҳар ойин, ки хоҳӣ
Тоҷикистон
Меҳани ҷовиди Наврӯз аст.*

Чаҳонишавии ҷашни бостонии Наврӯзи оламафрӯз ва дар сатҳи байналмилалӣ таҷлил намудани он нишонаи аз тарафи халқҳои гуногуни ҷаҳон эътироф гардидани ҳақиқати ҳол мебошад. Асосгузори сулҳу ваҳдат, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар маврид барҳақ фармудаанд: «Имрӯз Наврӯзи аҷдодии мо на танҳо дар кишварҳои ориёӣ, балки дар сарзаминҳои низ ҷашн гирифта мешавад, ки дар замони худ аз сарчашмаи пурбаракат ва ҷовидонаи фарҳанги мо баҳравар шудаанд. Мо ҳоло хушбахтем, ки тамоми мардуми Осиёи Миёна дар рӯзи ин ҷашни фархунда ҳамдигарро ба ибораи тоҷикии «Наврӯз муборак!» табрик мекунанд. Ин нукта бори дигар тасдиқ мекунад, ки миллати мо дар тамоми таърихи худ нақши паҳнкунандаи тамаддунро бозидааст».

***

*Базми гул дар чамани Наврӯз аст,
Даври гул-гулфикани Наврӯз аст,
То ба гардун сухани Наврӯз аст,
Тоҷикистон ватани наврӯз аст.*

*Бӯйи Наврӯз расад аз ҳама дар,
Рӯйи Наврӯз расад аз ҳама дар,
Ҳама дар пирохани Наврӯз аст,
Тоҷикистон ватани Наврӯз аст.*

*Ном Нарӯзу насаб Наврӯз аст,
Исми ҳар бахтгалаб Наврӯз аст,
Фасли армоншикани Наврӯз аст,
Тоҷикистон ватани Наврӯз аст.*

*Сабзгун пуштаву саҳрои Ватан,
Сабзпӯш аст ҳама ҷойи Ватан,
Сабза ҷон дар бадани Наврӯз аст,
Тоҷикистон ватани Наврӯз аст.*

*Бо муродаш ҳама дилдор расад,
Ба ҳама бахти худодода расад,
Ҳама ҷо анҷумани Наврӯз аст,
Тоҷикистон ватани Наврӯз аст.*

Муҳаммад Ғоиб

НАВРҶЗ ҶАҲОНӢ ШУД

Дар тӯли таърих замонаҳо ва зимомдорони он тағйир ёфтаанд, давлатҳои абадқудрат ва тоҷу тахти шоҳони ҷаҳонхоҳ вожгун гардид, вале Наврӯзи оламоро дар сайёраи Замин то ба ин замон боқӣ монд, зеро он ба мазҳабе ва ба миллате вобастагӣ надорад, баръакс, парварандаи некиҳои зиндагӣ, ризку рӯзии мардум, амалҳои бунёдкорӣ ва созандагии инсон аст. Ҷар он чи ки бар зарари зиндагию инсон аст, миранда ва нестшаванда хоҳад буд. Наврӯзи оламафрӯз рӯзгори одамиро пайваста поку ғанӣ ва сабзу хуррам нигоҳ медорад, пайваста ба сарзаминҳои нав ба нав доман пахн мекунад ва густариш меёбад ва ҷаҳонӣ мегардад. Аз ҳамин ҷост, ки 18 феввали соли 2010 дар Иҷлосияи 64-уми Маҷмаи Умумии Созмони Милали Муттаҳид (СММ), тахти фасли 49, ки унвони «**Фарҳанги ҷаҳон**»-ро дорад, қатъномаи «**Рӯзи ҷаҳонии Наврӯз**» ба тасвиб расид. Он бо пешниҳоди кишварҳои Тоҷикистон, Эрон, Афғонистон, Озарбойҷон,

Қазоқистон, Туркия ва Туркменистон мавриди баррасӣ қарор ёфт. Дар қатъномаи СММ гуфта мешавад, ки ҳамасола дар тамоми ҷаҳон 21 март ҳамчун **Рӯзи байналмилалӣ Наврӯз** таҷлил гардад. Соли 2016 ба қарори ЮНЕСКО ҷашни бостонии Наврӯз ба Феҳристи осори фарҳангии умумиҷаҳонӣ ворид карда шуд.

Бояд гуфт, ки ҷашни Наврӯз бо ташаббуси Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Феҳристи осори фарҳанги ғайримоддӣ умумиҷаҳонӣ созмони ЮНЕСКО, ки рӯзҳои 28 ва 2 декабри соли 2016 дар Ҷаласаи ёздаҳуми байнидавлатии ЮНЕСКО доир ба ҳифзи мероси фарҳанги ғайримоддӣ дар шаҳри Аддис-Абебаи Эфиопия баргузор шуд, расман сабт гардид. Дар ин қорӣ хайру наҷиб саҳми Асосгузори сулҳу ваҳдат, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бузург аст. Худи Пешвои миллат дар ин мавриди мақоми байналмилалӣ гирифтани ҷашни Наврӯз барҳақ чунин изҳори андеша намуздаст:

«Дар фарҳанги мардуми мо ҷашни фарҳундаи Наврӯз ниҳоят азизу арҷманд буда, махсусан ба шарофати соҳибистиклолӣ ба таври оммавӣ, бо иштироки хурду бузурги мардум доир мегардад.

Ин ҷашни умумимиллӣ барои халқи мо мероси таърихӣ ба шумор меравад, зеро он аз гузаштагонӣ дурамон ба ёдгор мондааст. Боиси ифтихор аст, ки дар поқу беолоиш ва бегазанд ба насли имрӯз расонидани ин суннати бисёр ғиромии таърихӣ саҳми фарзандони фарзонаи миллати тоҷик беназир мебошад.

Наврӯз барои мардуми мо на танҳо хушнудию шодмонӣ меорад, балки як восита ва айёми созандагиву ободкорӣ буда, ба пешрафту ободии ҳар як хонадон, маҳалли зист, шаҳру ноҳия ва дар маҷмӯъ ба ободии сарзaminaмон мусоидат менамояд.

Наврӯз, ки дорои сифатҳои инсонпарваронаи некиву нақӯкорӣ, бахшишу меҳрубонӣ ва созандагиву бунёдкорӣ

мебошад, ба чашни байналмилалӣ табдил ёфта, дар бисёр кишварҳои ҷаҳон таҷлил карда мешавад. Аз ҷониби Созмони Милали Муттаҳид ба ҳайси чашни ҷаҳонӣ пазируфта шудани Наврӯз гувоҳи он аст, ки одамони сайёра ба ин ойини воқеан ва моҳиятан фарҳангию инсонпарварона эҳтиром доранд ва онро ҳамчун воситаи сулҳу субот, покию садоқат ва зебоию бедорӣ эътироф менамоянд.

Бояд гуфт, ки ҳар чашну маросим ҳикмат ва баракате дорад. Хусусан Наврӯз, ки маҷмӯае аз андӯхтаҳои ҳақимонаи халқу миллатҳои куҳанбунёд мебошад, чашнест, ки зиндагию рӯшноӣ, некию накукорӣ, сулҳу созандагиро меситояд ва мақоми инсонро азизу гиромӣ медорад.

Мо бисёр хушхолу сарбаланд ҳастем, ки ҷомеаи ҷаҳонӣ ин чашни воқеан мардумиро чун дастоварди бузурги хиради башар пазируфтааст ва итминон дорем, ки он воситаи пуртаъсире барои таҳкими сулҳу субот ва оромии ободӣ дар дунёи муосир хоҳад буд». *(Ниг. Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба ифтихори чашни Наврӯз дар Наврӯзгоҳи шаҳри Душанбе, 21.03.2016, сомонаи интернетӣ: www.president.tj).*

Наврӯзи ҷаҳонафрӯз аз бузургтарин чашнҳои мардумони ориёинаҷод, аз ҷумла тоҷикон ба шумор меравад, ки бо фарҳанги қавму миллатҳои дигари Осиёи Марказӣ низ бо ҳамин ном гузаштааст. Ҷашни Наврӯз нишебу фарозҳои таърих, ҳаводиси сиёсӣю иҷтимоӣ ва маънавиҳои зиёдеро паси сар карда, то ба имрӯз омада расидааст.

***

*Маҳ гуфт ба маҳвора:
«Наврӯз ҷаҳонӣ шуд!»
Эй мардуми сайёра,
Наврӯз ҷаҳонӣ шуд!*

*Эй халқи Ачам, дигар,
Растӣ зи алам дигар,
Бигрез зи ғам дигар,
Наврӯз ҷаҳонӣ шуд.*

*Сабзид ҷаҳони дил,
Гул кард хазони дил,
Эй ёри ҷавони дил,
Наврӯз ҷаҳонӣ шуд!*

*Эй қудсии рӯҳонӣ,
Бар мужда ба Сомонӣ.
Аз дудаи Раҳмонӣ
Наврӯз ҷаҳонӣ шуд.*

*Эй машъали зардуштӣ,
Бо оташи аргуштӣ
Бадҳохи маро куштӣ,
Наврӯз ҷаҳонӣ шуд.*

*Чун шамсу маҳи гардун,
Равшан бишавад Роғун,
Дилшод шавад Маҳзун,
Наврӯз ҷаҳонӣ шуд.*

Сафар Аюбзодаи Маҳзун

*Эй дӯст муборак бод, Наврӯз ҷаҳонӣ шуд,
Гул бар сари торақ бод, Наврӯз ҷаҳонӣ шуд.*

*Ҳафт шини шакарomez бар сини саҳар оmez,
Ҳафт чин қаторак бод, Наврӯз ҷаҳонӣ шуд.*

*Дар гулварақи идӣ бо кӯзаи оби ишк,
Ёсину Таборак бод, Наврӯз ҷаҳонӣ шуд.*

*Чуши суманак чӯшад, гулчӯш таманное,
Чӯшидаи борак бод, Наврӯз чаҳонӣ шуд.*

*Аз чакрачаки борон рӯяд гули наврӯзӣ,
Ҳар чакра чаковак шуд, Наврӯз чаҳонӣ шуд.*

Нуралӣ Нурзод

ТАЪРИХЧАИ ПАЙДОИШИ НАВРҶЗ

Дар сарчашмаҳои таърихию адабӣ роҷеъ ба пайдоиши Наврӯз маълумоти гуногунро дода шудааст. Донишманди маъруфи эронӣ Ризо Шаъбонӣ ба асари «**Чусторе чанд дар фарҳанги Эрон**»-и доктор Меҳрдоди Баҳор така карда, нишонаи аввалини Наврӯзро ба замони салтанати хонадони Ур, яъне дар ҳазораи сеюми пеш аз милод мансуб медонад.¹ Ва ҳамчунин меафзояд, ки дар Эрони Бостон ду иди бузург вучуд доштааст, яке иди *офариниш* дар оғози *пойиз* (тирамоҳ) ва дигаре чун *боззойӣ* ва баракатбахш (бахорӣ).²

Инчунин, доир ба пайдоиши Наврӯз ҳикояту ривоятҳои зиёде мавҷуданд. Яке аз онҳоро ба дарахти найшакарро дарёфтани шоҳ Чамшед ва тавлиди шакар вобаста медонанд. Дигаре чунин аст, ки гӯё дар Батиха (*шаҳре дар миёни Басра ва Васит*) вабое падид меояду мардум саросар нобуд мешаванд ва макони зисташонро тарк мекунанд. Худо бороне мефиристад, ҳама офият меёбанд ва ба зистгоҳашон бармегарданд ва подшоҳи замон он рӯзро Наврӯз меномад.

Ҳамчунин, эронӣён пайдоиши Наврӯзро ба зодрӯзи Каюмарсу Ҳушанг, шоҳи Пешдодиён, Зардушт, девонро мағлуб кардани Таҳмурас, Эронзаминро бо писаронаш Эрачу Сому Тӯр тақсим кардани шоҳ Фаридун ва ғайра

---

¹. Ризо Шаъбонӣ. Одоб ва русуми Наврӯз. Душанбе: Пайванд, 2008, саҳ. 22.

². Ҳамон асар, саҳ. 23.

нисбат медиҳанд. Донишманди маъруфи эронӣ Меҳрдоди Баҳор дар ин маврид қайд кардааст: «**Ҷолиби тавачҷух аст, ки дар адабиёти динии зардуштӣ сухане аз Наврӯзу Меҳргон ва идҳои бузурги миллий нест ва ин ҷашнҳои миллий ё бумӣ пеш аз асри ориёӣ будааст**».¹

Муаллифони рисолаи «**Ҷашни Наврӯз**» собиқаи ин идро бештар аз ҷаҳор ҳазор сол², Саъдии Қосимӣ ва Бобочони Ҳабибуллоҳ бештар аз се ҳазор сол меҳисобанд.³ Ризо Шаъбонӣ пайдоиши Наврӯзро бист қарн пеш аз милод тахмин задааст. Албатта, ин гуна маълумот тахминӣ буда, табиист, ки соли пайдоиши онро муқаррар кардан, азбаски ба солшумориҳои гуногун вобастагӣ дорад ва хеле қадимӣ мебошад, мушкил аст.

Аз мазмуну мантиқи ин ҳама маълумот ду нуктае бармеояд: Наврӯз ҷашни қадимаи мардуми ориёитабор аст, он оғози зиндагии нав, ҷавонии ҷаҳон, ғалабаи гармию рӯшаниро ба сардию торикӣ ифода менамояд. Муҳим ин аст, ки аз ҷумлаи нишонаҳои фарҳанги миллии мо будааст ва аксар сарчашмаҳои қадим поягузори ин ҷашни фархундаро шоҳаншоҳи бузурги Эрон – Ҷамшед доништаанд. Ҳаким Абулқосим Фирдавӣ дар «**Шоҳнома**» дар боби пайдоиши Наврӯз дар замони Ҷамшед мегӯяд:

*Ҳама қарданиҳо чу омад падид,
Ту гуфтӣ ҷуз аз хештанро надид.*

*Ба фарри каёнӣ яке тахт сохт,
Чӣ моя бад-ӯ гавҳар андар нишохт.*

---

¹.Нақли қавл аз китоби «Одоб ва русуми Наврӯз»-и Ризо Шаъбонӣ, сах. 20.

².Ш.Абдуллоев, Ф.Мираҳмадов, Н.Ҷалолов. Ҷашни Наврӯз. Душанбе: Ирфон, 2005, сах. 39.

³.Саъдии Қосимӣ, Бобочони Ҳабибулло. Дастури Наврӯзӣ (дастури методии таълимӣ роҷеъ ба таҷлили ҷашни Наврӯзи Аҷам). Душанбе, 2006, сах. 5.

*Ки чун хостӣ, дев бардоштӣ,
Зи хомун ба гардун барафроштӣ.*

*Чу хуршеди тобон миёни ҳаво,
Нишаста бар-ӯ шоҳи фармонраво.*

*Чаҳон анчуман шуд бари тахти ӯй,
Фуру монда аз фарраи бахти ӯй.*

*Ба Чамшед бар гуҳар афшонданд,
Мар он рӯзро рӯзи нав хонданд.*

*Сари соли нав-Хурмузи фарвадин
Баросуда аз ранҷтан, дил зи кин.*

*Бузургон ба шодӣ биёростанд,
Маю чому ромишгарон хостанд.*

*Чунин рӯзи фаррух аз он рӯзгор
Бимонда аз он хусравон ёдгор.*

НАВРҶЗ ДАР ТОҶИКИСТОН

Тоҷикон аз қадимтарин мардумони ориёӣ мебошанд, ки дар сарзамини Варорӯд (Мовароуннаҳр) сукунат варзида, дар рушди тамаддуни чаҳонӣ саҳми бузург доранд. Гузаштаҳои таърихӣ ва фарҳангии муштараки онҳо бо халқҳои ориёӣ аз пайвандҳои устувори фарҳангиашон бо мардумони Эрон ва дигар кишварҳои форсизабон ба шумор меравад. Унсурҳои ин муштараки фарҳангӣ маросим ва ҷашнҳои анъанавист ва Наврӯз аз шукӯхмандтарин ва волотарини онҳост. Суғдиён, ки аз қавмҳои бостонии ориёӣ мебошанд ва аз гузаштагони аслии тоҷиконанд, ҷашни Наврӯзро аз қадимулайём бошукӯх ва тантанаи хос таҷлил менамуданд. Манзараи истиқболи Наврӯз аз ҷониби суғдиёнро Шоири халқии

Тоҷикистон, барандаи Ҷоизаи давлатии ба номи
Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ Лоик Шералӣ дар шеърӣ «Дидори
Офтоб» хеле ҷолиб ва барҷаста ба риштаи тасвир
кашидааст:

*Сугдиён бар пешвози Офтоб
Ҳар саҳар даф мезаданд.
Ҳар саҳар дар сахнаи Наврӯзгоҳ
Рақс мекарданд,
Шеър мехонданд,
Бо ҳазорон шавқи дил каф мезаданд.*

*Ҳар саҳар дар домани самти тулӯъ
Нағма мепечиду оҳангу суруд.
Ханда мепечиду бонги шавқу шӯр
Ҳар саҳар дар домани чархи кабӯд.
Ҳар саҳар бар пешвози Офтоб
Завқ буду ханда буд –*

*То бидонад Офтоб
Зиндагонишон хуш аст.
То бидонад Офтоб
Дар дили онҳо шарори оташ аст.
То бидонад Офтоб
Қисмати ӯ низ рӯзи дилкаш аст...*

*Чун расад вақти видоъ,
Бегаҳӣ дар домани самти ғуруб
Боз ҳам каф мезаданд,
Боз ҳам даф мезаданд,
То набинад Офтоб
Дар руҳи онҳо ғубори хастагӣ.
То нагӯяд Офтоб
Нест ононро ба рӯзи дигаре дилбастагӣ...*

*Инчунин дар ҳар ғуруб
Завқ буду ханда буд.
Инчунин чангу чағона*

*Гулгула андар фалак афканда буд,
То ки фардо ҳам барояд офтоб,
То ҳама бошанд аз ӯ бахраёб.*

Тибқи маълумоти китоби «Наврӯз: дирӯз, имрӯз ва фардо», Наврӯз яке аз қадимтарин чашнҳои мардуми тоҷик мебошад. Бешубҳа, имрӯзҳо тоҷикон онро беҳтар аз ҳамаи дигар ориёитаборон баргузор мекунад. Наврӯз дар миёни тоҷикон аз даврони бостон барҷой мондааст, ки афсонаҳо ва ойнҳои зиёдеро дар бар мегирад. Дар қадим мардуми Бухоро бист рӯз пеш аз Наврӯз ва соли нав «наврӯзбозор» тартиб меоданд. Дар ин бозор аз ҳар ҷо маҳсулот барои фурӯш меоварданд. Ҳамчунин, дар ин рӯз мардум бар марги Сиёвуш сӯғворӣ мекарданд. Маъмулан, ин ва дигар ойнҳои наврӯзӣ дар чашнгоҳҳо ва ҷойҳои кушода барпо мегардиданд ва бо созу наво ва рақсу бозӣ ҳамроҳ буданд. Ойини Чоршанбесурӣ, ки акнун дар миёни эронӣён ривож дорад, дар миёни тоҷикон низ вучуд дошт. Ин ойнро мардум дар чашнгоҳ барпо мекарданд. Онҳо гулхан меафрӯхтанд, ки равшани он то дурдастхоро равшан мегардонид.

Дар даврони Шӯравӣ дар Тоҷикистон баргузори чашни Наврӯз мамнӯъ буд. Он ба ҳайси чашни фарорасии фасли баҳор ва мавсими кишту кор таҷлил карда мешуд. Бо вучуди ин, мардум чашни наврӯзиро ба таври пинҳонӣ баргузор мекарданд. Рӯшанфикрони тоҷик аз даҳаи 1960-уми милодӣ сар карда, Наврӯзро бо унвони «Чашни оғози кишту кори баҳорӣ», «Чашни деҳқонон ва эҳёи табиат» муаррифӣ мекарданд. Мувофиқи навиштаи Мирбобо Миррахим, Ҳукумати Шӯравӣ танҳо дар соли 1980 баргузори аввалин чашнро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷозат дод.

Бо эълони Истиклолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 1991 ин чашни бостонӣ дубора эҳё шуд ва ба ҳайси чашни миллии дар сатҳи давлатӣ таҷлил карда мешавад. Наврӯз василаи баланд бардоштани

хувият ва худшиносии миллии мардуми тоҷик ва ифтихор аз гузаштаи миллат табдил ёфтааст. Соли 2012-ум Наврӯз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон чун ҷашни байналмилалӣ баргузор гардид.

Ин гуна гузариш аз «наврӯзситезӣ»-и ҳокимони шӯравӣ ба «наврӯзмехварӣ» ба осонӣ ба даст наомадааст. Новобаста ба он ки дар замони Шӯравӣ мардум худсарона Наврӯзро ҷашн мегирифтанд, кӯшиш мешуд, ки ин ойинро аз ёду ҳаёли мардум зудуда кунанд. Ҳадди аксар, Наврӯз дар он давра чун ҷашни кишоварзӣ ё «бобои деҳқон» муайян карда мешуд ва ба дигар расму боварҳои марбут ба он чун бозмондаҳои феодалӣ мубориза мебуданд. Аз ҷумлаи суннатҳои, ки дар даврони Шӯравӣ иҷро мешуданд, сабзонидани гандум, пухтани суманак ва намоиши «Арӯси баҳор» буданд.

Дар давраи Истиклолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон на танҳо Наврӯз ва ойинҳои куҳану маҳаллии он ҷашн гирифта ва эҳё карда шуданд, балки бо мусоидати мақомоти давлатӣ дар мавриди бозшинохт ва аз ин роҳ эҳё кардани ойину рамзиёти аслии ин ҷашн олимони тоҷик қорҳои арзандаеро ба анҷом расониданд. (Ниг. Наврӯз: дирӯз, имрӯз, фардо.–Душанбе: «Дониш», 2013, саҳ. 73–74).

Оре, ҷашни Наврӯзи ҷаҳонафрӯз дар замони Истиклолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон мақому манзалати баландеро соҳиб гардид ва дар сатҳи давлатӣ бошукӯҳу шаомат таҷлил карда мешавад. Дар эҳё ва пайдо кардани ҷойгоҳи баланди давлатӣ ва байналмилалӣ ҷашни Наврӯз хидмати Асосгузори сулҳу ваҳдат, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бузург аст. Маҳз бо ташаббуси ин шахсияти шинохтаи сиёсӣ фарҳангӣ ин ҷашни бостонӣ на танҳо дар сатҳи кишварӣ байналмилалӣ, балки дар кишварҳои ҳавзаи тамаддуни Наврӯз ботантана ва ба таври расмӣ таҷлил карда мешавад. Аз ҳамин ҷост, ки Наврӯзи ҷаҳонафрӯз

тайи чанд соли охир дар сатҳи байналмилалӣ дар шаҳрҳои Душанбеи Тоҷикистон, Техрони Ҷумҳурии Ислонии Эрон, Балхи Ҷумҳурии Ислонии Афғонистон, Ашқободи Ҷумҳурии Туркманистон ботантана ва шукӯҳ чашн гирифта шуд. Аз ин нуқтаи назар Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмонро метавонем «**Эҳёгари Наврӯз**» номем.

Таҷлили Наврӯз дар ҳар минтақаи Тоҷикистон вижагиҳои хос дорад, вале аз ҳама бештару асилтар ин чашни миллии ориёӣ дар байни мардумони навоҳии Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон боқӣ мондааст. Донишманди тоҷик, доктори илмҳои филологӣ, профессор Д.Карамшоев дар осори арзишманди илмии худ дар ин бора маълумоти арзишманд додааст. Ӯ қайд кардааст, ки дар ноҳияҳои Шугнону Рӯшони Бадахшон дар гузашта дар остонаи чашни Наврӯз (17–18 феврал) маросиме таҳти унвони «**Чашни хурд**» ва «**Чашни атола**», баргузор мегардид. Тибқи таквими кишоварзие, дар он рӯзҳо мутобиқи аъзои бадан шумурда мешуд, пас аз чиллаи зимистон навъи ҳисобе бо номи «**Офтоб дар мард**» (*аз нохун то фарқи сар*) оғоз мешуд ва чун ҳисоб ба камару миён расад, ин замонро дар дараи Хингов «камарбанди Наврӯз» меноманд. Бояд гуфт, ки мардуми ориёинажоди осетин низ як ҳафта пеш аз Наврӯз чашне доранд, ки онро «Цин-пурс» меноманд. Профессор А.К.Писарчик дар осори илмии худ зикр намудааст, ки ҳам мардуми Аврупо ва ҳам Осие чанд навъи дарахтро муқаддас шумурда, дар чашнҳои баҳорӣ ҳамчун рамз ба қор мебаранд. Аз ҷумла барои насронӣён арҷаи ҳамешасабз ва барои мардуми ориёӣ, аз ҷумла тоҷикон, бед нишони оғози соли нав шумурда мешуд. Дарахти бедро дар Варзоб «азизи Худо» меноманд. Дар Бадахшон низ дарахти бед муқаддас шумурда шуда, зебу зинати амокини муқаддас аст ва баргу шоҳаҳои онро зери по қардан гуноҳ доништа мешавад. Аз шоҳаҳои бед сикҳои борик тарошида, ба сари онҳо пахта печонда, дар маросимҳои динӣ (*идҳои Рамазону Қурбон ва маросими*

«*Чароғравшан*») дармегиронанд. Дар навоҳии Шугону Рӯшон дар остонаи ҷашни Наврӯз шоҳаи сабзи бедро бурида, бо корд пӯсташро тасма-тасма мебуранд, то шабеҳи зулф шавад, ки онро «*каҷак*» меноманд. Пас онро ба даст гирифта, «Шогун баҳор муборак!» гуфта, ворида хона мешаванд ва соҳиби хона дар ҷавоб «Бар рӯи шумо муборак!» мегӯяд ва качакро гирифта, ба токе гузошта, то соли дигар нигоҳ медорад. Дар навоҳии Ишкошиму Вахон ҳам дар Наврӯз чун нишони сарсабзӣ навдаи бед ва ҳам качакро ворида хона мекунад. Профессор А.К.Писарчик зикр кардааст, ки маросими муқаддас донишони бед дар кӯхистони Бадахшон ба ҷашни кишоварзии «Верба»-и мардуми аврупоӣ ва славянӣ шабеҳ аст. Аз назари этимологӣ низ вожаҳои «верба»-и славянӣ ва «бед»-и рӯшонӣ умумият доранд.

Ҷашни Наврӯз дар Бадахшон хусусиятҳои вижаи худро дорад. Қабл аз даврони Шӯравӣ дар бисёре аз навоҳии ин диёри кӯхистон Наврӯз дар се марҳала ҷашн гирифта мешуд. Ин ҷашн дафъаи аввал дар моҳи хут (*17-20 феврал*) бо номи «**Ҷашни атола**» ё «**Ҷашни боч**», дафъаи дуюм (*20-21 моҳи март*) бо номи Шогун ва дафъаи сеюм дар рӯзи оғози кишти баҳорӣ (*вобаста ба шароити иқлим*) бо номи Разбед дар Шугону Рӯшон баргузор мегардид. Шароити табиъию иқтисодии кӯхистони Бадахшон имкон додааст, ки ин ҷашнҳои бостонӣ то замони мо дар байни мардум ҳифз шаванд. Абӯрайҳони Берунӣ дар асари «**Осор-ул-боқия**» дар бораи ҷашни Наврӯз дар байни мардуми ориёӣ сухан ронда, хусусиятҳои ин ҷашнро дар байни эронӣни шарқӣ ва ғарбӣ зикр карда, нишон додааст, ки оинҳои наврӯзии хоразмиёну суғдиён ба ҳам шабеҳ буда, аз мардуми Порс (Эрон) фарқ мекунад. Тавре ки аз сарчашмаҳо бармеояд, маъмулан, Наврӯз 20–21 март таҷлил мешуд, аммо ин сана на дар ҳама ҷо риоя мегардид. Масалан, дар Хучанд ва навоҳии атрофи он иди

Наврӯз қабл аз эътидоли шабу рӯз 15–16 март таҷлил мегардид. Дар баъзе аз кишварҳои аҳди бостон ҷашни наврӯзӣ ҳатто дар аввалҳои моҳи феврал баргузор мешуд.

Мардумшиноси маъруфи рус академик М.С. Андреев зикр намудааст, ки дар Ванчу Дарвоз ҷашни наврӯзӣ соли ду бор дар рӯзҳои баробар гардидани шабу рӯз бо номҳои «Наврӯзи баҳор» ва «Наврӯзи тирамоҳ» баргузор мешуд, аммо Наврӯзи тирамоҳ ба тадриҷ аз байн рафта, танҳо Наврӯзи баҳор боқӣ мондааст. Дар Шуғнон қабл аз Наврӯз се рӯз «Ҷашни офтоб дар зону», ки мувофиқи тақвими аъзои бадан сурат мегифт, баргузор мешуд, ки мардумшиносон онро боқимондаи ойнҳои бостонӣ мешуморанд. Наврӯзи дуюму сеум дар Шуғнон «Ҷашни Бузург» дар Хуфу Бачув «Ҷӯякронӣ» ва дар Рӯшону Бартанг «Ғамонд» номида мешавад. Вожаи «Ғамонд» дар Рӯшон ба шакли «Ғамонденк» ва «моҳи ғамонд» истеъмол мешавад, ки бо номи моҳи суғдии «зимонданч» ҳамреша аст. Маросими таҷлили ойини «Ғамонд» ба рӯзи оғози кишти аввал рост меояд ва вобаста ба шароити иқлими маҳал дар навоҳии мухталиф дар рӯзҳои гуногун баргузор мегардад. Ҷашни «Батайём» ё «Боҷайём» се рӯз идома мекард ва дар ин рӯзҳо одамон ҳангоми вохӯрӣ ба ҷойи салом ба ҳамдигар мегуфтанд:

Шогуни баҳор муборак,

Ба рӯйи шумо муборак

Дар ин се рӯз занону духтарон барои об ба сӯйи чашмаву рӯдҳо рафта, пеш аз он ки кӯзаи худро аз об пур кунанд, ба он хитоб карда мегуфтанд: «Эй оби соф, шогуни баҳор муборак бошад!»

Вожаи «шогун» дар Бадахшон хеле маъруф буда, ҳатто бисёр номи мардону занон аз ин калима пайдо шудаанд: Шогун, Шогунӣ, Шогунбек, Шогунбайг ва ғайра. Маъмулан, тифлери чунин ном мегуздоранд, ки дар иди Наврӯз таваллуд шуда бошад. Ин калима дар Шуғнону Рӯшон дар шакли «*хогун*» низ низ ба қор рафтааст ва дар дигар забонҳои эронӣ низ мустаъмал аст.

Дар «Фарҳанги забони тоҷикӣ» чунин омадааст: *«Шугун –фоли нек, муборак шумурдани чизе; шугун гирифтан гирифтан фоли нек шумурдан»*. Садриддин Айнӣ дар асараш «Фарҳанги нимтафсилии забони тоҷикӣ» ин калимаро чунин тавзеҳ додааст: *«Шугун 1. Фоли нек; муборак шумурдани чизе; 2. Савдои аввалӣ дар хариду фуруш»*. Ӯ дар қавсайн таъкид кардааст: *«Ин калима дар забони зиндаи тоҷикӣ ба шакли «шавгун» кор фармуда мешавад»*.

Қобили зикр аст, ки дар лаҳҷаҳои забони тоҷикӣ Бобои Дехқон–шахсеро, ки рӯзи оғози кишту корро таъйин мекунад, «шавгунӣ» низ меноманд. Дар «Луғати тоҷикӣ–русӣ» низ вожаи «шавгун»-ро хоси сабки гуфтугӯӣ гуфтаанд, ки ба назари мо саҳеҳ нест. Дар «Луғати мухтасари лаҳҷаҳои Бухоро» зикр шудааст: *«Шавгун–фоли нек, муборак шумурдани чизе, табрик кардан»*. Дар «Фарҳанги ҳиндӣ–русӣ» зикр гаштааст: *«Шакун–хороший праздник, хорошее презнаменование; благоприятный момент»*. Ин калима дар забони пушту низ дар шакли *«шагун, шугун»* роиҷ аст. Забоншиноси маъруфи рус И.М.Стеблин-Каменский вожаи мазкурро дар фарҳанги этимологии худ дар забонҳои мухталиф ба шакли зайл овардааст: ваҳонӣ–шогин, шогун; яғнобӣ –*шайгун*; форсӣ – *шугун*; тоҷикӣ – *шугун*; кховарӣ–*шугун*; вершикӣ – *шогун (унвони суруди солинавӣ)*; ҳиндӣ бостон –*шакуна* (паранда; фоли нек) ва ғайра. Аз ин фарҳанг бармеояд, ки калимаи мазкур ғайр аз маънии «фоли нек» ба маъниҳои «соли нав, ҷашни соли нав, суруди солинавӣ, нияти нек, барори кор, хосияти нек» низ ба кор рафтааст.

Истилоҳи дигари мартуб ба Наврӯз «Бочайём» аст, ки дар Бартанг ба кор мебаранд. Дар Бадахшон «боч» номи хӯрокест, ки аз боқило, гандум ва ё мошу мушунг бо каллапача ё ишқамбаи ҳайвон ё бе он дар кӯзаи калон дар оташдон мепазанд. Бочи наврӯзӣ танҳо аз гандуми

нимкӯфта ва ишкамбаю синаи гӯсфанди сафед пухта мешавад.

Дар Бартангу Рӯшон дар рӯзи аввали «Бочайём» *(тибқи яке аз рӯзҳои чаҳоршанбеи нимаи дуввуми моҳи феврал тақрибан 17–20 ҳамин моҳ)* аз орди гандум кочӣ ва се навъ нон пухта мешавад ва аз орди бокилову мушунг ба сурати чорво ва чӯпон мучассамаҳои зиёде сохта, дар танӯр мепазанд ва ин ҳайкалчаҳоро то оғози кишти баҳорӣ ва чаронидани чорво ниғаҳ медоранд. Кочиро бо шир, ки рамзи сафедист, омехта, тановул мекунанд. Пас тамоми асбобу анҷоми хонаро берун бурда, як мард *(дар баъзе маҳалҳо як зан)* шифту равзани хонаро аз дуду гард тоза карда, ахлотро бо чорӯбу латтакухнаҳо «балоҳо рад» гуфта, ба берун мепартояд. Он шахс пас аз шустушӯ ва пӯшидани либосҳои нав занонро ба хона даъват мекунад ва бонувон «Шогуни баҳор муборак!» гуфта, бо орд аввал чаҳор сутуни хона ва баъд деворҳоро гулкорӣ мекунанду бо сафедхок сурати арча ва бузу гӯсфанд ва офтобу ситораҳо мекашанд. Пас аз ин дигарон низ бо нидои «Шогуни баҳор муборак!» ворида хона мешаванд ва занон дар посух «Ба рӯйи шумо муборак!» гӯён бо се ангушт ба китфи рости онҳо орд мепошанд. Ин ҷумлаҳо дар муддати се рӯз ба ҷойи салом вирди забони ҳамагон аст.

Чун ҳама ба хона ворид мешаванд, кадбону «ситираҳм» (сипандона) дуд мекунад ва бӯйи хуши он хонаро муаттар месозад. Марди соҳибхона «бирух», яъне як нонро бо корд чаҳор қисми баробар мекунад ва аъзои хонавода ба хӯрдани ин нон бо «кочӣ» ё «хувдашав» ё «бат» сар мекунанд. Чаҳор баҳши нон тамсил ва рамзи чаҳор ғасли сол: баҳор, тобистон, тирамоҳ ва зимистон, чаҳор самти дунё: шарқ, ғарб, ҷануб ва шимоланд.

Ғайр аз ин, аз ҳамир шакли ҳайвонот, маъмулан, шакли буз, гӯсфанд, охуро дуруст карда, дар оташдон мепазанд ва ин ҳайкалчаҳоро дар тоқча нигоҳ медоранд.

Дар рӯзи дуҷум гаштак ва тухфабарӣ сар мешавад. Маросими бочпай дар бегоҳии рӯзи сеҷум оғоз меёбад. Нафаре ишкамба ва синаи гӯсфандро ба дег андохта, чӯбгалтакеро ба болои дег гузошта, гандуми нимкӯфтаи тарро ба болои чӯб рехта меғӯяд: *«Инаш бахши Бобои Дехқон, инаш бахши фарзандон, инаш бахши меҳмон»*. Дар ин ҳангом дарро мебанданд, то касе ворид нашавад. Агар гандуми нимкӯфта ба рӯи чӯб резад, аҳли хона лунҷхояшонро дамонда, то чӯшидани дег ҳарфе назада, танҳо бо димоғ нафас мекашанд. Хомӯши аломати видоъ бо соли куҳан мебошад ва ин ойини қадимӣ дар байни аврупоиён ҳам маъмул будааст. Мардум бовар доранд, ки агар дар болои чӯб гандуми зиёд ҷамъ шавад, пас ҳосил фаровон хоҳад шуд ва агар резиши гандум аз болои чӯб бештар шавад, ширу равағ зиёд мешавад.

Дар сарғаҳи водии Бартанги Бадахшони Тоҷикистон дар байни рошорвиён ва сарезиён ойине маъмул будааст, ки аз чӯб юғу сипорчаҳои хурд месозанд ва субҳи барвақт онҳоро бо косаи боч ба болои бом бароварда, донаҳои гандуми бочро ҳар ҷо мепошанд ва қисми дигарашро тановул карда, юғу сипорчаҳоро бо арғамчине баста, ба раваннаи хона овозон мекунанд ва суруди «Килогузгуз»-ро месароянд... Бачаҳо субҳи Наврӯз бомгардӣ мекунанд. Онҳо ба нӯги рӯймол халтаеро баста ва онро аз раваннаҳои хонаҳо ба поён овозон мекунанд, то соҳибони хона ба дарунаш ҳадяи солинавӣ: гӯшт, нону равағ, себу чормағз андозанд. Басо иттифоқ меафтад, ки дар ин рӯз ҷавоне ба хостгории дӯстдоштааш меояд ва хостаи низ иҷро мешавад...

Чашни дигари марбут ба Наврӯз «Разбед» ном дорад, ки бо он кишти баҳорӣ оғоз меёбад. Ин маросим низ хусусиятҳои худро дорад. Шахсияти ин маросим Бобои Дехқон–соҳиби замин бахшандаи рӯзи мебошад. Академик М.С.Андреев дар китоби машҳури худ «Тоҷикони водии Хуф» муроҷиати барзгари хуфиро ба Бобои Дехқон ва замин ҳангоми пошидани тухмӣ чунин овардааст: *«Ё ҳазрати Бобои Дехқон, як дона ҳазор, аз*

ҳазор ҳам бешумор, каҳ камтар, дона бештар, насибаи ҳалолхӯр гардад». Дехқон пас анҷоми кишт, дар рӯзи охиринаи кишту кор ба мегӯяд: «Аз мо ҳаракат, аз Худо баракат!».¹

Хулосаи калом, Наврӯзи Аҷам яке аз ҷашнҳои миллии мардуми ориёинаҷод буда, онро тоҷикони минтақаҳои Бадахшон, Хатлону Вахш, Қаротегину Ҳисор, Хулозу Вахё, Зарафшон, Истаравшану Хучанд, Конибодому Исфараи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз қадимулайём то ба имрӯз бошукӯху вижагиҳо ва русуми хоси ин диёри куҳанбунёд, ки аз ниёгонамон ба ёдгор мондааст, таҷлил менамоянд.

ЧАҲОРШАНБЕИ ОХИРОН

Омодагӣ ба Наврӯз дар Тоҷикистон сари сол шурӯъ мешавад, вале омодагии ниҳоии он ҷаҳоршанбеи охиринаи соли куҳан ҳисоб меёбад, ки он дар фарҳанги наврӯзи бао номи «Ҷаҳоршанбесурӣ» маълум аст.

Донишманди тоҷик Дилшод Раҳимов роҷеъ ба маросими Ҷаҳоршанбеи охирон ба таври илмӣ маълумоти арзишманд додааст. Ба қавли ӯ, дар фарҳанги мардумии тоҷик бовару эътиқодот, расму ойин ва ҷашну маросимҳое ҳастанд, ки тайи садсолаву ҳазорсолаҳо ҳамқадами ниёғони мо буданд, дар рӯзгори онҳо нақши муҳим дошта, ифои вазифа кардаанд. Баргузори бисёре аз онҳо дар ҷараёни пуршӯри таърих аз ёдҳову хотироти таърихии мардум фаромӯш шудаанд. Ҷунончи, ҷашни Садаву сайри Гули Сурх, ҷашни Лола, ҷашни Хут ва ғайра дар тӯли таърих бо сабабҳои гуногун аз байн рафтаанд. Яке аз ҳамин гуна ойинҳои азёдрафта маросими Ҷоршанбесурӣ мебошад.

Маросими мазкур аз замонҳои қадим то ба наздикиҳо дар байни мардумони Эрону Қафқоз, Хуросону

---

¹. Ниг. Карамшоев Д. Русум ва истилоҳи Наврӯз дар Бадахшон//Номаи Пажӯҳишгоҳ, №3. –Душанбе: «Пайванд», 2003, саҳ. 104–112).

Мовароуннаҳр маълуму машҳур буд ва онро ҳатто дар Бағдод – пойтахти хилофати исломӣ барпо мекарданд. Дар байни тоҷикон ин маросим «Чоршанбеи охирон» ном дошт ва дар баъзе минтақаҳо онро «Чоршанбесурук» ё «Чоршанбеи моҳи сафар» меномиданд, ки дар рӯзи чоршанбеи охирони сол пеш аз иди Наврӯз гузаронида мешуд. Ӯзбекҳо низ баргирифта аз тоҷикон ин расмро бо номҳои «Сафарқочдӣ» ва «Охирчоршанба» барпо мекарданд.

Дар гузашта дар паскӯча ё боғча, умуман дар ҷое, ки аз назари умум пинҳон бошад, алаф афрохта, хурду калон, пиру ҷавон аз болояш мечаҳиданд ва ба оташ мурочиат карда мегуфтанд: *«Ранҷурию ранги зарди ман аз они ту, сурхиву хуррамии ту аз они ман»*. Бо иҷрои ин амал онҳо бовар доштанд, ки то соли нави оянда тандуруст хоҳанд буд.

Мардуми ориёитабор инчунин, ақида доштанд, ки оташ гуноҳони онҳоро сӯзонида, қувва ва таъсири махлуқоти фавқуттабиירו низ дур мегардонад. Баъзе барпокунандагон ба оташи Чоршанбесурӣ испанд низ ҳамроҳ мекарданд ва муътақид буданд, ки манфиаташ бештару беҳтар мегардад. Тибқи маълумоти сокини ноҳияи Ҳисор–Мухаррам Қудратова, баъзе занҳо аз хокистари маросими Чоршанбеи охирон як мушт гирифта, дар латгае баста нигоҳ медоштанд ва дар вақти зарурӣ онро барои давои тифлон, ки ғаш мекунанд ва беист мегирянд, истифода мебуданд. Онҳо хокистарро бо каме орд ҳамроҳ карда, бо нияти шифо ба пушти кӯдак ё нофаш мемолиданд, ки ором шавад.

Дар асрҳои гузашта мардуми Ҳисору Қаратоғ, Истаравшану Хучанд ва Самарқанду Бухоро ва дигар ҷойҳо ҳангоми иҷрои маросими Чоршанбесурӣ косаву табак, кӯза ва дигар зарфҳои лабшикастаю ҷағовардари шикаста мепартофтанд. Ин амал чунин маънӣ дошт, ки ҳамаи ашъи шикаста бо соли кӯҳна бебозгашт бираванд ва мардум дар соли нав бо ин роҳ орзуи тандурустию зиндагии бешикастро таманно мекарданд.

Муаррихи пешазинқилобии рус Николай Хаников дар асараш «Тасвири хонигарии Бухоро» (соли 1843 милодӣ) аз ин маросим ёдовар шуда навиштааст: *«Дар баъзе расму ойинҳои бухорӣён бозмондаҳои оташпарастиро мушоҳида кардан мумкин аст. Масалан, баҳорон онҳо як рӯз маросими номаш ҳам аҷиб-Чоршанбеи сунӣ (сурий)-ро чунин чашн мегиранд: дар ҳар кучо гулханҳо афрӯхта, марду зан аз болои он мечаҳанд, сипас ягон зарфи сафолиро шикаста, мепартоянд ва ақида доранд, ки аз гуноҳон пок ва аз бемориҳо шифо меёбанд».*

Ҳамин гуна зарфшиканиро тоҷикони ноҳияи Сӯхи вилояти Фарғонаи Ўзбекистон низ қабл аз чашни Наврӯз анҷом меодаанд, аммо он чудо аз маросими Чоршанбесурӣ сурат мегирифтааст. Пажӯҳишгар Ҷ. Сӯфиев ин ойинро ба таври муфассал чунин тасвир мекунад: *«Зарфҳои шикаста ва дарзрафтаҳо дар арафи чашн ба беруни деҳа бурда мешикананд. Пеш аз он ки ин корро анҷом диҳанд, ин гуна зарфҳоро даври сари фарзанди ягона, беморе, занони нозо, духтарону писарони бахтбаргашта се маротиба мечархонанд. Сипас онро аз фарози нишебӣ ба болои сангҳо меафкананд. Рӯзи охири чаҳоршанбеи қабл аз Наврӯз ҳама шустушӯ мекунанд ва мардон мӯй метарошанд, духтарон мӯйи худро майдабоф (чихил адад) мекунанд. Шомгоҳони он рӯз паридан аз болои оташ дар тамоми Сӯх расм аст. Миёни сокинони деҳоти Тӯл, Қалъача ва Ғазновии қисмати шимоли водӣ ин амалро Чоршанбесурӣ меноманд. Мардуми Сӯх ҳамзамон се оташ меафрӯзанд ва бо гуфтани ин суханон аз рӯйи оташ мепаранд. «Рӯйи пок аз туву домани пок аз мо, зиёну захматмоя афшондему сӯзондем!». Пас даври гулхан чамъ омада, каф бар ҷониби оташ нигаронида, ба рӯй мекашанду мегӯянд: «Ба рӯйи муборакат гардам, зардияро гиру сурхиятро бите!». (Нақли қавл аз мақолаи Равшан Раҳмонӣ «Сухане чанд пиромуни чашни Наврӯзи тоҷикон». Дар китоби «Пайки Наврӯз». -Душанбе: Пайванд, 2012, саҳ. 110).*

Дар деҳаи Элокии ноҳияи Шаҳринави имрӯза хангоми намози шом ё вақти говгум аловпарак мекарданд. Пеш аз даромадани Соли Нав барои тоза шудан аз гуноҳ дар чорраҳа оташ афрӯхта, се бор боло, се бор поён мепариданд. Хангоми паридан аз болои оташ «**Алов, алов, зардии рӯи мана гиру сурхии худата ба ман те**», – мегуфтанд. Ягон кӯзаи кухнаро ба оташ партофта, мешикастанд. Баъзан милтиқ ҳам мепарронданд, ки дар соли нав махлуқоти зиёну зараррасон дар хонадонашон роҳ наёбанд ва нобуд шаванд.

Назар ба маълумоти М.Холов, дар навоҳии кӯҳистони Дарвозу Қаротегин ду маросими Чоршанбеи охиронро қайд мекардаанд: якуми он дар арафай соли нав, дуомаш ба кадом рӯзе, ки ба тақвими ҳичрии қамарӣ мувофиқи ояд. Чунин ду маросими Чоршанбеи охирон дар Эрон низ маълум буда, то қарни XVII баргузор мешудааст.

Маросими дигаре, ки ба Чоршанбесурӣ монанд мебошад, дар байни тоҷикон бо номи «*Аловпарак*» маълум аст. Онро асосан занҳо ба тариқи зайл иҷро мекунанд. Агар аз занҳои ихлосманди ойинҳои мардумӣ касе хоби бад бинад, ё худро вазнину нороҳат ҳис кунад, рӯзи чоршанбе (то нимрӯзӣ) дар ҷое, ки чашми кас набинад, аз хасу хошок сето гулхан афрӯхта, се навбат аз болояш чаҳида мегузарад. Дар навбати сеюм ба қафояш нигоҳ накарда, ба сӯи хона меояд.

Номи ин маросим бо иловаи калимаи «чоршанбе» як падидаи пас аз ислом аст, зеро дар Эрони бостон рӯзҳо чунин ном доштаанд ва ҳар кадом сӣ рӯз ба номи эзаду фариштагони кеши зардуштӣ номбар мешуд.

Истилоҳи «шанбе» ҳамчун номи рӯз аз калимаи «шаббат»-и забони яҳудӣ (дар забони русӣ *суббота*) дар шакли «шанбад» ба забони форсӣ иқтибос шудааст ва бо мурури солҳою қарнҳо ҳарфи «д»-и ҳазф шуда, дар шакли шанба/шанбе маъмул гаштааст. Инчунин, вожаҳои мураккаби душанбе, сешанбе ва ғайра аз он сохта шудаанд, ки ба ҳамагон маълум мебошад.

Нуктаи дигари марбути маросими Чоршанбесурӣ таъйини вожаи форсии «сур» мебошад. Ин калима дар луғатномаву фарҳангҳо ба маъниҳои «чашн», «хурсандӣ», «сурх» ва чанде дигар шарҳ дода шудааст. Донишмандони эронӣ: М.Баҳор, А.Булуқбошӣ, Р.Шаъбонӣ ба иттифок таъкид намудаанд, ки вожаи «сур» дар таркиби Чоршанбесурӣ ба маънои сурх аст, яъне чоршанбеи сурх. Шояд чунин ҳам бошад, аммо вожаи «сур» дар якҷанд калимаҳои забони тоҷикӣ маънои хурсандию шодиро ифода мекунад, чунончи, сурнай, найе, ки дар чашну арӯсиҳо менавозанд, тӯйи хатнасур ва ғайра. Дар Бадахшони Тоҷикистон чашни арӯсиро «сур» меноманд.

Муҳаққиқи эронӣ Алии Булуқбошӣ ба маълумоти Абӯбакри Наршаҳӣ така карда, ибораи «шаби сур»-ро марбути маросими Чоршанбесурӣ медонад. Наршаҳӣ дар «Таърихи Бухоро» дар мавриди як сӯхтор аз ойине ёдовар шуда, онро «Шаби сурӣ» номидааст: *«... он гоҳ Амири садид ба сарой биншаст, ҳанӯз сол тамом нашуда буд, ки чун «Шаби сурӣ», чунон ки одати қадим аст, оташе азим афрӯхтанд пораи оташ бичаст ва сақфи сарой даргирифт ва дигарбора чумлаи сарой бисӯхт».*

Бояд гуфт, ки ин тасвири Наршаҳӣ ба чашни Сада мувофиқ меояд, зеро гулхани Чоршанбесурӣ на баландтар аз як метр аст ва ба осонӣ зану мард, пиру ҷавон аз болои он меҷаҳиданд. Дуюм ин ки маросими Чоршанбесурӣ рӯзона барпо мегашт ва оташи бузурги чашни Сада пас аз ғуруби офтоб афрӯхта мешуд. Аз ин хотир, шаби сур ёдоварӣ аз ҳамон чашни Сада аст, ки дар осори шоирони даврони Сомониёну Ғазнавиён борҳо зикру тасвир гаштааст.

Донишманди маъруфи эронӣ Мехрдоди Баҳор дар асараш «**Аз устура то таърих**» роҷеъ ба баргузорию вижагиҳои маросими Чоршанбесурӣ андешаҳои ҷолиб баён кардааст. Ба ақидаи ӯ ин ойин дар замонҳои қадим ба вучуд омада, чаҳоршанбеаш як намоди ҷадид аст, ки муаррифии чаҳор фасли сол мебошад, яъне мардум пас аз

гузаштани чор фасли сол маросимеро барои истиқболи Соли Нав барпо мекардаанд.

Воқеан, ин андешаи қолиб аст, аммо дар фарҳанги мардуми тоҷик дар рӯзи чоршанбе бештар ба зиёрати мазорҳо мераванд. Маросими Мушқилкушо хоси ҳамин рӯз мебошад. Маросимҳои зиёди эътиқодӣ, аз ҷумла фолгирӣ, аласкунӣ, нӯкчамонӣ, момогӣ, алавпарак, париталбон ва ғайра маҳз дар рӯзи чоршанбе сурат мегиранд ва ин як амри тасодуфӣ нест. Ҳарчанд ки калимаи «чоршанбе» ва тақвими ҳафташуморӣ пас аз қорӣ шудани дини мубини ислом маъмул гаштааст, вале ин ҷо сирру рамзҳои нухуфтае ҳастанд, ки чаро маҳз дар рӯзи чоршанбе як силсила расму ойнҳо иҷро мешуданд.

Дар китобу сарчашмаҳо омадааст, ки рӯзи чоршанбе барои арабҳо рӯзи наҳс ба шумор мерафтааст, аммо гуфтан мумкин аст, ки ин падида ба чоршанбеи хоси маросимҳои мазкури тоҷикон он қадар рабте надорад. Барои ҳалли ин масъала пажӯҳиши амиқро дар устурашиносӣ ва тадқиқи бовару эътиқодоти мардумони эронитабор бояд анҷом дод.

Хулоса, аз замонҳои қадим оташ дар байни ақвоми ориёӣ дар баробари обу хоку бод мақому манзалати муҳим дошт ва расму ойнҳои зиёде бо қорбурди ин унсурҳо мустаъмал ва роиҷ будаанд. Оташ ҳамчун манбаи гармию рӯшноӣ, пазандаи ғизоҳои хом, сӯзонандаи ҷурму гуноҳон, дуркунандаи махлуқоти аҳриманӣ, шиканандаи ҷодую ҷашми баду зиёни мардуми бадкеш ва мазҳари меҳру садоқат ба шумор мерафт. Дар тӯли садсолаву ҳазорсолаҳо тасаввуроти табию асотирии марбути оташ аз насл ба насл ва аз худӣ ба бегона интиқол ёфта, то ба имрӯз омада расидааст.

Об низ ҳамчун яке аз унсурҳои муқаддас дар поксозии тани инсон ва хонаву дар дар рӯзи Чоршанбесурӣ ба қор мерафт. Дар баъзе минтақаҳои гуногуни Осиёи Миёна дар охири соли қухан ва остонаи Наврӯз ба ҳамдигар обу гулоб мепошиданд ва аз оби тоза бо мурод менӯшиданд, дасту рӯй мешустанд. *«Бархе аз рустоӣни қурд пеш аз*

*тулӯи офтоби рӯзи чаҳоршанбеи охири сол ба канори об
мераvand ва ба оби шаффоф ва пок менигаранд ва кӯзаву
чомеро аз об пур мекунанд ва барои аъзои хонаводаи худ
меоваранд ва аз рӯйи он се бор мепаранд. Агар муяссар
бошад, кӯзаро аз оби ҳафт чашма пур мекунанд ва дасту
рӯйи худро ба нияти табаррук ва сафедбахтӣ бо оби он
мешӯяд».*

Дар масъалаи поксозӣ ва беранчу дард будан дар бовару эътиқодоти мардуми Эрон унсури дигари муқаддаси табиат – бод низ мавқеъ дорад. Дар баъзе ҷойҳо модарон дар рӯзи Чоршанбесурӣ аз хона берун ва ба саҳро мераvand ва чанд тори мӯй аз гесӯи кӯдакони худро мегиранд ва ба бод ё ба оби ҷӯй ва рӯдхона медиҳанд, то ҳамроҳи мӯй дарду панҷу балоро аз тани кӯдакон ба насими бод ё амвоҷи об бисупоранд.

Ба ин тарик, мардум қабл аз фарорасии Соли Нав на танҳо хонаву дар ва ашӯву анҷоми хонаро тоза мекарданд, балки тавассути обпошӣ ва аз оташ ҷаҳидан рӯҳан худро тозаю озода менамуданд.

***

*Баромад боди субҳу бӯйи Наврӯз,
Ба коми дӯстону баҳти пирӯз.*

*Муборақ бодат ин солу ҳама сол,
Ҳумоюн бодат ин рӯзу ҳама рӯз.*

*Чу оташ дар руҳат афканда гулнор,
Дигар манқал манех, оташ наяфрӯз.*

*Чу нарғис чашми баҳт аз хоб барҳост,
Ҳасад гӯ душманонро дида бардӯз.*

*Баҳори хуррам аст, эй гул, кучой,
Ки бинӣ булбулонро нолаву сӯз.*

*Чаҳон бе мо бaсе будaсту бошaд,
Барoдар, ҷуз нaкуномӣ мaяндӯз...*

*Мaнeҳ дил бaр сaрoи умр, Сaъдӣ,
Ки бaр гунбaд нaхoҳaд мoнд ин рӯз.*

НАВРҶЗИ ХОНАВОДА

Хонавода дар зоти худ давлати хурдакест, ки дар масоили фалсафа нисбати қатра ва зарраро ба дарёву хуршед мемонад. Пас чигунагии сурату хусни маънии Наврӯзи Тоҷикистон ба алоқа ва дилбастагии шаҳрвандони он ба ин чашни зебои миллӣ пайвастагӣ дорад.

Дар ҳафтаи охирини соли куҳан ба тозаву пок гардонидани муҳити хонавода тахминан ба тартиби зерин мепардозанд:

Деворҳои ҳавлиро аз осори боду борон тозаю ранг мекунанд. Болои девори давродавр дар зарфҳо тухми ғалладонаро месабзонанд, ба қадри имкон ҳафт ё нух навъ: гандум, чав, наск, лӯбиё, чуворӣ, арзан, зағир ва ғайра. Рӯ-рӯи девори чор тарафи ҳавлӣ аз ҳамели буттаҳои сабз ва гулҳои давон овезаҳо месозанд.

Замини ҳавлиро аз сангу ҷӯб тоза ва мувофиқи имкону зарурат кишт менамоянд. Атрофи палҳоро шерозаи гулпӯш мекунанд. Танаи ниҳолу дарахтонро ба андозаи як метр сафед ва пайраҳаҳоро сангфарш менамоянд. Ҷӯйборҳоро кандаву тоза менамоянд, то ки оби борони баҳор гардиш карда тавонад.

Дар зарфу тубакчаҳои гуногун гулҳои рангоранг ва тухми ғалладонаро сабзонида, дар шоҳи дарахтон овезон мекунанд.

Девори хона рангубори нав, новаҳои обрав тоза ва ба канораҳо равона карда мешавад. Дарвозаи ҳавлӣ

рангубори чашмрас ва бо ранги девори хона мутаносиб карда мешавад. Дар шохи хавозаи ангури пешгоҳи ҳавлӣ кафасҳои мургони хонагӣ: кабк, тӯтӣ, булбул, бедона ва ғайраҳоро меовезанд, ки қафас ва ресмони онҳо рангаву дилрабо ороиш медиҳанд.

Тамоми ашёи даруни хонаро дар рӯзҳои офтобӣ берун бароварда, дар пояи дарахтон, болои суфа, кат, девор паҳн, аз чангу губор тоза мекунанд. Фарши хона, девор пок карда, шуста, рангубор карда, захмҳо ва шикастурехти дару тирезаҳо тармиму таҷдид карда мешавад.

Ҳамаи ашёи кухнаву фарсуда, хоҳ паласу либос, хоҳ зарфу коло дар оташ сӯзонида, ба қадри имкон бо нимдошту нав иваз карда мешавад.

Пардаҳои дару тирезаҳо аз матои сафед, ҳаворанг ва офтобгун дӯхта мешаванд.

Аз кӯдак то пиронсолон ба қадри имкон раҳти хоб, сару либосашонро иваз менамоянд, агар имкони нав кардан набошад, ашёи кухнаро шуста, пардозӣ нав медиҳанд.

Духтарон ба ороистани чеҳра ва либоси миллии идона ба таври ҷиддӣ мекушанд. Бо ин мақсад аз усма, ҳино, қалам, ғозаҳои гуногун ва рангҳои маъмулӣ истифода мебаранд. Духтарон ва умуман бонувон, кокулонашонро майдабофӣ ва зулфонашонро мушкбез менамоянд, пирохани атласҳои бехтаринро дар бар мекунанд. Онҳо кӯшиш ба харҷ медиҳанд, ки миёни пардоз, либос, анҷоми ороишӣ, хусусан дастпона, гӯшвора ва овозаи гардан таносуб риоя карда шавад.

Соҳибони ҳавлӣ бояд остона ва атрофи хонаашонро пайваста тоза нигоҳ медоранд, ниҳолу девораҳои сабзи канораҳои ҷӯйборро ороствау пероста мегардонанд.

ҶОНИШИНИ ХУРШЕД

Дар шаби чоршанбе, ки фардо аввалин рӯзи Наврӯз аст, дар Тоҷикистон пас аз ғуруби Офтоб, дар сахни хавлиҳо бастаҳои ҳезумро ғарам карда, оташ меафрӯзанд, ба ин маънӣ ки *хуршед* рафту чонишинаш *оташ* омад. Ин амал рамз аст, рамзи омадани гармою сафо, рафтани хунукию торикӣ. Гирди оташ хурду калон чамъ мешаванд, аз шуълаву забонаи оташ сахна мунаввар мегардад, дойра, лабчанг, най, думбура менавозанд, ракс мекунанд. Ин шабест, ки мардум хуфтани осудагиро фаромӯш карда, то субҳ бедор хоҳанд буд. Кӯдакон оташпораҳоро дар сари чӯбдастҳо боло бардошта, даводав мекунанд, аз болои оташ мечоҳанду мегӯянд: «*Сурхии рӯятро бидех, зардии рӯямро бигир!*»

***

*Зи кӯйи ёр меояд насими боди наврӯзӣ,
Аз ин бод ар мадад хоҳӣ, чароғи дил барафрӯзӣ.*

*Чу гул гар хурдае дорӣ, Худоро сарфи ишрат кун,
Ки Қорунро ғалатҳо дод савдои зарандӯзӣ.*

*Зи чоми гул дигар булбул чунон масти майи лаъл аст,
Ки зад бар чархи фирӯза сафири бахти фирӯзӣ.*

*Ба сахро рав, ки аз доман ғубори ғам биафшонӣ,
Ба гулзор о, ки аз булбул ғазал гуфтан биёмӯзӣ.*

*Сухан дар парда мегӯям, чу гул аз гунча берун ой,
Ки беш аз панҷ рӯзе нест ҳукми Мири Наврӯзӣ.*

*Надонам навҳаи кумрӣ ба тарфи чӯйборон чист?
Магар ӯ низ ҳамчу ман ғаме дорад шабонрӯзӣ?*

*Мае дорам чу чон софею сӯфӣ мекунад айбаш,
Худоё, ҳеч оқилро мабодо баҳти бад рӯзӣ!*

*Чудо шуд ёри ширинат, кунун танҳо нишин, эй шамъ,
Ки ҳукми осмон ин аст, агар сози, агар сӯзӣ.*

*Май андар маҷлиси Осаф ба Наврӯзи Ҷалолӣ нӯш,
Ки бахшад чуръаи ҷомат ҷаҳонро сози наврӯзӣ.*

*Ҷавобаш порсоёнрост меҳроби дилу дида,
Ҷабинаш субҳхезонрост рӯзи фатҳу пирӯзӣ.*

*На Ҳофиз мекунад танҳо дуои Хоҷа Туроншоҳ,
Зи мадҳи Осафе хоҳад идиву наврӯзӣ.*

АФРҶХТАНИ ОТАШ

Ҳангоми маъракаи оташафрӯзӣ коидаҳои зерин риоя карда мешавад:

–Гулхан бо хезуми хушк, хосса хушбӯй, аз ҷумлаи ҷӯбҳои зардолу, тут, бурс, заранг ва иргай афрӯхта мешавад.

–Оташ ҳарчӣ бештар забона занад, ҳамон қадар равшанӣ ва гармӣ падида меояд, торикию хунукӣ дуртар меравад.

–Лахчаҳоро барои гарм кардани ҳона, ҷӯшонидани ҷой ва гарм кардани сандалӣ истифода мебаранд.

–Оташ бояд дуд накунад, ба истиснои лахчаҳое, ки дар он афзори анҷоми кӯхна ва фарсуда сӯхта мешавад.

–Оташи тезу баландзабона ҳам гармӣ медиҳад, ҳам ба ҷойи ҷароғ муҳитро равшан мекунад.

–Азбаски базми оташафрӯзӣ аз шом то субҳ, яъне то баромадани Офтоб тӯл мекашад, наврасон бо ҳидояти калонсолон хезумро аз хезумхонаҳо бароварда, дар наздикии гулхан захира мекунанд, то суръати афрӯхтани оташ суст нашавад.

–Калонсолон ба кӯдакону наврасон бояд фаҳмонанд,
ки ба лахчаи мунаввар нигоҳу дасту пойро гарм кардан
хосияти шифой дорад, ба ҷисму ҷон ҳаловат мебахшад.

***

*Омад баҳори хурраму бо рангу бӯйи тиб,
Бо сад ҳазор нузҳату ороиши ачиб.*

*Шояд, ки марди пир бад-он гаҳ шавад ҷавон,
Гетӣ бадил ёфт шабоб аз пайи машиб.*

*Чархи бузургвор яке лашкаре бикард,
Лашкар-ш абри тираву боди сабо нақиб,*

*Наффот барқи рӯшану тундар-ш таблзан,
Дилам ҳазор хайлу надидам ҷунин муҳиб...*

*Тундар миёни дашт ҳаме бод бардамад,
Барқ аз миёни абр ҳамебаркашид казиб.*

*Лола миёни кишт бихандад ҳаме зи дур,
Чун панҷаи арӯси ба ҳинно шуда хазиб.*

*Булбул ҳамебихонд дар шохсори бед,
Сор аз дарахти сарв мар-ӯро шуда муҷиб.*

*Сулсул бар сарвбун бо нағмаи куҳан,
Булбул ба шохи гул бар бо лаҳнаки ғариб.*

***

*Бихандад лола бар сахро, ба сони чехраи Лайло.
Бигиряд абр бар гардун, ба сони дидаи Мачнун.
Зи оби ҷӯй ҳар соат, ҳаме бӯйи гулоб ояд,
Дар он шустаст пиндорӣ, нигори ман руҳи гулгун.*

Абӯабдуллоҳи Рӯдакӣ
ҶУФТБАРОРОН

Ин маросим аз қадимтарин ойниҳои наврӯзӣ ба шумор меравад, зеро Наврӯз, пеш аз ҳама, ҷашни кишоварзон аст. Ба қавли пажӯҳишгари тоҷик Дилшод Раҳимов, то солҳои панҷоҳуми қарни гузашта дар ноҳияҳои минтақаи Суғд, Хатлон, водии Ҳисор ва баъзе вилоятҳои тоҷикнишини Ҷумҳурии Ўзбекистон деҳқонон то фарорасии ҷашни Наврӯз маросими «Ҷуфтбаророн» барпо мекарданд. Рӯзи аввал деҳқонон дар хонае ҷамъ омада, дастҷамъона оши палав пухта меҳӯрданд ва аз Қуръони карим сураҳо тиловат мекарданд ва дар ҳаққи Бобои Деҳқон ва арвоҳи гузаштагон дуову ғотиҳа меҳонданд. Сипас онҳо ба сари замин рафта, ба шохҳои барзаговҳо рағғани зағир меомӯлданд ва ба сару гардани говҳо орд мепошиданд, ки рамзи хайру баракат ва фаровонии ҳосилро ифода мекард. Рӯзи аввал каме ҷуфт мекарданд ва яке аз мӯйсафедони калонсолтарини деҳза ба тариқи рамзӣ ва муборакии қор чанд мушт гандум мепошид. Он рӯз ба хонаҳояшон бармегаштанду қори асосӣ аз рӯзи дуом оғоз мешуд.

ФОЛГИРИИ НАВРҶЗӢ

Ойини дигар пешбинӣ қардан бо роҳи сабзонидани дувоздаҳ навъи ғалладона: гандум, ҷав, нахӯд, боқило, зағир, наск, мош ғайра мебошад. Ин ғалладонаҳоро дар зарфҳои гуногун дар шароити хона меسابзониданд ва аз суръату сифати сабзиши онҳо фол мегирифтанд, ки қадом навъи ғалладона дар ин сол нашъунамои хуб қарда, ҳосили фаровон хоҳад дод.

Дар аҳди Сосониён 25 рӯз пеш аз ҷашни Наврӯз аз хишт 12 сутун сохта, қаруни онҳоро бо хок қур мекарданд, ки ин дувоздаҳ сутун рамзи дувоздаҳ моҳи сол ҳисоб мешуд. Дар доҳили ин сутунҳо навъҳои гуногуни ғалладонаро қошта, аз равиши сабзидани онҳо муваффақияти кишоварзии соли ояндаро пешгӯйӣ мекарданд.

МАРОСИМИ ОБРЕЗОН

Аз давраҳои хеле қадим дар байни мардумони ориёӣ ойине маъмул буд, ки пеш аз фарорасии соли нав— Наврӯз мардум шустушӯӣ намуда, худро поку озода мекарданд.

Тибқи навиштаи фолклоршиноси маъруфи тоҷик Рӯзӣ Аҳмад, сардори оила субҳ пеш аз баромадани офтоб ба даст кӯза ё ягон зарфи обро гирифта, ба лаби чашма ё рӯди об мерафт. Баъди шустушӯӣ зарфро пури об карда, сипас аз болои об се маротиба чаҳида: «*Ҳарчӣ дарду бало дорам, об бибар*»,—мегуфт. Оби тозаро оварда, ба остонаи дарвозаи дари хонаи худ мерехтанд ва баъзе амалҳои рамзиро иҷро мекарданд.

Тоҷикони Самарқанди бостонӣ дар арафи Наврӯз ба рӯди Обираҳмад рафта, занҳо дар рӯзҳои муайян дар ҷойи аз назар пинҳони рӯд ва мардҳо дар ҷойҳои дигари сайргоҳ ин суннати аҷдодиро ба ҷо меоварданд.

Дар деҳоти Рӯшони Бадахшон пеш аз тоза кардани хона ва пухтани хӯрокҳои идона соҳибхоназан ё мард сахарии барвақт ба чашма барои об мераванд. Ҳамон касе, ки барои об овардан меравад, бояд аз хона то сари чашма ё рӯд ва аз он ҷо то хона ба касе сухан нагӯяд. Ў ҳангоми обгирӣ ба даруни сатил чанд сангча меандозад, ки ин сангчаҳо рамзи бобаракат шуданро ифода мекунанд. Обро ба хона оварда, як қисмашро ба ҳамир меандозанд ва як қисми дигарашро барои пухтани боҷ—навъи хӯроке, ки аз каллаву почай гӯсфанд бо гандуми нимкӯфта ва боқило пухта мешавад, истифода мебаранд ва аз бозмондааш ҳамаи аҳли хонавода кам-кам менӯшанд, ки он шугуни нек ҳисоб мешавад.

Ойинҳои мазкур ба он далолат мекунанд, ки об дар маҷмӯи чашни Наврӯзи мардуми тоҷику эронӣ аз даврони бостон ба ғайр аз корбурди маишӣ, инчунин, мазмунҳои асотирию рамзӣ доштааст. Обро мардум дар қатори оташу бод ва хок ҳамчун як унсури муқаддаси табиат, дорои неруи поккунандаи айбу гуноҳон, нопокиҳо ва

зиштиҳо медонистанд. Об рамзи ҳаёти поку беолоиш ва оромиву сулҳу суббот низ мебошад.

ШУГУН ВА БОВАРҲОИ МАРБУТ БА НАВРӮЗ

Вобаста ба чашни Наврӯз дар байни мардуми кишоварз ва молдори тоҷик як силсила боварҳо, ақидаҳо ва фолу пешгӯйҳо арзи ҳастӣ намудаанд, ки дар онҳо ҷаҳонбинӣ ва диди фалсафии тоҷикон роҷеъ ба ҳаводиси табиат, воқеаву пастию баландихои рӯзгор баён шудаанд. Масалан, дар арафай Наврӯз раъду барқ шавад, сокинони бисёр мавзеи кӯхистони тоҷикнишини Варорӯд (Мовароуннаҳр) берун баромада, ба бом чумчаеро мепартофтанд. Сипас баромада мидиданд, ки агар чумча ба рӯй афтада бошад, фоли нек мегирифтанд ва баръакс, даҳонаш боз бошад, гумон мекарданд ва ҳадс мезаданд, ки соли пешомад камбориш шуда, ҳосили дилхоҳ ба даст намеояд ва мардум азият мекашанд. Ё худ дар рӯзҳои наврӯзӣ турнаҳо парвоз намуда гузаранд, мардум аз мушоҳидаи парвози турнаҳо дар мавриди соли пешомади деҳқонӣ фол мегирифтанд. Агар турнаҳо бенизому баланд парвоз кунанд, соли деҳқонӣ хушк меояд ва тирамоҳаш бардавом хоҳад омад ва кишту кори деҳқонӣ бебарор хоҳад шуд. Агар турнаҳо паст парвоз намоянд, бар он бовар буданд, ки сол оромӣ бобаракат ва серборону серҳосил хоҳад шуд. Ё худ агар мардум дар арафай Соли Нав–Наврӯз лаклакро аз пешаш бинанд, фоли нек мегирифтанд ва агар аз қафояш бинанд, ношод мешуданд, ки соли деҳқонӣ омад нахоҳад кард.

Дар рӯзи Соли Нав дидани рӯйи зебо фоли нек аст. Мардум дар арафай Наврӯз дарвозаҳои худро боз менамуданд ва кӯшиш мекарданд, ки меҳмони аввалин баъди даромадани сол мард бошад.

Мардум зарфҳои шикаста ва чизҳои сиёхро дар манзилашон роҳ намедоданд. Тибқи боварҳои ниёгонамон кас Соли Навро ҷӣ тавр пешвоз гирад,

тамоми сол ҳамон тавр хоҳад шуд.¹ Аз ҳамин ҷост, ки дар рисолаи «Наврӯзнама»-и Умари Хайёми Нишопурӣ дар ин маврид гуфта шудааст: «Ҳар кӣ Наврӯз чашн кунад ва ба хуррамӣ пайвандад, то Наврӯзи дигар умр дар шодӣ гузорад».

***

*Сармаст зи кошона ба гулзор баромад,
Ғул-ғул зи гулу булбул ба як бор баромад.*

*Мурғони чаман наъразанон дидаму гӯён,
З-ин ғунча, ки аз тарфи чаманзор баромад.*

*Об аз гули рухсорай ӯ акс пазируфт,
В-оташ ба сари ғунчаи гулнор баромад...*

*Зоҳир чу каромати бути орази ӯ дид,
Аз чиллаи миёнбастаи зуннор баромад.*

*Бар хок чу ман бедилу девона нишондаш,
Андар назари ҳар кӣ паривор баромад.*

*Коми дилам он буд, ки чон бар ту фишонам,
Он кор муяссар шуду ин кор баромад.*

*Саъдӣ, чаман он рӯз ба торочи хазон дод,
В-аз боғи дилаш бӯйи гули ёр баромад.*

СУМАНАКПАЗӢ

Асоситарин неъматӣ Наврӯз суманак аст, ки он аз сабзаи гандум пухта мешавад. Худи сабза рамзи эҳёи табиат ва зебоию осоиштагии ҳаёт ба шумор меравад.

---

¹. Дилшод Раҳимов. Нигоҳе ба чашнҳои миллӣ ва ойнҳои суннатии тоҷикон», сах. 20–21.

Тарзи таҳия ва пухтани суманак дар байни мардуми тоҷик чунин аст. Гандумро се рӯз дар оби ҷӯй ё оби борон тар карда мемонанд. Баъде ки гандум неш мебарорад, онро гирифта дар табаке ҳамвор карда, мегузоранд ва рӯяшро бо докаи тоза мепӯшонанд. Рӯзе, ки борон меборад, ба берун мебароранд ва сипас оби зиёдати онро полонида, боз бурда, ба хонае, ки каси бегона ба он ҷо намедарояд, мегузоранд. Вақте ки гандум сабз шуд, бояд ҳеч кас онро набинад, зеро ки ба қавли мардум «пай» меафтад. Ё худ дар вақти пухтан кӯшиш мекунанд, ки ягон каси нопок ба болои дег наояд, зеро «пай меғалтад» ва суманак дар дег садо мебарорад ва аз дег пораҳои он берун мепаранд, ки рафта-рафта маҳсули дег кам мешавад ва сифати он мекоҳад. Одамон дар ин ҳолат мегӯянд, ки суманак дар дег намеистад, пай ғалтидааст, чашми кадом нопок расидааст. Дар ин маврид ақидаи дигаре ҳам ҳаст, ки ҳар касе аз дӯстон ё ҳамсоғон агар дар вақти пухтан ба назди суманакпазон оянд, бояд то пухтани ин хӯроки наврӯзӣ, яъне то сахар ҳамроҳи онҳо бошад. Омадану рафтан барои чунин шахсон иҷозат нест, вагарна ба қавли мардум «пай меғалтад».

Дигар ин, ки одамони азодор набояд гандум сабзонанд. Тибқи боварҳои мардумӣ, агар шахси азодор ё мотамдор гандум сабзонад, решаҳои сабза мисли хун мешудаанд, ки онро «сабза вайрон шуд» гуфта мепартоянд. Инҳо аз боварҳои мардумии наврӯзии тоҷикон мебошад, ки дар шахру деҳоти Тоҷикистон то ба имрӯз роиҷанд.

Рӯзи муайяни суманакпазӣ се-чор нафар занони ҳамсоя бо машварат дар хонаи яке аз ҳамсоғон ҷамъ меоянд. Маъмулан, онҳо бегоҳӣ ҷамъ меоянд ва дастархонеро боз карда, сабзаҳоро мегузоранд, сипас ояте аз Қуръони карим тиловат карда, дар ҳаққи Пири Пухтагар дуо мехонанд ва сабзаҳоро мебуранд. Баъд сабзаҳои майда кардашударо ба дег меандозанд, то чашми бегона набинад.

Пас занҳо дар таги дег оташ меафрӯзанд ва бо навбат дегро бо кафча ё кафгири дароздаста мекобанд. Ба деги суманак ҳафт адад сангча ё дар баъзе минтақаҳо чормағз меандозанд, ки рамзи бобаракат шуданро ифода менамояд. Онҳо дар назди оташ нишаста, барои хобашон набурдан афсонагӯӣ, чистонёбӣ ва сурудхонӣ мекунанд.

Субҳ вақте ки суманак тайёр мешавад, мардумро даъват менамоянд, базми рақсу суруд меороянд, духтарон аргунчакбозӣ ва писарон гуштигирӣ мекунанд.

Дар вақти суманакпазӣ занону духтарон ҳам сурудхонӣ, рақсу бозиҳо ва ҳазлу шӯҳиҳо мекунанд, зеро тибқи боварҳои мардумӣ чашни Наврӯз агар бо хандаву хурсандию шодмонӣ певоз гирифта шавад, ҳамон сол соли бофайзу баракат ва хушу хурсандӣ мегардад. Бинобар ин, дар маросими суманакпазӣ хурду калон ва пиру чавон шодию хурсандӣ мекунанд ва ҳамдигарашонро бо кушодарӯӣ шодбош мегӯянд ва муборакбод менамоянд.

Тибқи маълумоти наврӯзшиносии маъруфи тоҷик Рӯзӣ Аҳмад, дар деҳаи Қаратоғ ва дигар маҳалҳои водии Ҳисор маросими суманакпазӣ ба чунин тарз иҷро мешавад. Гандум ҳамин ки бо оби борон дар муддати панҷ-шаш рӯз сабзида, барои ширагирӣ омода мешавад, пиразани муътабар ва обрӯманде бо корд сабзаи гандумро бурида, аввал «*Бисмиллоҳир-рахмонир-рахим*» гӯён онҳоро ба хован (уғрак) мендозад. Сипас хонумҳои чавонтари қавӣ онро кӯфта, об зада, шираашро мегиранд. Баъдан қадбону дегро шинонда, ба он об рехта, се бор «*Бисмиллоҳир-рахмонир-рахим*» гӯён равшан меандозад. Дар баъзе рустову деҳа пеш аз шираи гандумро ба дег андохтан, ба нияти шод гардонидани арвоҳи пирҳо чалпак мепазанд ва нӯгча мегузоранд. Нӯгчаро дар атрофи дег дар замин насб карда, фурузон мекунанд. Инчунин, пиру паёмбаронро ёдоварӣ намуда, аз эшон кӯшоиши қор ва дасти мадад металабанд. Сипас шираи сабзаи гандумро бо орд омехта карда, ба дег меандозанд ва онро занону духтарон ба навбат бо кафлес мекобанд. Ҳангоми кофтани дег таронаи

мардумии «Суманак дар чӯш»-ро ҳамагон ҳамовоз гардида месароянд:

*Суманак бӯйи баҳор аст,
Суманак авчу барор аст,
Мелаи шабзиндадор аст,
Иди Наврӯзӣ муборак бод!*

*Суманак дар чӯш мо кафча занем,
Дигарон дар хоб мо дафча зангем.*

Дар аксари маҳалҳои тоҷикнишин ҳангоми маросими «Суманакпазӣ» мардонро ба назди дег роҳ намедиханд, ки суманак «вайрон» мешавад. Ба деги суманак ҳафт дона чормағз ва баъзан ҳафт сангча меандозанд, ки он рақам ҳафт фариштаи ҳафт табақи осмонро ифода мекунад. Шаби суманакпазӣ занҳою духтарони қадрас намехобанд. Онҳо хӯрокҳои гуногуни наврӯзӣ пухта, вақти худро бо хушию хурсандӣ мегузаронанд. Аз аввали шаб то субҳ дафу дойра зада, рақсу бозӣ ва таронасароӣ мекунанд. Рисолаи суманакро қадбону мехонад ва дигарон ба қироати рисола бо таваччуҳи зиёд гӯш меандозанд. Хонуме, ки аз иштирокчиёни маросими «Суманакпазӣ» бихобад, занони шӯҳ ба рӯй ва абрӯвонаш сиёҳии дегро молида, вайро мазох мекунанд ва билохира, бедораш месозанд.

Пеш аз дамидаи субҳ оташи дегро хомӯш карда, болояшро бо латтаи тоза ё сарпӯш мепӯшонанд. Субҳи содиқ ҳамин ки занону духтарон чамъ омаданд, қадбону «Бисмиллоҳир-рахмонир-рахим» гӯён сарпӯши дегро мебардорад. Аввал як табак барои мӯйсафедони гузару маҳалла мекашад ва боқимондаи суманакро ба аҳли маросим ва ҳамсоягону куҳансолони табаррук тақсим мекунад.¹

---

¹. Ниг. Дилшод Рахимов. Нигоҳе ба чашнҳои миллӣ ва ойнҳои суннати тоҷикон, Душанбе: - Истеъдод, 2001, саҳ. 15– 17.

Дар баъзе минтақаҳои Тоҷикистону Ўзбекистон суманакро «сумалак» меноманд. Тибқи боварҳои мардуми номи «сумалак» аз иборати «сӣ малак» гирифта шудааст. Гуё хангоми пухтани суманак сӣ малак (фаришта) аз осмон ба замин ташриф меоранд ва ноаён дар омода намудани ин хӯроки бихишти ширкат меварзанд. Аз ин рӯ, мардум суманакро «сумалак» номида, онро муқаддас медонанд. Суманакро фурӯхтан ва харидан мумкин нест. Агар суманак дар бозор фурӯхта шавад, соли нав бо файзу борақат нахоҳад шуд.

Чунончи дар боло қайд карда гузаштем, дар маросими «Суманакпазӣ» занони барнодили пазанда, ки қоидаи онро медонанд, ба духтарону занҳои ҷавон тарзи пухтани онро нишон дода, худ вазифаи нозириро иҷро мекунанд.

Дар атрофи деги суманак базми наврӯзи ораста мешавад, дар он соҳибхона, яъне хонае, ки барои пухтани суманак интиҳоб карда мешавад, меҳмононро бо дастархони пурнозу неъмат, иборат аз нуклу наво, амсоли нонҳои гуногун, шириниҳо, самбӯсаҳои алафӣ, ширу чурғот, саршир, меваи хушку тар меҳмондорӣ мекунанд.

Ҳамсояҳои маҳалла, шаҳрак, гузар ҳама дар гузаронидани базми наврӯзи фаёлона ширкат меварзанд.

Мувофиқи супориши қадбонуи наврӯзи шахсони масъул барои пухтани суманак орду ҳезум чамъ меоваранд ва дар қорҳои ташкилӣ фаёлона иштирок мекунанд.

Дар наздикии дегиҳои суманакпазӣ болои фарши тахтагин палосу намаду кӯрпача густурда, дар миёнаи хона хони наврӯзи ораста мешавад. Духтарон тартибу ороиши онро бояд ба зимма гиранд.

Ҳамсояҳо ҳар он чи ки дар хонаҳояшон барои ид пухтаанд, андак-андак меоваранд ва ба дастархони пазандаҳо мегузоранд.

Ҷавонзанҳо духтарону писарон, кӯдаконро ба раксидан, сурудан, чархидан, хандидан, хушгӯӣ ва хондани шеър суруд хидоят мекунанд.

Фосила ба фосила барои ороишу роҳат атрофи хони наврӯз нишаста, аз неъматҳои идона тановул мекунад.

Мувофиқи имкон андар тани деворҳо ва шохии дарахтон бо ресмон чароғаки ҳафтранги барқӣ кашидан мумкин аст, то хусни муҳити шабро афзуда бошад.

Дар канори раҳравҳо ҷо-ҷо андаруни зарфҳо силсилагулханҳо бояд афрӯхт. Мақсад аз ин ҳама тадбирҳо рабудани торикию сардӣ, ҳимояти равшанию гармӣ, дур андохтани ғуссаю падид овардани шодмонист.

ХОНИ НАВРҶЗӢ

Дастархони наврӯзии ҳар як хонадон ба завқу маърифату имконияти соҳиби он вобаста мебошад, вале муҳимтар ин аст, ки ҳар як қадбону барои ба тозагӣ ороستاني он, пухтани хӯроқи лазизу нав қӯшише ба ҳарч медихад. Ба хони наврӯзӣ чунин чизҳоро мегузоранд:

–Навъҳои нон, ғафсу тунук, хурду қалон, ки аз чихати навъ ва тарқиб рангоранганд: нони гандум, ҷав, лӯбиё, нахӯд, ҷуворӣ, наск, арзан ва ғайра.

–Шири гарму навдӯшида, ҷурғот, саршир, панир.

–Гӯшаи ҳафтсин: суманак, сабза, себ, сабзӣ, санҷид, самбӯса.

–Гӯшаи ҳафт шин: шамъ, шир, шақар, шароб, шарбат, ширинӣ, шахд.

–Гирдогирди дастархон дар лаълиҷаҳои хурду зебо суманак гузошта мешавад, ба тарзе ки барои ҳар як меҳмони гирди хон нишаста дастрас бошад.

–Гӯшаҳои дастархонро бо навдаҷаҳои сабзи хулбӯ ва райхон меороянд.

–Девори атрофи хонае, ки дастархони наврӯзӣ орошта мешавад, бояд бо гулҳои баҳорӣ, ҳамели сабзбарги ҷавон, зебу зинат дода мешавад.

–Ҷо-ҷо барои зеби дастархон меваҳои хушқу тар мегузоранд.

–Барои атромезии муҳит аз дастаи тару тозаи райҳону пудина, ки бӯии хушу гуворое дорад, истифода карда, орди хушки онро ба хӯрок ва чурғот мепоянд.

ПАЙКИ НАВРҶӢ

Шаб ба поён мерасад. Субҳ меамад. Сари қуллаҳои баланди кӯҳҳо андак-андак намоён мешавад. Хурӯсон мусобиқақунон садо дармедиханд. Мурғони шохсор нағмасаро мешаванд. Инсони бедард некию зебоиро умедвор ба ин муҳити дилрабо нигариста, аз ҳусни табиати муъҷизаосо ангушти ҳайрат мегарад. Ин дам дар кӯчаву маҳал садои пайки наврӯӣ ба гӯш мерасад:

*Баҳорон шуд, баҳорон шуд,
Ба рӯи сабза борон шуд.
Ба сахро гул қаторон шуд.
Баҳори нав муборак бод!
Баҳори нав муборак бод!*

*Гул овардем ба меҳмонӣ,
Ту қадри гул ҳамедонӣ.
Агар донӣ, ҳамехонӣ.
Баҳори нав муборак бод
Баҳори нав муборак бод!*

Дар дехоту шаҳракҳои Тоҷикистон пайки наврӯӣ бачаҳою духтараконанд. Онҳо гурӯҳ-гурӯҳ (чорнафарӣ, ҳаштнафарӣ) дар даст гулдастаҳои баҳорӣ, гули коку, сияхгӯш, наврӯӣ давидаю хандида, субҳи барвақт назди дарвозаи хонаҳо омада, суруди дилхошанро замзама мекунанд ва байти нақаротро такрор месароянд:

*Баҳори нав муборак бод!
Баҳори нав муборак бод!*

Соҳибхона онҳоро бо самимияту хушҳолӣ ба хона даъват мекунад, ҳада медиҳад: ширинӣ, сақич, канду кандалот, меваҳои хушку тар, пул. Онҳо бо хандаву рақсу шодӣ рахораҳ садо дар дода, мухити кӯчаро лабрези фараҳ мегардонанд.

Пайки наврӯзӣ дар шаҳрҳо ва маркази ноҳияҳо, мувофиқи имкон аспсавор, аробасавор, мошинсавор метавонад ҳафтгона шавад. Субҳи барвақт онҳо аз кӯчаи калон карнай навохта, мардумро ба Наврӯзгоҳ даъват мекунанд. Дар хиёбон, майдон ва гулгашту боғҳои фарҳангу истироҳат хунармандони мардумӣ базми Наврӯзро хусни оғоз мебахшанд.

Донишманди тоҷик Дилшод Раҳимов дар китоби худ «**Нигоҳе ба чашнҳои миллӣ ва ойнҳои суннати тоҷикон**» дар ин бора маълумоти арзишманд дода, менависад, ки яке аз маросимҳои маъмули пайки наврӯзӣ «Гулгардонӣ» ба шумор меравад. Аз фаро расидани Наврӯз, пеш аз ҳама, бачагон бо иҷрои суннати гулгардонӣ ба ҳамагон мужда мерасонанд. Онҳо як-ду ҳафта пеш аз чашни Наврӯз гурӯҳ шуда, ба кӯҳу пуштаҳо мераванд ва гулҳои баҳорӣ: гули баҳман (бойчечак), сиёҳгӯш ва гули зардакро чинда, ба деҳа меоранд ва хона ба хона гашта ба мардум сурудхонон муждаи омадани Наврӯзро мерасонанд. Соҳибхонаҳо аз дасти бачагон гулҳоро гирифта, бӯй кашида, мебӯсанд, ба чашму абрӯвонашон мемоланд ва ба бачаҳо кулчаву канду мавиз ва дар баъзе ҷойҳо гандуму нахӯд медиҳанд. Яке аз таронаҳое, ки бачаҳо ҳангоми гулгардонӣ мехонанд, чунин аст:

*Гул овардам ба меҳмонӣ,
Ту қадри гул намедонӣ?
Агар донӣ, мусулмонӣ,
Баҳори нав муборак бод!*

Гул овардам аз он поён,

*Хабарат мекунем деҳқон,
Буте ғалла ба гулгардон,
Баҳори нав муборак бод!*

*Гули зардак сано мега,
Санои кибриё мега,
Ба ҳар паҳлу дуо мега,
Баҳори нав муборак бод!*

Дар замонҳои пеш то солҳои 50-уми асри гузашта дар деҳаҳои ноҳияи Ҳисор як гурӯҳ бачаҳои даҳ-понздаҳсола дар аввалҳои фарорасии баҳор ба дашту адир рафта, гули сияхгӯш чинда меоварданд. «Ана, гули баҳорӣ баромадааст», – гуфта шодию хурсандӣ мекарданд. Баъд гули сияхгӯшро ба нӯги як чӯби дарози якметра баста, хона ба хона мегаштанд. Аз қафои онҳо як гурӯҳ кӯдакони хурдсол ҳамроҳ буданд. Онҳо гулро аз дарҳо ба хона дароз карда, суруди гулгардониро мехонданд:

*Гули сияхгӯш савор омад,
Гули зардак қатор омад,
Ба деҳқон вақти кор омад,
Баҳори нав муборак бод!*

Соҳибони хона гулро гирифта, мебӯсиданду ба чашму абрӯвонашон мемолиданд ва ба бачаҳо қандалоту ғўлинг, мавиз, баъзеҳо гандуму нахӯду лӯбиё медоданд. Бачаҳо ин чизҳоро бурда дар дашт, яъне берунтар аз деҳа гандумкӯча (як навъ хӯроки наврӯзӣ) пухта мехӯрданд.

Дар ноҳияи Тоҷикободи Қаротегин бачаҳо гули наврӯзиро чинда, хона ба хона гулгардонӣ мекарданд. Ҳар як соҳибхоназан гулро гирифта, мебӯсид ва мегуфт: «*Шукри Худо, ки ба баҳори нав расидем*». Сипас ба кӯдакон канду шириниҳо медод.¹

---

¹. Ниг. Дилшод Раҳимов. Нигоҳе ба чашнҳои миллий ва оӣинҳои суннати тоҷикон, Душанбе: -Истеъдод, 2001, саҳ. 11– 12.

МАЛИКАИ НАВРҶЗ

Дар маҳалҳо ва шаҳракҳо маликаи Наврӯзро бо маслиҳати деҳшӯро ва шӯрои шаҳрак интиҳоб мекунанд, Маликаи Наврӯз бояд дорой сифатҳо бошад:

–Духтари тоҷики хушандом, чордах-ҳаждаҳсола, қоматбаланду зебо.

–Сарулибосаш миллӣ: пирохану поҷомаи атлас, чанбараи гулгун дар гирди сар, ҳарири сафед дар бар, ки лахтҳои осмониранг дорад.

–Ӯ дар ихотаи ҳафт духтари зебо ва дастаи духтарони дойраю чангнавозу раққосаҳо оҳиста-оҳиста маҳалларо кадам зада, дар базмҳои наврӯзӣ қарор мегирад.

–Маликаи Наврӯзро занону духтарони маҳал чунон зебу ороиш медиҳанд, ки миёни ҳамтоҳояш ангуштнамо мегардад.

– Ӯро ҳамеша ва дар ҳама ҷо дастаи духтарони зебо ҳамроҳӣ ва раҳнамоӣ мекунанд.

–Кокулони маликаи Наврӯз чилбофт ва миллаҳояш гулбез, зулфонаш атромез мебошад.

МУҲЛАТИ ҶАШНИ НАВРҶЗ

Дар тадқиқоти илмии наврӯзшиносӣ роҷеъ ба чанд рӯз тӯл кашидани ҷашни Наврӯз маълумоти дақиқе нест. Мувофиқи маълумоти Абӯрайҳони Берунӣ дар «Осор-ул-боқия» муҳлати таҷлили Наврӯз дар аҳди Сосониён шаш рӯз будааст. И.С.Брагинский дар китобаш «Тадқиқот оид ба фарҳанги тоҷик» ҷашни мазкурро дувоздаҳ рӯз меҳисобад. Шояд аз ҳамин сабаб бошад, ки Наврӯзро дар Хучанд даҳ рӯз, дар Самарқанд ҳафт рӯз, дар Хатлонзамин ду ҳафта ва дар Бадахшон се рӯз ҷашн мегиранд.

Агар маросими «Сездаҳбадар»-ро ҳамчун рӯзи охиринаи ин чашни куҳанбунёд ба ҳисоб гирем, пас муҳлати онро метавон сездаҳ рӯз ҳисобид.

Дар тақвими расмии Ҷумҳурии Тоҷикистон чашни Наврӯз ду рӯз, яъне 21–22-уми моҳи март муқаррар гардидааст.

Дар як байти мардумӣ ба бистрӯза будани муҳлати чашни Наврӯз ишора шудааст:

*Наврӯз, дабдабааш бист рӯз,
Хӯрдану гирифтаниш як шабу рӯз.*

Шоири бузурги форсу тоҷик, донандаи расму ойинҳои миллии Хоҷа Ҳофизи Шерозӣ ҳукми Мири Наврӯзро ҳамагӣ панҷ рӯз ҳисобидааст:

*Сухан дар парда мегӯям, чу гул аз ғунча берун о,
Ки беш аз панҷ рӯз нест, ҳукми Мири Наврӯзӣ*

Аз ин маълумот, ҳамчунин бинобар ба Наврӯзи омма ва хосса чудо шудани рӯзҳои Наврӯз, метавон ба ҳулосае омад, ки Наврӯзи Аҷам чашни шашрӯза будааст ва ин шумора фақат ба чиҳати расмии он дахл дорад.

САҶРИ НАВРҶЗИ

Дар гузашта айёми Наврӯз мардумон чашни баҳорро дар боғу чаманҳо, лаби чашмаву рӯдхонаҳо, ки бо номҳои «идгоҳ» ва ё «сайргоҳ» маъруф буданд, чашн мегирифтанд. Ин гуна сайргоҳҳо дар Самарқанд мавзеи Обираҳмат, дар Панҷакент–Қайнар (Чашмаи Муғкада), дар Бухоро– Чашмаи Аюб, дар Кӯлоб–Тамошотеппа, дар Ҳисору Хучанд ва Истаравшану навоҳии дигар лаби рӯдхонаҳо ва атрофи чашмаҳои маъруфу ҷойҳои хушбоду ҳаво интиҳоб шуда буданд.

Дар ноҳияи Ашт дар айёми Наврӯз занону духтарон дар яке аз боғҳо чамъ омада, суманак ва бо ғалладона дигар хӯрокҳои миллӣ мепазанд. Чавонон бо рубобу дафнавозӣ ба рақсу бозӣ машғул мешаванд. Баъзе аз духтарон ба гӯш кардани мусиқӣ ва тамошои рақси чавонон меоянду бархе дигар дар шохҳои дарахтон арғамчин баста, арғунҷакбозӣ мекунанд. Аз фурсат истифода бурда, як зумра чавонон ба худ арӯс мекобанд. Дар ин рӯз бисёр аз чавонон ба якдигар дил мебаранд ва ҳамсарони ояндаи худро интихоб мекунанд.

Дар солҳои соҳибистиклолии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар сатҳи баланди касбӣ ва зебоисандӣ таҷлил намудани Наврӯз дар пойтахти Ҷумҳурии Тоҷикистон, маркази вилоятҳо, шаҳру ноҳияҳо, шаҳраку маҳаллаҳо наврӯзгоҳҳо муқаррар карда мешаванд. Бо ин мақсад варзишгоҳҳо, боғҳои фарҳангу фароғат, хиёбону майдон, гулгаштҳо, толорҳои калони болокушода, заминҳои тахту ҳамвори домани талу теппаҳо, соҳили рӯдҳои шаҳру ноҳияҳоро истифода мебаранд, вале онҳоро ба тарзи дилхоҳ, вобаста ба талаботи маросими Наврӯз аз нав сохта, таҷҳизонида, аз дидгоҳи касбӣ ороиш медиҳанд.

Барои ба низоми ягона даровардани наврӯзгоҳҳо ва ҷойҳои сайри оммавии мардум тадбирҳои зерин амалӣ карда шудаанд:

–номгӯии наврӯзгоҳҳо дар саросари кишвар ба Ҳукумати Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод карда шуда, баъди аз тарафи комиссияи махсуси давлатӣ аз назар гузаронидану маъқул донистан, бо фармони раиси Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба расмӣ дароварда шудаанд.

–наврӯзгоҳҳоро дар давоми сол ҳамчун макони гузаронидани ҷашнҳои давлатӣ, анъанавӣ, ҷорабиниҳои фарҳангӣ, намоишгоҳ, мусобиқа ва озмунҳои гуногун истифода мебаранд.

–беҳдошти наврӯзгоҳҳоро мақомоти иҷроияи ҳокимияти маҳаллӣ ба зимма доранд ва ҳамасола барои

тармиму таъмир ва таҷҳизонидани онҳо маблағ чудо
менамоянд.

***

*Эй гунчаи хандида, Наврӯз муборак бод!
Эй чашмаи чӯшида, Наврӯз муборак бод!*

*Эй камдили тарсида, аз ишқ фуру бигзор,
Эй ошики шӯрида, Наврӯз муборак бод!*

*Эй шохаи хушкида, имсол ту нашкуфтӣ,
Эй пунбаи болида, Наврӯз муборак бод!*

*Эй ёри аламдида, имсол кучо рафтӣ?
Эй ёри писандида, Наврӯз муборак бод!*

*Эй хусни барозида, Наврӯз муборак бод!
Эй чону дилу дида, Наврӯз муборак бод!*

***

*Дар гирди хони Наврӯз хешу табору ёрон
Дуранд ё ки наздик, бояст чамъ оянд.*

*Бошад ки сер бинанд соли дароз ҳамро,
Бо ҳамдигар бисозанд, бо ҳамдигар бипоянд.*

*Дар рӯи хони Наврӯз бояд ки боз бошад
Ҳам шохаи гули тар, ҳам неши сабзи гандум.*

*Бошад ки бахти одам бошад чу гул шукуфон,
Бошад ки сер бошанд аз нон тамоми мардум.*

Дар рӯи хони Наврӯз рамзи баҳори дунё

Ё ҳафтсин¹ бибояд ё ҳафт навдаи он –

*То боғи ҳафт иқлим² рӯйи хазон набинад,
То боғи умр бошад то ҷовидон гулафшон.*

*Дар базми иди Наврӯз аз ҳафт навъи бода
Ман ҷоми хештанро пур мекунам, ҳарифон,*

*Менӯшамаш ба шодӣ бо кулли мардуми даҳр
Рӯйи ғаме набинад то ҳафт пушти инсон!*

Лоиқ Шералӣ

КҶЧАБОҒИ НАВРҶЗГОҲ

Маъмулан, аз роҳи калон то ба Наврӯзгоҳ кӯчабоғ ва дар ду самташ боғчаи дарахтони мевадор (зардолу, себ, гелос, олуча, бихӣ, санчид, тут), лаблаби роҳ шерозаи арчаҳои қатор воқеъ гардидааст.

Дар майдони боғчаҳо ҳангоми ид бозори наврӯзиро ташкил мекунанд. Гарҳи бозор тахминан чунин аст: растай шириниҳо, растай тухфаҳои наврӯзӣ, растай меваҳои тару хушк, растай нӯшобаҳо ва шарбатҳо, растай асбобу анҷоми рӯзгор, растай китобҳои илмию адабӣ, растай шумораҳои идонаи рӯзномаҳо, маҷаллаҳо ва ғайра.

Гӯшаи намоиши суратҳои наврӯзӣ. Гӯшаи намоиши маҳсули рассомони Тоҷикистон оид ба манзараҳои кишварамон. Гӯшаи хӯрокҳои тоҷикии наврӯзӣ. Навъҳои таомҳо аз гиёҳҳои баҳорӣ, нонҳои гиёҳӣ, сабзавот ва хӯришҳо, гӯшаи анвои маҳсулоти ширӣ. Гӯшаи гӯшти

---

¹ **Ҳафтсин** – себ, санчид, суманак, сипанд ва чизҳои дигар, ки номҳояшон бо ҳарфи «син» оғоз мешаванд.

² Ба ақидаи пешиниён дунё иборат аз ҳафт иқлим будааст.

пухтаи паранда ва ҳайвонот. Намоиши маҳсулоти саноатӣ, ки ба муносибати Наврӯз ба фурӯш бароварда мешавад.

ОРОИШИ НАВРҶЗГОҲ

Наврӯзгоҳе, ки чун макони расмии таҷлили ҷашни Наврӯз таъйин мегардад, бояд ба таври зерин омода карда шавад:

–фарши Наврӯзгоҳ монанди варзишгоҳҳо ҳамешасабз, давродавраш пайроҳаи дугонаи камбар, сербар, вобаста ба миқдори аҳолии маҳалла, ҷойи нишаст, дар маркази шаҳру ноҳияҳо атрофаш девор, панҷара, девораи сабзнихол, гирдогирдаш ниҳолон;

–ҳангоми зарурат бо воситаҳои равшанидиҳандаи барқӣ фурӯзон карда мешавад;

–Наврӯзгоҳ маъмулан, ду даромадгоҳ дошта бошад, то имкони даромадани мошинҳои калону хурд, одамон ва дигар воситаҳои зарурӣ фароҳам оварда шавад;

–даромадгоҳи асосии наврӯзгоҳҳо маъмулан, дарвозаи калони оҳанӣ, панҷара ва дар ҳолати нисбатан хурд будани майдон, дарвозаи калони дутабақаи ҷӯбини кандакорӣ доранд;

–курсҳои нишастани Наврӯзгоҳ бо дарназардошти гармою сармо рангубор карда, ороиш дода мешаванд;

–дар паҳлуи рост ё чапи даромадгоҳи Наврӯзгоҳ, вобаста ба саршумори аҳоли барои роҳбарони мақомоти иҷроияи ҳокимияти маҳаллӣ, меҳмонон (аз маркази ҷумҳурӣ, даъватшудагони расмӣ) курсиҳо гузошта, айвони болопӯшида, дар канори он хонача ва айвончае барои сабту пахши таҷҳизоти техникӣ бояд муҳайё карда шавад.

Болои девори атрофи Наврӯзгоҳ дар табакҳои калони сафолӣ ва ё зарфҳои чаҳоркунча даҳ-дувоздаҳ навъи галладонаи расида, андар миёни ҳар яке табақи сабзаи

наврӯзӣ, гирдогирди девор шилшиларесмони сабзу гулдори баҳорӣ кашида мешавад, ки ба дарун овезон мебошад.

Саҳни Наврӯзгоҳ чандин майдонча дорад: майдончаи рақс, майдончаи гуштигирӣ, майдончаи навозандагон, хофизон, масхарабозон, дорбозон ва ҳоказо.

Гӯшаҳои Наврӯзгоҳ ба тарзи мутаносиб чунинанд: гӯшаи афрӯхтани оташ, гӯшаи кучқорчанг, хурӯсчанг, кабкчанг, гӯшаи чуфтбаророн, гӯшаи паҳлавонон, дорбозон, масхарабозон ва ғайра.

Дар пайраҳаи қисми болои Наврӯзгоҳ катори карнайनावозон, сурнайनावозон, дойрабадастон, найनावозону навозандагони созҳои мардумӣ, ки мувофиқи зарурат фосила ба фосила садои гулгулаафкан дармедиханд ва аз базми шодию тараби наврӯзӣ мужда мерасонанд.

НАВГОНИИ НАВРҶЗЇ

Сари Соли Нав тибқи суннати ниёгонамон, агар маънии рӯзгори одамиро аз дидгоҳи маърифат андеша намоем, расму ойини нек ва зебое дорад, Ҳангоми баҳор замини осмон пираҳани худро дигар мекунад, одамизодро ҳам зарур аст, ки на фақат сарулибос, бисоту чиҳози хона, балки ботини худро аз кина, ҳасад, бадхоҳӣ ва дигар амалҳои пасту ношоиста пок гардонад.

– Гузаштагони хешро, хоҳ пайвандону хоҳ дӯстон, ба некӣ ёд мекунанд.

– Ба аёдати пирони рӯзгордида, хусусан беморон мераванд ва ба қадри имкон ба онҳо кумаку ёри мерасонанд.

– Қаҳриҳо оштии ва ошноён меҳрубон мешаванд.

– Ба дӯстон ва пайвандони дурмонда номаи наврӯзӣ менависанд.

–Хонадоне, ки барои интихоби арӯс ният дорад, бояд ба умедвори фарзандаш хостгор фириштад. Созгорӣ ба хостгор ҳангоми Наврӯз нишонаи андешаи нек аст.

–Дар хонавода агар дар Соли Нав тадбирҳои муҳиме андешидан зарур бошад, аз қабилӣ хонасозӣ, тӯй, зиёрати хонаи Худо, ҳангоми Наврӯз тарҳрезӣ кардани он фоли некест.

– Ба ҳамсоҷҳои камбизоат бояд хайру саховат кард ва табақи хӯроки наврӯзӣ бояд фириштад, то онҳо дар ин ҷашни фархунда ва хучаста низ осудагӣ ва шодмониро эҳсос намоянд.

ТАМАННИЁТИ НАВРҶЗӢ

Фарзанди инсон то лаҳзаи охирини дар домони орзуо ҳавасҳо умр ба сар мебарад, таманнояш аз зиндагӣ ҳадду ҳисоб надорад. Наврӯз, ки фасли афзоиши ҳусну малоҳат ва саховату баракат аст, замони некест, ки ҳар кас таманноӣ хешро ба падару модар, наздикон, дӯстон, ёру рафиқон, ҳампешаҳо ва дигарон изҳор менамояд. Таманниёти наврӯзӣ чунин аст:

–Духтари ба балоғатрасидаи хона ба ҷавоне майл дорад ва ё баръакс, вале аз ғояти шарму ҳаёи тоҷикона ба модару падар гуфта наметавонад. Наврӯз ҳангоми ғаниматест барои гуфтани он.

–Нафаре барои пешрафти кор ба дӯсташ, устод ва ё маъмури кумаки моддӣ ва ё маънавӣ мецоҳад. Фасли Наврӯзро ғанимат мешуморад ва аз баракати он ҳосили мақсад мечӯяд.

–Миёни хонавода, хешовандон, ҳамкорон, ҳамсоҷ ва ҳамкасбон баъзан мочароҳои тӯлонӣ рӯй медиҳанд. Ҳангоми ҷашни Наврӯз фурсате хоҳад расид, ки чунин рӯйдодҳои номатлуб ба хубӣ анҷом ёбанд.

–Ҳамдигарро ба меҳмонӣ даъват кардану дар атрофи дастархони наврӯзӣ суҳбат оростан, аҷаб лаззате дорад, то ба маънии маърифати зиндагӣ бирасем.

– Гуноҳи фарзандон, наздикон ва ҳамкору ҳамкасбонро бахшидан, бо онҳо муруввату мадуро кардан, хушнудихои зиёде барои ҳар ду тараф хоҳад овард.

– Агар касе қарздор бошад ва ё қарзхоҳ бо сулҳу салоҳ, адлу инсоф ҳал кардани он, ба муносибати ҷашни Навбаҳор дар сиришти ҳар ду ҷониб хурсандию нишот меоварад.

ОВЕЗА ВА ШИЛШИЛАҲОИ НАВРҶЗӢ

Ҳангоми Наврӯз табиат заминро осмонро чунон зебу оро медиҳад, ки ҷисму ҷони одамӣ меосояд. Аз гояти шодмонию фараҳ ҳар кас бояд барои афзудани хусну малоҳати навбаҳор месазад, ки саҳмгузор бошад. Яке аз чунин воситаҳои ороишдиҳандаи макон, яъне хонаву ҳавлӣ, маҳал, кӯчаву хиёбону гулгашту майдонҳо, наврӯзгоҳҳо овезаҳо ва шилшилаҳоянд. Ин навъи ороиш нисбатан арзон ва зебанда аст. Мардуми тоҷик дар ин бобат анъана ва суннатҳои нодире доранд.

– Хонаю дару девор, ба ғайр аз ашӯи рӯзгори кашидадӯзӣ, ба мисли гилемҳои дастӣ, рӯйкашҳои бари девор, шерозаҳои ранга, хелҳои гуногуни халтачаҳоро (ҷойхалта, гиёхалта, намакдон, дастгирак, пулдон, зархалта) бо шилшилаҳо зебу оро медиҳанд.

– Навъҳои шилшилаҳо рангорангу дилрабо, андар хошияи либосҳо ва молҳо шоҳаҳои гулафшон, гулҳои навбаҳор, мурғакони хушилҳои андар сари шохсор нақшу нигор карда мешаванд.

– Шилшила–ҳамелҳои рангаи баҳориро аз ресмонҳои барқӣ дар навъҳои, ки андар кӯчаву хиёбон, майдончаҳо, боғҳои фарҳанг ба дарозо, гирдогирд, секунҷа, ҷаҳоркунҷа насб кардан имкон дошта бошад, ҳосил мекунанд.

– Ҳамелу шилшилаҳо ба дарахтони гулбасари баҳорӣ он чуноне овезон карда мешаванд, ки дар нисбати гулу баргу шукуфаи онҳо таносуби зебандае падида меояд.

–Шабонгоҳ майдону хиёбонҳои шаҳрҳои калонро бо гулбуттаҳои барқии рангоранг фурузон мекунанд, ки шукӯху шаҳомати муҳитро меафзояд.

Табиист, ки ба навҳои овезаҳо шоҳбайтҳои наврӯзи дохил мешаванд. Дар адабиёти форсии тоҷикӣ Наврӯзи ҷаҳонафрӯз он қадар васф шудааст, ки қаламрави Тоҷикистонро метавон шеърборон кард, вале доир ба овезаи шоҳбайтҳо се нуктаи муҳим қобили зикр аст:

Якум. Байтҳои дар ҳақиқат шоҳона, балеғу фасеҳ интиҳоб карда мешаванд, ки дар дилу дидаи хонанда ангезаи равшанию гармӣ падида меоваранд. Як-ду намуна аз он шоҳбайтҳои наврӯзӣ меоварем:

*Фиканд аз савсану гул симу зар бод,
Зиҳӣ бод, ки раҳмат бод, бар бод!*

***

*Наврӯз шуду ҷумла ҷаҳон гашт муаттар,
Аз бӯи гулу сабзаю райҳону санавбар.*

***

*Зи кӯйи ёр меояд насими боди наврӯзӣ,
Аз ин бод ар мадад хоҳӣ, ҷароғи дил барафрӯзӣ.*

Дуюм. Байти ноби наврӯзӣ аҳамияти тарбиявӣ ва ахлоқӣ дорад. Айёми Наврӯз чунин байтҳо дар маҳфилҳо ва суҳбатҳои хосса вирди забон мешаванд.

Сеюм. Байтҳо ва ҳикматҳои наврӯзӣ дар овезаҳо навишта мешаванд, ки ҳам замину гӯшаҳои коло, ҳам хусни хату рангубораш чун намунаи осори санъату хунари воло чилвагар мешаванд ва ҳавасангез мебошанд. Атрофи овезаҳоро чуноне ки дар боло зикраш рафт, бо нигориши гулу шукуфа, булбулу мурғакони хушилхон ороиш дода мешаванд.

***

*Дил канори мо намегунчад,
Лола дар саҳро намегунчад,
Мавчи пуршӯри раҳогашта,
Дар дили дарё намегунчад.*

*Иди Наврӯзи чаҳонафрӯз,
Мекунад сайри чаҳон имрӯз.*

*Сабзаи дашту даман, бархез,
Нағмаи боғу чаман бархез,*

*Эй суруди ваҳдату шавкат,
Аз дили пиру чавон бархез.*

*Иди Наврӯзи чаҳонафрӯз,
Мекунад сайри чаҳон имрӯз.*

*Эй чавонӣ, навчавонӣ кун,
Ту уқобӣ, парфишонӣ кун,*

*Зиндагӣ, эй зиндагии сабз,
Зинда бошу зиндагонӣ кун.*

*Иди Наврӯзи чаҳонафрӯз,
Мекунад сайри чаҳон имрӯз.*

Гулназар

МУШОИРАИ НАВРҶЗӢ

Аз муҳимтарин рукнҳои Наврӯз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мушоираи наврӯзӣ ҳисоб меёбад, зеро ин ҷашни бостонӣ бо сухан пайванди азалии дорад. Далел ин ки дар адабиёти форсу тоҷик шояд суханваре ёфт намешавад, ки дар васфи Наврӯзу навбахор шеър эҷод

накарда бошад. Агар наврӯзияҳо ва баҳорияҳои адибони тоҷикро гулчин кунем, чандин чилд китоб мешавад.

Вобаста ба ин, мушоираи наврӯзиро дар тамоми сатҳҳои давлатӣ, яъне аз вохӯрӣ бо Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон то кӯдакестону мактабҳо метавон созмон дод. Ҳангоми Наврӯз хондани шеър суннати ниёгон аст. Одатан Сарвари давлат дар арафа ва ё рӯзҳои Наврӯз бо рӯшанфикрон (зиёӣён) вомехӯрад. Аз қадимулайём маълум аст, ки шоирон ҳангоми чашн ба подшоҳ наврӯзнамоҳо мебахшиданд, ки ин барои вай беҳтарин ҳадя дар ин иди сайид ҳисоб меёфт.

Барои дар сатҳи баланди ҳунари баргузор гардидани ин мушоира Иттифоқи нависандагон ва Академияи илмҳо тайи сол наврӯзиҳои навро баррасӣ ва гулчин менамоянд. Навиштаҳои иштирокчиёни мушоираи наврӯзиро дар матбуоти даврӣ ва расонаҳои хабарӣ пешкаши мардум гардонанд, хуб мешавад.

Дар маҳфили мазкур шарт нест, ки аҳли қалам шеъри худро хонанд, балки намунахоро аз мероси гузаштагону имрӯзиён пешкаш кардан ҳам равост.

Дар ин мушоира ровиёни мумтозу боистеъдод намунаҳои назму насро бо лаҳни бурро ва дилнишин кироат мекунанд.

Мушоираро дар саросари Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун чорабинии наврӯзӣ метавон гуфт. Дар ҳамаи шаҳру ноҳия ва маҳалу шаҳракҳо аҳли эҷод, донандагон ва шиносандагони ҳунарҳои зебо, аз қабилҳои адибон, рӯзноманигорон, олимон, муаллимони забону адабиёт ва ғайра ҳастанд. Дастандаркорон бо онҳо қаблан ҳамкорӣ мекунанд ва омодагии ҳаматараф мебинанд.

Мушоира ин як навъ қувваозмоии қаламкашон аст, ки боиси эҷоди ашъори тоза мегардад.

***

Кунун, ки мавсими Наврӯзу боғ гулпӯш аст,

Ба нола булбулу хум аз шароб дар ҷӯш аст.

*Аз ин чаман гули айшу тараб касе чинад,
Ки чоми бода ба дасту қароба бар дӯш аст.*

*Чӣ сайри лола кунам дар ҳавои гул сипарӣ,
Чаман-чаман гули ишрат маро дар оғӯш аст.*

*Чу андалеб, чу қумрӣ, ҳазор нағмапараст,
Кадам қофиясанҷ аз баҳор хомӯш аст?!*

*Шабе ба маҳфили риндони боданӯш шудам,
Ҳанӯз бонги наю сози чанг дар гӯш аст.*

*Кирост захра, ки гӯяд зи тирабахтии Нодим,
Ба ғайри хол, ки ӯ маҳрами баногӯш аст.*

Нодими Истаравшанӣ

ИСТИЛОҲОТИ НАВРҶЗИ

Наврӯзи чаҳонафрӯз ҳазорсолаҳо ҳамчун иди миллии мардуми ориёинаҷод ҷашн гирифта мешавад. Бо мурури замон тартибу низоми он ҳам муқаррар гардида, ба ҳукми анъана даромадааст, ки мазмуни онро силсилаи мафҳуму истилоҳот ифода мекунанд. Ходимони фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки барпокунандаи ҷашн ҳисоб меёбанд ва дар қори амалӣ аз истилоҳот истифода мебаранд, бояд мавриди истеъмоли онро донанд. Мухтасаран чанде аз онҳоро шарҳ медиҳем:

Наврӯз – рӯзи нав. Рӯзи аввали соли шамсӣ, ки бо 21-уми март баробар аст. Ҷашни сари Соли Нав.

Наврӯзӣ – мансуб ба Наврӯз. Ҳама гуна ашё ва амале, ки ба Наврӯз пайвастагӣ дорад, ҳадяҳои наврӯзӣ.

Наврӯзи Аҷам – чашне, ки миёни мардуми ғайриараб, яъне форсҳо ва тоҷикон маъмул аст.

Наврӯзгоҳ–маконе, ки барои таҷлили Иди Наврӯз муқаррар гардидааст: майдон, боғ, гулгашт, толор, қасри фарҳанг, домани талу тепаҳо, сахни рӯдбору чашмаҳо, ҷойҳои хушманзараи табиат.

Маликаи Наврӯз–бонуи зеботарини шаҳр, ноҳия, маҳаллу шаҳрак, ки дар рӯзи чашн ҳамчун рамзи баҳору зебӣ интиҳоб гардида, дар ихотаи духтарон базро ҳусни тозае мебахшад.

Пайки Наврӯзӣ–нафароне, ки субҳи рӯзи аввали Наврӯз бо ҳамҳамаю дамдама муждаи омадани баҳорро ба мардум мерасонанд, хабаррасон.

Наврӯзнома–осори илмию адабие, ки ба таърих ва тавсифи Наврӯз бахшида шудааст.

Наврӯзмоҳ–моҳи Наврӯз, яъне фарвардин, моҳи якуми соли шамсӣ, аз 21-уми март то 20-уми апрел. Номи духтарона, ки дар Наврӯз таваллуд шудааст.

Наврӯзи омма – панҷ рӯзи аввали Наврӯз, ки чашни миллӣ ва умумихалқии мардуми форсу тоҷик ҳисоб меёбад.

Наврӯзи хосса – рӯзи шашуми Наврӯз, ки хоси шохони пешин ва дарбори онҳо ҳисоб меёфт. Подшоҳ бо хосони хеш дар дарбор ба айшу нӯш машғул мешуд.

Ҳафт син–мувофиқи суннати Наврӯз дастархони Наврӯзӣ, ки бо ҳафт навъи хӯрдани оро дода мешавад: себ, суманак, самак (моҳӣ), сир, санҷид, сирко, сипанд.

Ҳафт шин–ҳафт навъи ғизо ва ороиши дастархони наврӯзӣ, ки бо ҳарфи «ш» оғоз меёбад: **шакар, шир, шамъ, шароб, шарбат, ширинӣ, шоя** (шоҳаи сабзи рустанӣ).

Ойини Наврӯз–расму одат, кондаву конуне, ки пешиниёни халқи мо ба Наврӯз нисбат медиҳанд.

Таманнои наврӯзӣ–орзу, хошиш ва дархосте, ки мардум ба муносибати ҷашни Наврӯз нисбат ба ҳамдигар ифода мекунанд.

Иди либоси нав–ба муносибати ҷашни Наврӯз зинат додани пайкари худ бо либоси нав.

Обпошӣ–яке аз суннатҳои Наврӯз, ки мардум ба умеди борон ва фаровонии ҳосил ба ҳамдигар об ва ё гулоб мепошанд, рамзи хушнудӣ, ободӣ ва равшанӣ.

Чаҳоршанбесурӣ–чаҳоршанбеи охири сол, шаби охирини соли кӯҳан, ки фардо Соли Нав фаро мерасад. Дар ин шаб барои пешвози Соли Нав оташ афрӯхта, базми шодӣна барпо мекунанд. Чор ба маънои чаҳор фасл, сурӣ ба маънои сурх аст.

Сездахбадар – рӯзи охирини ҷашни Наврӯз, ки мардум аз хонаю шаҳр берун рафта, дар оғӯши табиат бо айшу нӯш навбахорро падруд мегуфтанд.

Гиреҳ задани сабза – гиреҳ бастану ба об афкандани сабза ва шоҳаҳои сабз, ки барои ороиши дастархони наврӯзӣ истифода мешавад. Ин як навъ рамзест, рамзи ба мурод расидани ҷавонон ва пок доштани зиннат бахшидани обу хок ва зиндагии инсон.

Мири Наврӯзӣ – ин ойинест, ки амир ва ё ҳаками маҳал хангоми наврӯз ҳукуматашро муваққатан дар муддати панҷ рӯз ба каси дигар месупорад ва баъди панҷ рӯз ба мақомаш бозмегардад.

Оташафрӯз–ҳафтаи охирини сол гурӯҳи чорпанҷнафара дасту рӯй ва гардани худро сиёҳ карда, яке болои сар, дигарон дар даст, машғал афрӯхта дар шаҳр мегарданд ва мардуми дӯкандор ба онҳо ҳадя мебахшад.

Дар бораи пайдоиши Наврӯз сарчашмаҳои таърихӣ маълумоти мухталифе вуҷуд дорад, ки маъруфтариини ин ривоятҳо тибқи устураҳои бостонии эронӣ ва ҳамчунин, бар асоси «Шоҳнома»-и Ҳаким Абулқосими Фирдавсӣ, пайдоиши Наврӯз ба Ҷамшед—шоҳи асотирии Эрон нисбат дода шуда, ки ҷашни пирӯзии вай бар девон ва рамзе аз ҷирагии нур бар торикӣ ва табоҳист. Ривояти пайдоиши Наврӯз бар асоси «Шоҳнома» чунин аст: *«Ҷам (яъне Ҷамшед) сайри ҷаҳон мекард. Чун ба Озарбойҷон расид, фармон дод тахте ораста дар баландтарин нуқта баробари офтоб гузоштанд. Шоҳ бо тоҷе гавҳарнишон бар он тахт нишаст. Тобиши офтоб бар гавҳарҳои тоҷ равшани атрофро дучандон кард. Мардумон шод шуданд ва он рӯзро рӯзи нав номиданд ва ба номи шоҳ, ки Ҷам номида мешуд, калимаи «шед»-ро, ки ба маънии фурузону тобон аст, афзуданд ва аз он пас ўро «Ҷамшед», яъне «Ҷами дурахшанда» номиданд ва ҷашне бузург сохтанд...*

Ҷамшед фармон дод, ки ҳамаи мардум танҳои худро бишӯянд, зеро Худованд покизагиро дӯст дорад ва гуянд, дар ин рӯз Ҷамшед найшакаре шикаст ва аз он хӯрд ва аз он пас хӯрдани шакар дар маросими Наврӯз марсум шуд».

Наврӯз ба маънии рӯзи нав, оғози ҳаёт, эҳё ва навсозӣ аст. Наврӯз рӯзи тавлиди дубораи ҳаёти замин ва тамоми мавҷудоти рӯи замин ва бедории табиат пас аз хоби гарон аст. Рӯзест, ки дарахтон пирохани сабз дар бар ва гулҳои рангорангро бар гесувони худ меовезанд. Сардию сармо рахт бармебандад ва ба ҷойи он насими навозишгару ҳаётбахши табиат вазидан мегирад. Замин қабои маҳмалини сабз мепӯшад, андалебон бар шохсорон бо тараннуми ишқ нағма месароянд.

Наврӯз оғози оғозҳост. Ҳеч ҷашне монанд ва ҳамқадам бо табиат ва ҳамагонӣ нест. Наврӯз на танҳо иди башар, балки ҷашни тамоми мавҷудоти зиндаи олам аст.

Ба ростӣ, ки Наврӯзи чахонафрӯз намоде аз ҳаёти мучаддади инсонӣ ва балки тамоми мавҷудоти олам аст. Наврӯз рӯзи милод аст ва фасли баҳор, даврони чавонию балоғат мебошад. Тобистон даврони пухтагӣ ва бардошти маҳсул ва расидан ба ҳадди миёнсолӣ аст. Тирамоҳ фасли зардӣ ва зимистон фасли сарди зиндагӣ, кӯчидан ва орамидан аст ва Наврӯз – умед ба ҳаёти дубора. Одамӣ аз замони таваллуд бо ин чархиши табиӣ зиндагӣ дошт ва онро бо тамоми вучуд дарк мекард ва ин дар зеҳни ӯ як чаҳонбинӣ офарид. Ин нигариш ба тадриҷ ба суннат ва ойин табдил шуд, ки аз ҳамаи қавонину ойинҳо ва сунатҳо волотару азизтар буд, зеро талош барои зистан ва бақо барои ҳар мавҷуд аз хислатҳои вижаи ӯ ба шумор меравад. Кам-кам ин русум ва ойин бо этиқодоти динӣ созгор шуд ва аз тарафи давлат расмият ёфт. Аз ин рӯ, дар миёни қавмҳо ва миллатҳои минтақаҳои, ки дорои чаҳор фасли комиланд, Наврӯзро бо тафовутҳои андак таҷлил мекунанд.

Наврӯз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯзҳои миллӣ ва таътил аст. Дар маросими наврӯзӣ, ки дар пойтахти кишварамон–шаҳри Душанбе баргузор мегардад, намояндагони тамоми қишрҳои ҷомеа: Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, аъзои Ҳукумат, мардумони касбу кори гуногун ва меҳмонони ватанию хориҷӣ ширкат меварзанд. Дар саросари шаҳру навоҳии кишвар сайргӯҳу фурӯшгоҳҳои наврӯзӣ, намоишгоҳ ва барномаҳои мусикӣ, маҳфилҳои шеърӣ адаб барпо мегарданд.

*Наврӯз лола орад,
Май дар пиёла орад,
Пайғоми навбаҳорон
Бар кӯҳу ёла орад.*

*Наврӯзи навбаҳорон бар дӯстон муборак,
Ҷашни гулу муҳаббат дар бӯстон муборак.*

*Наврӯз навчавон аст,
Наврӯз ҷовидон аст,
Аз рӯзгори дерин
Зеботарин нишон аст.*

*Наврӯзи навбаҳорон бар дӯстон муборак,
Ҷашни гулу муҳаббат дар бӯстон муборак.*

Дар ҳафтад соли Шӯравӣ, азбаски идеологияи коммунистӣ Наврӯзро як ҷашни динию мазҳабӣ маънидод мекард, таҷлили он дар сатҳи давлатӣ мамнӯъ буд, аммо анъанаҳои таърихӣ ва миллии Наврӯз дар ин муддат миёни мардуми Тоҷикистон ба тарзи аҷибе ҳифз гардид ва он ба унвони оғози баҳор ва соли нав, эҳё ва бедории зиндагӣ, оғози мавсими кишоварзӣ ва ғайра таҷлил мегардид.

Маросимҳои хонатақонӣ ва таъмиру ороиши манзил, тозаву озода намудани боғу хиёбонҳо, нишондани ниҳол ва гулбуттаҳо аз суннатҳои қадими тоҷикон мебошад. Пеш аз фаро расидани Соли Нав аёдати падару модар, дӯстон, беморон ва ҳамчунин, зиёрати гузаштагон низ аз ойинҳои миллии мардум ба ҳисоб меравад. Аз вижагиҳои дигари Наврӯз дар Тоҷикистон омода намудани навҳои гуногуни нон, ғизо ва ширинӣ мебошад. Муҳимтарин ширинии наврӯзӣ, ки рамзи Наврӯз шумурда мешавад, суманак аст. Суманак танҳо дар айёми Наврӯз пухта мешавад, ки онро дар Афғонистон сумана ва дар Эрон саману мегӯянд.

Суманакпазӣ яке аз маросими зебои мардумӣ дар Тоҷикистон аст. Тарзи омода кардани он бад-ин тартиб аст: ибтидо микдори муайяне аз гандумро баъд аз шустушӯ дар об мегузоранд, ки то муддати се шабонарӯз бояд дар об хобонда шавад. Сипас аз об гирифта, дар зарфе ҷӯбӣ ё сафолии калон паҳн мекунанд. Пас аз панҷ то шаш рӯз, ки гандум ҷавона зад ва андаке сабз шуд, сабзаро бурида ва мекӯбанд ва дар оби соф мерезанд. Сипас афшураашро мегиранд. Ин афшура мояи аслии суманак аст.

Дар шаби Наврӯз бонувон деге бузургро рӯи оташдон гузошта ва зери он оташ меафрӯзанд. Афшураро бо орд омехта ва бо рағни набот андаке сурх мекунад. Омода намудани афшура ва пухтани суманак маъмулан, аз зуҳр оғоз шуда ва то субҳ идома мекунад. Бонувон ба навбат суманакро дар чараёни пухтан кафгир мезананд, то аз сӯхтани он чилавгарӣ кунанд. Дар тамоми тӯли чараёни суманакпазӣ бонувон суруд хонда, рақсу бозӣ мекунад ва махсусан ин байтро бо тараннум месароянд:

*Суманак дар чӯш, мо кафча занем,
Дигарон дар хоб, мо дафча занем.*

Бомдодон оташи дег хомӯш мешавад ва рӯи дегро бо матоъи тоза ва сарпӯш мепӯшонанд. Дар рӯзи Наврӯз куҳансолтарин ва боэтибортарин бону бо овози баланд «*Бисмиллоҳир-рахмонир-рахим*» мегӯянд ва бо хондани дуо рӯи дегро мекушояд ва суманаки тиллорангро ба косаҳо мекашад. Суманак ба тамоми мардум пешкаш мешавад. Ҳар кас, ки косаи суманакро мегирад, бо ҳолу ҳавои идона мегӯяд:

*Бӯи баҳор аст суманак,
Барори қор аст суманак.*

Наврӯз барои тоҷикон чашни мардумист, аз ин рӯ, мардуми ҳар гузари маҳалла дар як зиёфат ҷамъ шуда, суруд мехонанд, рақсу бозӣ мекунад, мусобиқаҳои варзишӣ ва бозӣҳои барои кӯдакон баргузор менамоянд. Ҳар хонавода нон ё ширинӣ ва мева барои дастархони наврӯзӣ меорад.

Ин гуна тадорукот дар деҳот низ тартиб меёбад, бо ин тафовут, ки дар деҳот маросими Наврӯз дар даштҳо, канори рӯдҳо ва доманаҳои кӯҳ барпо мешавад. Мардум, хурду калон, пиру ҷавон, либосҳои нав дар бар карда, аввалан ба қабристонҳо рафта, бо қироати сураҳое аз Қуръони маҷид рӯҳи гузаштагонӣ худро шод мекунад.

ТАҶЛИЛИ НАВРҶЗ ДАР ДЕҲОТ

Мардум дар майдони марказии деҳот чойгоҳе фароҳу хушманзар ва хушобу ҳаво сарчамъ омада, бо навохтани мусиқӣ ба раксубозӣ машғул мешаванд. Мусобикаи варзишӣ барои ҷавонон тартиб дода мешавад, ки махсусан, гуштии паҳлавонон бисёр ҷолиби тавачҷуҳ аст ва дар он ҷавонон лаёқат ва ҷусту ҷолокии худро ба намоиш мегузоранд. Яке аз варзишҳое, ки бисёр барои мардуми ин навоҳӣ ҷолиби диққат аст, мусобикаи бузқашӣ мебошад, ки ин варзиш баҳусус дар айёми иди Наврӯз баргузор мешавад ва дар он ҷавонони савор бар асп ба ин варзиш машғул мешаванд. Ҳамҷунин, кӯдакон бозиҳо ва саргармиҳои хоси худро доранд.

Ҳабаргирию аёдати ҳешу табор ва солхӯрдагону беморон аз суннатҳои ҳубу марғуби мардуми ин навоҳӣ дар ҷашни Наврӯз аст. Тоҷикон дар рӯзи ҷашн бидуни даъват ба назди ҳешону дӯстон мераванд ва бо бурдани тухфаи идонае ин рӯзи муборақро табрик мегӯянд.

Занони ҳамсоя шириниҳо ва ғизоҳои лазизе, ки дуруст кардаанд, ба якдигар медиҳанд, ки дар миёни ин ғизоҳо суманак аз ҳама азизтар ва маҳбубтар аст.

Наврӯз барои ҳар тоҷик оғози ғайолияти кишоварзӣ ва киштуқори баҳорӣ аст. Кишоварз нек медонад, ки замин қадриносо аст ва дар қиболи заҳматҳое, ки мекашад, арақи ҷабин мерезад, подоши хубе мегирад. Замин хонаводаи ўро меҳўронад ва мепўшонад.

Наврӯз рамзи умедҳо, фаровонӣ, ободонӣ ва хушбахтист. Ҳалқи тоҷик бо эътиқод ба арзишҳои суннатӣ ва бо эҳтимом ба бузургдошти он, итминон ва бовар дорад, ки ҷашни Наврӯзи ҳуҷастапай қадамест дар ҷиҳати рушди боварҳои мардум ба сӯйи созандагӣ, ободӣ ва фаровонии неъмат.

***

Гули бодом бӯйи нози Наврӯз,

*Гилеми сабза пойандози Наврӯз,
Ба роҳаш абри найсон дурр бипошад,
Ки тундар оварад овози Наврӯз...*

*Наимосо ба печу тоб ояд,
Магар ӯ аз раҳи Варзоб ояд?
Ҳама муштоқ бар дидори Наврӯз,
Мабодо, як шаби маҳтоб ояд.
Замин аз мақдамаш пурзебу фар шуд,
Шамимаш накҳати боди сахар шуд.
Табассум кардааст Наврӯз имрӯз,
Ки фавчи лола дар сахро бадар шуд...*

Боқӣ Раҳимзода

БОЗИҲОИ СУННАТИИ ВАРЗИШӢ

Як баҳши муҳими ҷашни Наврӯзро бозиҳои суннати варзишӣ ташкил медиҳанд. Дар аёми Наврӯз мусобиқаҳои паҳлавон дар навъҳои гуштигирӣ, аспдавонӣ, пойгаҳ (давидан), бандкашӣ, чавгонбозӣ (дар Яғноб, Бадахшон) баргузор мегарданд, аммо аз ҳама мусобиқаи маъмултарини наврӯзӣ гуштигирӣ аст, ки хеле роиҷ ва маъмул мебошад. Дар ҳама деҳаю шаҳрак ва шаҳрҳои калони Тоҷикистон мусобиқаҳои наврӯзии гуштигирӣ барпо мегарданд. Пеш аз ҳама, ду мӯйсафед ба таври рамзӣ ба майдон меоянд ва бо рақсу чархзании гирди майдон мусобиқаро оғоз ва ҷашни Наврӯзро неқфол мегардонанд. Ба ғолибон тухфаҳое, ба мисли куртаву чома, қолину палос, телевизору яхдон, мошини сабукрав, гӯсфанду буз, барзагову асп аз тарафи созмондиҳандагони ҷашни Наврӯз тақдим карда мешаванд.

Дар гузашта дар Қаротегину Дарвоз дар маъракаи гуштигирӣ паҳлавони довталаб ба майдон омада,

менишаст ва дар табаке назди ӯ хӯрок мегузоштанд, ки онро «табақи паҳлавонӣ» меномиданд. Ҳар нафаре, ки бо ин паҳлавон зӯрозмоӣ кардан мехост, меомаду дар паҳлуи ӯ нишаста, аз табақи паҳлавонӣ ҳамроҳи вай таом мехӯрд. Сипас ба ҳардуяшон дуо дода, ба майдон даъваташон мекарданд.

Дар Кӯлоб пондаҳ-бист рӯз пеш аз чашни Наврӯз, ба ибораи мардум «Сайли соли нав», паҳлавонон аз деҳаҳои дурдаст ва навоҳии атроф омада, дар хонаҳои дӯстонашон истиқомат карда, ба машку тамрин мепардохтанд. Дар ин айём ба зиёрати мазорҳои бузургворон рафта, оёту фотиҳа мехонданд ва аз пирони ботадбир ва рӯхониёни соҳибмартаба низ дуо мегирифтанд.

Ба ғайр аз гӯштӣ, дар деҳаҳо мусобиқаю бозиҳои тухмчанг, хурӯсчанг, кабчанг, чиликандозӣ, дастхобонӣ ва монанди инҳо барпо мешавад. Ҳар кас, ки чонвараш ё тухми мурғаш пирӯз шуд, моли мағлуби ҳарифро мегирад.

Бузқашӣ як навъ варзиши маъмулӣ буда, дар айёми Наврӯз бо тантана барпо мешавад. Ин мусобиқаи мардумӣ дар байни халқҳои Осиёи Марказӣ васеъ паҳн гаштааст. Дар баробари бузқашӣ бо асп навъи дигари мусобиқа: харқашӣ ё харбузқашӣ низ дар байни мардуми Қаротегину Дарвоз, Кӯлобу Тавилдара ва ғайра маъмул буд, ки бештар ҷавонон ба он майл доштанд. Онҳо ба ҷойи буз пӯсти онро ва умуман, ягон пӯсти ҳайвонро дар бозӣ истифода мебарданд. Ба ғолибони ин навъи варзиши суннати наврӯзӣ тухфаҳои хотиравӣ месупориданд.

Дар баъзе минтақаҳои Тоҷикистон мусобиқаи бандқашӣ низ гузаронида мешуд. Ҷавонмардони пурқувват бо ду даста тақсим шуда, талош мекарданд, ки порои матоъи ду-се метраро ба даст оваранд.

Навъҳои дигари бозиҳои варзиши наврӯзи инҳо буданд: сараспа–тирандозон аз болои аспӣ давон ягон нишони дар ҳаракат бударо (буз ё мурғро аз пояш баста сар медоданд) тирандозӣ мекарданд.

Найзаандозӣ дар водии Хуфи Бадахшон маъмул буд. Аз болои аспӣ давон тухми дар замин бударо бо нӯги найза зада мебардоштанд. Инчунин, арғамчинкашӣ, тирандозӣ, лаклакбозӣ, бандпарӣ, чаҳидан аз болои арғамчин ва чанде дигар дар айёми фарорасии Наврӯз иҷро мешуданд.¹

***

*Машав, эй ғунҷаи навруста, дилгир,
Аз ин бӯстонсаро дигар чӣ хоҳӣ?
Лаби чӯ, базми гул, мурғи чамансайр,
Сабо, шабнам, навои субҳгоҳӣ!*

***

*Маро рӯзе гули афсурдае гуфт:
«Намуди мо чу парвози шарор аст.
Дилам бар меҳнати Нақшофарин сӯхт,
Ки нақши килки ӯ нопойдор аст».*

Иқболи Лоҳурӣ

ТАРОНАҲОИ НАВРӯЗӢ

Дар байни мардуми тоҷик таронаю чакома, рубоию дубайтиҳои зиёди наврӯзи вучуд доранд, ки асосан дар айёми Наврӯз суруда мешаванд. Яке аз ғояҳои асосии таронаҳои наврӯзи муқобилгузори фаслҳои зимистону баҳор мебошад. Мардум бо рафтани зимистон ва омадани баҳор ва иди Наврӯзи омафрӯз шодию хуррамӣ мекунанд, аз ин хотир ин ҷашни бузург дар таронаҳои

---

¹. Ниг. Дилшод Раҳимов. Нигоҳе ба ҷашнҳои миллӣ ва ойнҳои суннатии тоҷикон, саҳ. 10–20.

халқӣ ба як навъ озодӣ ва аз худ берун частан айният дорад. Барои мисол:

*Наврӯз расиду шоду хуррам гаштем,
Аз рафтани дай ҷумла беғам гаштем.
Дидему шунидему сад меҳнату ғам,
Охир ба гули баҳор ҳамдам гаштем.*

Дар рубоии дигар гӯянда дар ғурбату меҳнати ғарибӣ афтада, бо ҳасрату ормонҳо ёди ёру диёр кардааст:

*Рӯзи Наврӯз асту булбул дар чаман,
Аз фиरोқи баргу гул гӯяд сухан.
Ҳар сахар мо ёди ёрон мекунем,
Синамон сад чок аст баҳри Ватан.*

Гӯяндаи мардумӣ дар ҷойи дигар афсӯсу дарег меҳӯрад, ки инсонҳои фавтида ба мисли гулу гиёҳон дар баҳор дубора намесабзанд ваз инда намешаванд:

*Иди Наврӯз омаду гул бо ҷамоли нозанин,
Сабзаю гулҳои олам сар барорад аз замин.
Ҳар гиёҳи хушк бошад, сабз гардад дар баҳор,
Ҳайфи тухти одамии ҳаргиз нарӯяд аз замин.*

Дар як қатор рубоӣҳои мардумӣ зебоӣҳои фаслу баҳору хуррамииҳои Наврӯзи оламафрӯз васф гардида, шодиву нишоти гӯяндагон ва умуман тамоми мардум баён шудаанд:

*Фасли Наврӯз омаду сахро ҳама шуд лолазор,
Шодмонӣ дар дили пиру ҷавон шуд барқарор.
То шавад роҳат муяссар мардуми бечораро,
Бо каланду ҷуфт деҳқон мешавад машғули кор.*

***

*Фасли Наврӯз асту айёми баҳор,
Гул шукуфту гашт олам лолазор.
Дашту сахро сабзу хуррам гаштааст,
Аз насими соф, ҳавои беғубор.*

***

*Иди Наврӯз асту фасли навбаҳор,
Халка дар гӯш карда наргис косадор.
Сунбулу савсан баромад аз замин,
Чеҳра бикшод ҳамчу ёри маҳчабин.*

Пажӯҳишгари маъруфи тоҷик, номзади илмҳои филологӣ Рӯзӣ Аҳмад қайд кардааст, ки санъати тамсил ва ташхис дар бисёр навъҳои осори шифоҳӣ, аз ҷумла дар назми наврӯзии мардуми тоҷик фаровон истифода мешавад. Масалан, баъзе рӯбиҳо аз оғоз то интиҳо бар пояи ташхис ва мунозара эҷод шудаанд. Дар рӯбиҳои зерин садбарг, бунафша себарга бо ҳам дар хусуси он, ки хусни кадоме шӯрангезтар аст, баҳс мекунанд ва чун рақибон ба сӯйи якдигар санги маломат меандозанд:

*Себарга бигуфт: «Дар замин сабза манам»,
Бунафша бигуфт: «Нигори пурғамза манам».
Садбарг бигуфт: «Лофи беҳуда мазан!
Тоҷи сари ошиқони пурғамза манам».*

Ташхис санъати бадеиест, ки пайдоиши он ба ҷаҳонбинии одамони замони қадим алоқаманд мебошад. Соҳиби идрок ва ҳис шуморидани чизҳои бечон ва мисли инсон гуфтугӯ кардани парандагону ҳайвонот далели он аст, ки онҳо ба ақида ва равиҳои гуногун иртиботе доштаанд.

Рамзҳо низ ҷузъи муҳими воситаҳои тасвири бадеӣ буда, барои ифодаи пардапӯшу маҳрамонаи ҳиссиёти баланди инсонӣ ёрӣ мерасонад. Хусусияти асосии рамз аз

он иборат аст, ки ягон ҳодиса ва ё воқеаи ҳаётиро бо калимаҳои дигар, рангҳо ва шумораҳо ифода мекунад. Бо чунин роҳ касро водор месозад, ки дар бораи ашёи рамзӣ ва моҳияти он амиқ андеша намояд.

Сурудҳои наврӯзӣ аз қадимтарин навъҳои эҷодиёти шифоҳианд, ки дар онҳо нисбат ба дигар хелҳои назми шифоҳӣ рамзҳо камтар мавқеъ пайдо кардаанд. Ин басабаб нест. Навъҳои шеърӣ қадимтар бино бар равонию содагии маънӣ воситаҳои тасвир ба худ қабул накардаанд.

Сурудҳои қадима чун сурудҳои маросимҳои мавсимӣ бештар ба воситаи тавсиф, ташбеҳ, муболиға ва пейзаж эҷод шудаанд ва равону мушаххас мебошанд, аммо ин маъноӣ онро надорад, ки рамз дар маросимҳои мавсимӣ мавқеъ надошта бошад.

Маҳз тавассути рамзҳо маросимҳо ҷолиб гардида, ранги аҷибу ғариб мегиранд. Рамзҳои маросимҳои мавсимиро аз рӯйи мавқеъ ва хусусиятҳои онҳо ба ду гурӯҳ тақсим кардан мумкин аст: рамзҳои наврӯзӣ ва рамзҳои маросимҳои деҳқонӣ.

Пайдоиши рамзҳои наврӯзӣ хеле қадимӣ аст. Решаи ин рамзҳо аз сарчашмаи ойини қадимаи ақвоми эронӣ об хӯрдааст. Тибқи ақидаи мавҷуд дар китоби «Авасто» рӯзи аввали сол Наврӯзи Хурмузд (Ахурамаздо) ҳисоб меёфт. Ҳар рӯз соҳиб ва ҳомии худро дошт, ки он рӯз ба ҳамон ном ёд мешуд.

Мардум зимистонро ба се қисм: чиллаи калон, чиллаи хурд ва хут тақсим карда буданд. Хут ба Аҷуз, Акс ва Наҳс, ки зимистонро ташкил медоданд, ашхоси бадсиришту воҳимаангез, намояндагони торикию ҷаҳолат – Аҳриман доништа мешуданд. Наврӯз, ки баъд аз хотимаи зимистон меомад, рамзи тантанаи адолат ва неруи некӣ – Ахурамаздо бар бадӣ – Аҳриман маҳсуб меёфт.

Ҳамин тавр, аз замонҳои қадим равшанӣ рамзи хубию хушнудӣ, торикӣ рамзи зиштӣ қарор гирифтааст. Бехуда нест, ки мардуми эронинажод аз аҳди бостон то рӯзгори мо дар Наврӯз либосҳои сафед мепӯшанд, ба ҳамдигар сафедӣ мепошиданд ва тановули таоми солинавиро аз шири навдӯшида ва қанди сафед оғоз менамоянд. Дар замони Сосониён рӯзи Наврӯз бози сафедро ба ҳаво раҳо мекарданд. Мардум дар ҳавлиҳо танҳо чорпоёни сафедро нигоҳ медоштаанд дар сароғози сол ҳар кас мекӯшид ба даст чизи сиёҳ нагирад, ба ҳамдигар меҳрубон бошанд.

Ҳоло ҳам дар бисёр маҳалҳои тоҷикнишин одатҳои боқӣ мондаанд, ки дар онҳо сафедӣ рамзи хубӣ ва сиёҳӣ рамзи касофату бадбахтӣ пиндошта мешавад. Масалан, дар Бадахшон ва бисёр маҳалҳои кӯҳистони тоҷик сардори хонавода дар рӯзи сеюми Наврӯз аз ҳавлии худ баромада, чанд дақиқае пас дари худро мекӯбад.

– Кист?

– Манам, ато, – посух медиҳад мард.

– Чӣ овардӣ?

– Уштур бақатор.

– Бори уштурат чист?

– Баракати Зебоку Ишкошим. (Ин мавзӯро дар собиқ маҳалҳои бохайру баракат ва серғаллаи Бадахшон ба шумор мерафтанд).

Мард дохили хона шуда:

– Шогуни баҳор муборак!–мегӯяд ва аҳли хонаводаро бо Соли Нав табрик мекунад.

– Ба рӯйи шумо муборак шавад!–гӯён зану фарзандонаш ҷавоб мегардонанд. Қадбону як мушт орд гирифта, ба китфи рости шавҳар мепошад. Пас аз ба ҷо овардани ин маросим ба хӯрдани хӯроки солинавӣ, ки аз гандуми нимкӯфта, гӯшти мурғ ё гӯсфанд таҳия

менамоянд, шурӯъ карда, хоҳони хушбахтию саломатӣ шуда, барои оила рӯзгори фаровон таманно мекунад.

Рӯзи Наврӯз дегҳоро пур карда аз масолеҳи сафед таом пухтан, чанд рӯз пеш аз наврӯз оташ афрӯхта, аз болои он чаҳидан беҳуда нест. Оташ аз касофат ва нохушӣ пок шуданро ифода мекунад. Дегҳоро бо нияте пур карда, хӯрок мепазанд, ки «пайи қадами Наврӯз мисли орд сафед бошад».

Ҳоло ин рамз аз маросими мавсимӣ ба маросимҳои дигар низ гузаштааст. Мардуми мо чизи сафедро дар дигар маросимҳо истифода мекунад. Махсусан, ин рамз дар чашни арӯсӣ мавқеъ ва ҷойгоҳи махсус пайдо намудааст. Ҳангоми истиқболи кудоҳо ва ба назди арӯс ворид шудани домод тарафайн ба ҳамдигар сафедаи хушбӯӣ мепошанд, арӯсро либоси сафеди арӯсӣ пӯшонид, бо гулобу мушк ва атру упо муаттар сохта, оро медиҳанд, аз матои сафед дар пеши пойи арӯсу домод пойандоз мепартоянд, зиёфатро дар рӯйи дастархони сафед созмон медиҳанд. Масалан, дар деҳаи Мискинободи ноҳияи Файзобод ҳангоми ба ҳонаи домод ворид шудани арӯс гӯсфанди сафедро дар пеши пойи арӯс нисор мекунад ё чунин вонамуд менамоянд, ки онро мекушта бошанд.

Баъди ба зери ҷодар ворид гардидани арӯсу домод аз сарашон қанду курс ва танга мепошанд, ба рӯяшон ойна медоранд, то мудом сафедбахт бошанд ва ситораҳояшон бо ҳам гарм ва созгор ояд. Рамзи сафедӣ ба дигар маросимҳои маишӣ низ гузаштааст. Масалан, ҳангоми тифли навздро «чиллагурезон» карда ба ҳонаи хешу табор бурдан, ба рӯйи тифл сафедӣ мемоланд ва барои он ки дурӯғгӯӣ нашавад, даҳонашро равған мекунад, то фаровонризи гардад.

Рамзи сиёҳӣ низ ба лирикаи мардумӣ гузаштааст. Дар рубоиёту дубайтиҳои халқӣ рамзи сиёҳиро зог ифода намудааст.

Пайдоиши ин образ бо ҳамон мабдаи тоҷикӣ иртиботе дорад, ки решааш ба неруи бадӣ–Аҳриман рафта мерасад, чунки зог сиёҳ буда, дар фасли тирамоҳ ва зимистон пайдо мешавад ва гӯё бо садои нохуши худ зимистону хунокиро даъват мекунад.

Чӣ тавре ки академик Раҷаб Амонов дар китоби «**Лирикаи халқӣ тоҷик**» қайд кардааст, дар рубоиёти мардумӣ ин образи бадеӣ рамзи бадбахтӣ ва фалокат низ қарор гирифта, яке аз персонажҳои манфии он ба шумор меравад. Зог бештар дар ҳамон рубоиҳои, ки бахшида ба никохи маҷбурӣ ва бераҳмию бешафқатӣ эҷод шудаанд, мавриди истифода қарор гирифтааст.

Дигар аз масъалае, ки дар ҷашни Наврӯз таваҷҷуҳи моро ба худ ҷалб менамояд, сабза ва шумораҳо мебошанд. Дар аҳди Сосониён 25 рӯз пеш аз Наврӯз 12 сутун аз хишт сохта, дарунашро аз хок пур мекарданд. Дувоздаҳ сутун рамзи дувоздаҳ моҳ буд.

Сабза рамзи пайдоиши зиндагӣ аз қадимулайём ба шумор меравад. Бо ин роҳҳо мардум орзу мекунанд, ки дар тамоми сол табиат сабзу хуррам бошад, ғаму андӯҳ ба хонаводаи мардум роҳ наёбад. Хони наврӯзиро бо хӯрокҳои гуногун, бо «Ҳафтсин»-у «Ҳафтсалом» ва ҳафт наздак дарахти боровар меоростанд. Шумораи ҳафт китъаи оламро ифода мекард. Аз рӯйи ақидае, ки дар китоби «Авесто» ифода ёфтааст, дунё аз ҳафт иқлим иборат аст. Мардум орзу доштанд, ки ин ҳафт кишвар ҳамеша вучуд дошта, мардумаш дар сулҳу сафо умр ба сар бибаранд. Ва акнун бо ташаббуси кишварҳои Тоҷикистон, Эрон, Афғонистон, Озарбойҷон, Қазоқистон, Туркия ва

чанбаҳои башардӯсти чашни Наврӯз яке аз сабаҳои чаҳонишавии он гардид.

Машхуртарин таронаю оҳангҳои наврӯзии аҳди Сосониён: «Офарин», «Хусравонӣ», «Мардистонӣ», «Фаҳлабодӣ», «Сабзаи баҳор», «Сабз андар сабз», «Нӯшинлабон», «Боғи ширин», «Наврӯз», «Наврӯзи хоро», «Наврӯзи бузург», «Наврӯзи Ачам», «Кабки дарӣ» ва ғайра буданд. Ин суруду оҳангҳо шучоату мардонагии чавонпахлавонони ориёинаждро васф мекарданд ва қисме аз онҳоро мардум рӯ ба Хуршеду Моҳтоб, абру борон мехонданд ва бо ин васила ба кишту кори хеш баракат таманно менамуданд. Боз сурудҳои буданд, ки хусусияти табрикӣ дошта, беҳтарин хостҳои солинавии заҳматкашонро ифода мекарданд. Ақидае буд, ки ҳар кӣ рӯзи Наврӯз хуррам бошад, то охири сол ҳамин тавр хоҳад монд. Зарбулмасали «*Соле, ки накӯст, аз баҳораш пайдост*» шояд аз ҳамин ҷой сарчашма гирифта бошад. Ин ақида ҳатто дар «Бундаҳишн» ифода ёфтааст ва дар ин бора Умари Хайём дар «Наврӯзнама» низ чунин гуфтааст: **«Ҳар кӣ Наврӯз чашн кунад ва ба хуррамӣ пайвандад, то Наврӯзи дигар дар шодию хуррамӣ гузорад».**

Маросимҳои «Гулгардонӣ» ва «Сайри Лола» низ бо рамзҳои бисёре фаро гирифта шудаанд. Шукуфтани гули баҳман (бойчечак) рамзи эҳёи табиат буда, муждарасони баҳор ва бедории олами хуфта мебошад.

Гул агар дар адабиёти ҳаттӣ ва лирикаи шифоҳӣ рамзи муҳаббат қарор гирифта бошад, дар маросимҳои мавсимӣ ва наврӯзӣ рамзи покӣ ва беғамӣ аст. Барзгарон хангоми ба даст гирифтани гули аввалини баҳорӣ суханҳои анъанавие чун «*Ту барин беғам шавем, ба солу моҳҳои бешуморе бирасем*», мегӯянд. Онҳо шеърҳои

мехонанд, ки саршори сидку вафо, бузургдошти табиат ва ганимат шуморидани умру дӯст доштани зиндагист.

Дар сурудҳои наврӯзӣ санъати тавсиф бисёр дучор меояд. Маҳз тавассути санъати тавсиф зебоӣ ва манзараҳои дилрабои табиат ба чилва меоянд. Дар ашъори наврӯзии мардумӣ тавассути тавсиф муҳимтарин сифати ашё ва манзараҳои баҳории сарзамини тоҷикон, муҳити инсон васф гардида, ҳусни сухан комил ва матлаб таъсирбахш мегардад. Инак, ба ин рӯбой таваччуҳ фармоед:

*Оби раҳмат омаду Наврӯз шуд,
Боғ сабзу лола дилафрӯз шуд.
Ҳар кӣ аз ҷон хизмати устод кард,
Ёфт илму дар ҷаҳон пирӯз шуд.*

Тавсифҳои шабеҳи «сабзу дилафрӯз» ва «аз ҷону пирӯз» агар аз як ҷониб барои ба даст овардани ҳадафу матлаб муаасир афтада бошанд, аз ҷониби дигар матлабро ба таври шоиронаю латиф баён намудаанд.

Дар рӯбӯии зерин сифатҳои баҳори зебо бо ҳамаи унсурҳои васф гардида, дар мисраи хулоса баҳору ҳазон доштани умри одамӣ таъкид ёфтааст, хеле сода ва бидуни ифодаи ғуссаву ҳазон зикр гардидааст.

*Оби раҳмат омаду бишкуфт гулҳои ҷаҳон,
Абр гирён, ғунча хандон, булбулон андар фиғон.
Мешунидам ман зи мурғони ҷаҳон вақти сахар,
Ҳайфи умри одамӣ, аввал баҳор, охир ҳазон.*

Манзараҳои табиат ва зебоию ғусункориҳои баҳор дар суруду таронаҳои баҳории тоҷикон дар маросими «Гулгардонӣ» низ ифодаи худро ёфтаанд. Баҳор на танҳо фасли гулу айёми ишқварзии табиат ва инсон мавҷудот аст, балки даврони кишоварзӣ низ мебошад. Намунаи онро дар шеъри зайл мебинем:

*Баҳор омад, баҳор омад,
Гули савсан қатор омад.
Ба деҳқон вақти қор омад,
Баҳори лолазор омад.*

Аз чихати забонӣ таронаю сурудҳои наврӯзии баҳорӣ низ қобили тавачҷуҳ мебошанд. Дар онҳо, пеш аз ҳама, таъбиру таркибҳои зебои забони мардумиро дучор меоем ва гановату таровати забони форсии тоҷикӣ, алалҳусус, лаҳҷаву гӯйишҳои он, қолибу хотирмон мебошанд. Таври намуна, *мурғи дил, лолаи хушранг, сайри гулистон, чашми махмур, кафши булғор, лаби лаъл, боғу гулшан, зулфи мушқин, моҳи анвар, лаъли Бадахшон, саманди ноз, гули раъно, кабки дарӣ* ва монанди инҳо ва боз ба садҳо ибораву ифодаҳои зебои тоҷикӣ дучор омадан мумкин аст.

Ҷаҳонӣ шудани ҷашни фархундаи Наврӯз имкон медиҳад, ки мо ба таҳқиқу пажӯҳиши суруду таронаҳои наврӯзӣ ва суннату анъанаҳои он дар оянда амиқтар назар андозем ва ба ҷаҳониён собит созем, ки Наврӯз ҷашни умумиинсонӣ ва башардӯстона мебошад.¹

***

*Боди наврӯзӣ ҳаме дар бӯстон бутгар шавад,
То зи сунъаш ҳар дарахте луъбати дигар шавад.*

*Боғ ҳамчун кулбаи баззоз пур дебо шавад,
Бод ҳамчун таблаи аттор пуранбар шавад.*

Савсанаш сими сапед аз боғ бардорад ҳаме,

---

¹. Ниг. Рӯзи Аҳмад. Наврӯз ва ҷойгоҳи саноеи бадеӣ дар суннат ва таронаҳои он, маҷаллаи «Гумрук», 2011, №1(13), саҳ. 11-14.

Боз ҳамчун орази хубон замин ахзар шавад.

*Рӯйбанди ҳар заминне ҳуллаи чинӣ шавад,
Гӯшвори ҳар дарахте риштаи гавҳар шавад.*

*Чун ҳичобилуъбатон хуршедро бинӣ зи ноз,
Гаҳ бурун ояд зи меғу гаҳ ба меғ андар шавад.*

*Дафтари Нарӯз бандад бӯстонкирдор шаб,
То кавокиб нуқтаи авроқи он дафтар шавад.*

*Афсари симин фуру гардид зи сар кӯҳи баланд,
Боз миночашму деборӯю мушкинсар шавад.*

Унсурии Балхӣ

НАВРҶЗ ДАР ЭРОН

Наврӯзи эронӣ на фақат ба маънои нав шудани табиат, балки инчунин, нав ва беҳтар шудан, чи аз лиҳози иқтисодӣ, чи аз лиҳози иҷтимоӣ ва чи аз лиҳози фарҳанги мебошад. Наврӯз баҳонаест барои оғози соли дигар ва беҳтар аз соли қабл, яъне ободии бештар. Рушди иқтисодӣ, тасири иҷтимоӣ ва фарҳангӣ.

Дар Эрон то ханӯз бисёре аз ойинҳои наврӯзӣ нигоҳ дошта шуда ва бо шукуҳи баланде чашн гирифта мешаванд. Дар гузаштаи на чандон дур иди Наврӯз танҳо ба 14 рӯзи оғози фарвардин маҳдуд намешуд. Дар арафаи он як қатор расму ойинҳо омодагӣ ба Соли Нав иҷро мегардид Тақрибан тамоми қорҳои омодагӣ тавассути аъзои хонавода аҷом мешуданд. Дар байни ин ойинҳо дӯхтани раҳти нав, хонатақонӣ, хариди маҳсулоти ғизо ва пухтупаз хеле муҳим буданд ва ҳастанд. **(Ниг. Наврӯз: дирӯз, имрӯз ва фардо. Душанбе: «Дониш», 2013, саҳ. 87).**

Ба таври умум, ойинҳо ва сунати марбут ба Наврӯз дар Эрон се навъанд:

*–Русуми марбут ба пеш аз фаро расидани Соли Нав.
–Русуми даромадни сол ва нахустин рӯзи Соли Нав.
–Маросим ва русуми марбут ба рӯзҳои пас аз Соли Нав.*

***

*Бар мардуми фарзона Наврӯз муборак бод,
Бо шеваи меҳрона Наврӯз муборак бод!*

*Шуд гарм замини сард, гардид фано ҳар дард,
Сабзид чу ҳар дона, Наврӯз муборак бод!*

*Имрӯз чу мачнунбед бо панҷаи нури шед
Мӯяш бизанад шона, Наврӯз муборак бод!*

*Бигашта ба худ бигзор, оянда ба ёдат н-ор,
Берун бишав аз хона, Наврӯз муборак бод!*

*Эй дӯст биё ҳезем, бар якдигар омезем,
«Ман масту ту девона», Наврӯз муборак бод!*

Гурез Сафар

РУСУМИ ПЕШ АЗ ФАРО РАСИДАНИ НАВРҶЗ

Наврӯз ҷашнест, ки мардуми Эрон ҳар сол онро интизорӣ мекашанд. Наврӯзи оламафрӯз оғози таҳаввули асосӣ дар табиат аст. Аз он ҷо, ки ин ҷашни бостонӣ назди мардум бисёр хучаставу муборак аст, қарор медиҳанд, ки аксари маросими шодӣ, мисли тӯи арӯсӣ, сафару дидорҳо, ҷашнҳои хонаводагӣ, иқдомоти хайрхоҳона ва ғайра дар рӯзҳои нахустини Соли Нав баргузор шавад.

Дар моҳи исфанд, махсусан дар нимаи дуҷуми моҳ, дар тамоми хонаводаҳои Эрон ҷунбучӯши беназире эҷод мешавад. Бозорҳо пур аз молҳо, аз хӯрданию пӯшиданӣ ва ғайра мешавад. Дар ин айём тақрибан дар тамоми

хонаҳои эронӣ ширинӣ ва хӯрданиҳои махсуси наврӯзӣ вучуд дорад. Тамоми мағозаҳо то нимаҳои шаб қор мекунанд ва бо вучуди ин, боз ҳам ҷавобгӯии ниёзи мардум нестанд. Маъмулан, дар ин айём бисёре аз мардум супориши дӯхти либоси нав медиҳанд, ки бояд то пеш аз Наврӯз омода бошад.

Пӯшидани либоси наву тоза дар ҷашни Наврӯз аз муҳимтарини суннатҳо ва ойинҳои мардуми Эрон аст. Ҳамчунин пухтани палав ва дигар ғизоҳои лазиз, ҳамчунин, хариди шириниҳо ва очил (*омехтае аз писта, финдиқ, бодоми заминӣ, мағзи бодом, нахӯд, чормағз ва навъҳои тухмаҳо*) аз дигар одат ва суннатҳои марбут ба истиқбол аз маросими наврӯзист. Аз ойинҳо ва маросими пеш аз Наврӯзи оламафрӯз дар Эрон метавон ба мавридҳои зерин ишора кард:

ҶАШНИ НЕКУКОРӢ

Аз маросими бисёр писандидае, ки дар Эрон дар ҷанд соли ахир ҳар сол ва пеш аз маросими Наврӯз дар исфандмоҳ баргузор мешавад, «**Ҷашни некукорӣ**» ном дорад, ки мардуми хайрхоҳ дар саросари Эронзамин кумакҳои молӣ ва ғайринақдӣ, либос, ғизо ва ғайраро ҳадя медиҳанд, ки ин тухфаҳо пеш аз ҷашни Наврӯз ба хонаводаҳои ниёзманд, махсусан дар рустоҳо, тақсим карда мешаванд.

Дар Ҷашни некукорӣ тақрибан тамоми чехраҳои маъруф ва шинохтаи эронӣ, аз қабилҳои хунармандони радио, телевизион, синамо ва ҳатто чехраҳои сиёсӣ ширкат меварзанд ва мардумро ташвиқ ва тарғиб барои расонидани кумак ба хонаводаҳои ниёзманд, кӯдакон ва куҳансолон ва беморон мекунанд. Ин яке аз иқдомҳои начибест, ки ҷомеаи Эронро ба сӯйи рафтору кирдор ва пиндори ҳамида ва ахлоқи нек ҳидоят мекунад ва сафобахши дилҳо мешавад.

Наврӯз ва дар радифи идҳои Фитр ва Қурбон аз бузургтарин ва бошукӯхтарин ҷашнҳои миллии эронӣ ба шумор меравад, ки аз замонҳои қадим то имрӯз бо тантана ва шукӯҳ таҷлил карда мешавад.

ЗИЁРАТИ ГУЗАШТАГОН

Рафтани ба оромгоҳ ва мазорҳои гузаштагон наздикон, ҳешу таборон ва нисори фотеха ва қироати оёте аз Қурбони маҷид аз суннатҳои деринаи мардуми Эрон аст. Мардуми ин кишвар муътақиданд, ки шод кардани арвоҳи ҳешону наздикон илова бар оромиши рӯҳи онҳо дар Соли Нав сабабгори баракат барои бозмондагонии он хонадон мешавад. Аз ин рӯ, санги гӯри онҳоро бо об ва гулоб шустушӯ мекунанд ва кулча, ширинӣ, қанду қандалот, ҳалво ва ғайра ба унвони хайрия ҳада мекунанд.

***

*Боз ин чӣ ҷавонист заминрою замонро,
Наврӯз бадал кард ба дил пиру ҷавонро.*

Анварии Абевардӣ

ХОНАТАКОНӢ

Рӯбучин ва тоза кардани манзил ва хонаҳо аз ҷангу губор барои тамоми хонаводаҳои эронӣ аз суннатҳои кӯҳани мардуми Эрон ва тамоми миллатҳо ва ақвоми кишварҳои тамаддуни Наврӯз мебошад. Бо фаро расидани Наврӯз ва таҳаввули табиат, мардум ба нияти рондани кудуратҳо ва ноҳушию мушкилот, лозим мекунанд, то чизҳои фарсуда ва ғайризаруриро аз манзил берун мекунанд, қолин ва палосҳоро мешӯянд.

Дар айёми пеш аз Наврӯз аз ҳар кӯча ва хиёбон, ки бигзаред, ҳатман мардону занон ва ҳатто кӯдаконеро мушоҳида мекунед, ки саргарми қолишӯӣ ё қолинтакони, тоза кардани дару тиреза ва ғайра ҳастанд.

ЧАҲОРШАНБЕСУРӢ

Чаҳоршанбесурӣ иборат аз маросимест, ки дар охирин чаҳоршанбеи сол баргузор мешавад. Дар шаби чаҳоршанбе мардум, махсусан ҷавонон, дар кӯчаҳо ва хиёбонҳо оташ афрӯхта, аз болои он мечаҳанд. Ғайр аз ин, дар хонаводаҳо маросими дигаре, мисли фолбинӣ, кӯзашиканӣ, палавпазон ва ғайра баргузор мешавад.

Пиромуни ин, ки чаро ин ҷашн маҳз дар охирин чаҳоршанбеи сол баргузор мегардад ва чаро мардум оташе афрӯхта ва аз рӯйи он мепаранд, ақидаҳои мухталифе вучуд дорад. Ин суннат аз замонҳои бисёр қадим дар Эрон роиҷ будааст. Тибқи ривоятҳои суннатӣ Зардушт тақвими дақиқе ихтироъ кард будааст, ки дар он Соли Нав бо охирин чаҳоршанбеи сол татбиқ мегардид, чаҳоршанбе буд, ки ними аввалаш ба соли қуҳан ва ними дуюмаш ба соли нав тааллуқ дошт. Аз ин рӯ, оғози соли нав нимаи дуюми охирин чаҳоршанбеи сол буд ва маъмулан, рӯзи баъд аз чаҳоршанбе Наврӯз ном мегирифт, ки мардум онро ҷашн мегирифтанд. Мардум ба истикболи Наврӯз дар шаби чаҳоршанбе оташ меафрӯхтанд, ки аз он замон то кунун ин суннати аҷдодӣ идома дорад. Маънои «сур» дар «чаҳоршанбе сурӣ» бино ба эътиқоди бархе донишмандон, ба маънии «сурх» аст, ки бо рангу гармии оташ ва сурхии чехраҳо муносибат дорад.

***

*Зи кӯйи ёр меояд насими боди наврӯзӣ,
Аз ин бод ар мадад хоҳӣ, чароғи дил барафрӯзӣ.*

Ҳофизи Шерозӣ

Дар шаби охирини чаҳоршанбеи сол мардум дар кӯчаҳо ва хиёбонҳо аз пуштаҳои ҳезум ва ҷӯб оташе афрӯхта ва дар ҳоле, ки аз рӯйи он мечаҳанд, хитоб ба оташ мегӯянд: «Сурхии ту аз ман, зардии ман аз ту».

Мардум эътиқод доштанд, ки бо ин кор дарду ранҷ ва нохушӣ аз онҳо дур мешавад ва саломатӣ ба эшон эҳдо мегардад.

ДУРӢ ҶУСТАН АЗ НАҲС ВА МАНИШҲОИ БАД

Дурӣ ҷустан аз наҳсиҳо ва амалҳои баду зишт яке аз русумест, ки ҳамзамон бо маросими Чаҳоршанбесурӣ баргузор мешавад, монанди бухурдиҳӣ¹ ва кӯзашиканон. Дар замонҳои қадим мардум оби ошомиданиро дар кӯзаҳо нигоҳдорӣ мекарданд. Дар шомии маросими Чаҳоршанбесурӣ соҳиб ва сарвари хонавода кӯзае куҳнаро бо нияти дур кардани наҳсу манишҳои бад ба даст гирифта, ибтидо даври сари худ ва сипас ба навбат гирди сари тамоми аъзои хонавода чархонда, сипас дар кӯча бурда ва онро бар замин зада мешикаст. Бо ин онҳо мутмаин мешуданд, ки балоҳо аз хонавода дур мешавад. Илова бар ин, анҷоми ин амал боис мешуд, ки марди хона маҷбур шавад кӯзае нав барои нигоҳдории оби тоза бихарад, ки албатта, аз назари беҳдошт ҳам нофеъ буд ва ҳамчунин, дар ин маврид масале ҳам ҳаст, ки мегӯяд: «*Кӯзаи нав обаш хунук аст*».

Расми дигаре низ ба ин сурат вучуд дорад, ки бонуи хонавода чанд тори мӯйи фарзандони худро бурида ва онро ё ба ҳаво ё ба об меандоخت. Ин амал, тибқи эътиқоди онҳо, боиси дафъи бало ва маниши бад буд. Албатта, ин расми бостонӣ дар Эронзамин тақрибан фаромӯш шудааст.

***

*Наврӯзи Аҷам омаду ҳангоми баҳор аст,
Имрӯз ба маҷлис маю маъшуқ ба кор аст.*

Ман бе маю маъшуқ қаҳон ҳеч нахоҳам,

---

1. Бухурдиҳӣ – нафас кашидани бухори чанд навъи гиёҳ, ки дар об ҷӯшонидани мешавад.

Моро ба чаҳон бе маю маъшук чӣ кор аст?...

*Гар шуд дилам ойинаи тавҳид, аҷаб нест,
Ин рутбатам аз марҳамати ойинадор аст.*

*Эй аҳли сафо, нақди равон пешкаш оред,
Ид асту ба хоки дари ӯ вақти нисор аст...*

*Дар кӯйи муҳаббат ба раҳи ишқи ту, эй дӯст,
Хуррамдил аз онам, ки маро чеҳра нигор аст...*

*Дар боғи санаи ту аз он баркашам оҳанг,
К-ин нағмаи ишқ аст, на гулбонги ҳазор аст.*

*Наврӯзи баҳори ту муборақ шавад аз Ҳақ,
Хуш бош, ки ҳар рӯзи ту Наврӯзу баҳор аст.*

*Лоҳутии шайдо, ки чунин хуб ғазал гуфт,
Дар боғи санои ту беҳ аз сулсулу сор аст.*

Абулқосим Лоҳутӣ

ФОЛИ НАВРҶӢ

Фолбинии наврӯӣ махсусан барои духтарон, яке аз русуми марбут ба маросими Чаҳоршанбесурӣ аст. Дар гузашта духтарон барои кӯшоиши бахти худ қуфле ба лаби домани худ мебастанд ва дар ҳоле, ки рӯи худро бо чодар мепӯшониданд. Дар ҷое торик, дар гузаргоҳ менишастанд ва аз аввалин касе, ки аз он ҷо мегузашт, хоҳиш мекарданд, то бо калид қуфлро бикушояд. Ин кор боис мешуд, то қуфли бахти ӯ низ кушода шавад. Ё ин ки бо анбоне (халтачаи чармӣ) ба масҷид мерафтанд ва мардум ба он пул меандоختанд. Духтар бо ин пулҳо матоъе барои худ мехарид ва аз он пираҳане медӯхт ва онро то замони издивоҷ мепӯшид. Ин матоъро «порчай

бахтиёрӣ» ва «порчай кӯшоиши бахт» мегуфтанд. Акнун ин расм тақрибан аз байн рафтааст.

ГҶШКУНОН

Гӯшкунон навъе фолбини шаби Чаҳоршанбесурӣ ба шумор мерафт. Бегоҳ ҳар кас, ки орзуе дар дил дошт, ба гуфтугӯи мардум аз пушти дарҳо ё аз панчара гӯш меод ва сипас он суҳбатҳоро бо орзуи худ месанҷид ва натиҷа мегирифт. Мардум низ дар ин шаб ҳеҷ гуна ҳарф ва суҳбати зишту нохуш намегуфтанд ва кӯшиш мекарданд, то ҳарфҳои нек бигӯянд. Ин расм мумкин аст то ба ҳол каму беш дар баъзе аз деҳоти Эрон ба ҷо оварда шавад, аммо дар шаҳрҳо, махсусан шаҳрҳои калон комилан фаромӯш шудааст.

ҚОШУҚЗАНОН

Қошуқзанон яке дигар аз маросими чанбии чашни Чаҳоршанбесурӣ аст ва то кунун низ дар деҳоту шаҳрҳои кӯчаки Эрон ба он амал мешавад ва бад-ин гуна аст, ки ҷавонон ва аксар писарҳо ҷодаре монанди духтарон ба сар кашида ва дар ҳоле, ки рӯи худро пинҳон карда, сабад ё косае ба даст гирифта ва бо мурочиат ба пушти дари манзили хешон, наздикон ва ҳамсоягони худ бо ҷумча (қошук) зарбаҳои бардавом ба коса зада, талаби «мурод» мекунад. Вақте ки дари манзил кушуда мешавад, сабад ё косаро пеш мекашанд, то соҳиби хона пул ё тухфае дар он андозад. Маъмулан, қадбонуи хона аз пеш тухфае омода кардааст, то ҳангоме ки садои қошуқзаниро мешунавад, онро тақдим кунад.

РЕСМОНОВЕЗОН

Ин расм, ки собиқаи бисёр зиёде махсусан, дар деҳоти Эрон дорад, ба ин сурат аст, ки шоми Чаҳоршанбесурӣ

кӯдакон ва навҷавонон ба боми ҳамсояхо рафта, сабадеро бо ресмон баста, онро аз дудкаш ба даруни хона меовезанд ва соҳиби хона қанду ширинӣ ва дигар навъи хӯроки наврӯзӣ мегузорад. Ин расм дар байни ҷавонони тоза номзад карда, бисёр маълум аст, бад-ин сурат, ки агар ҷавоне, ки сабадро овехта, домоди ояндаи соҳиби хона бошад, соҳиби хона тухфаи аз пеш оmodаро ба даруни сабад мегузорад ва агар он ҷавон арӯси оянда бошад, боз ҳам соҳиби хона рӯймол ва сабзаи навдамида даруни сабад мениҳад, ки рамзе аз шодкомӣ ва шукуфоии ояндаи онҳост.

ХҶРОКҶОИ НАВРҶЗИ

Дар бисёре аз навоҳии Ҷумҳурии Исломии Эрон шoми Ҷаҳоршанбесурӣ бо ҳафт навъи сабзӣ oши буридаи борик (oши ришта) мепазанд. Ҷамҷунин, аз ҳамир ду ҳайкалҷаи марду зан месозанд, ки онро дар oш меандозанд. Пас аз он ки oши буридаи борик пухт, ҳайкалҷои пухтаро берун оварда, дар косае мегузоранд ва баъд бо нияти дафъи балою ғам ва нохушиҳо аз хонаводаи худ онҳоро ба оби рӯду дарё меандозанд.

Хӯрдани oчил, ки аз хӯрокҷои наврӯзист, низ дар ҷашни Ҷаҳоршанбесурӣ расм аст. Аҳли хонавода аз шoми Ҷаҳоршанбесурӣ сари дастархон нишаста, ба хӯрдани ин навъи гизо машғул мешаванд.

Расми харид ва дуд кардани ҳазорисипанд низ дар гузашта бисёр роиҷ буд. Маъмулан, духтарони болиғ ва дами бахт испандро ба нияти фоли нек аз дуконҷо харидорӣ мекунанд.

ҶОҶИ ФИРҶЗ

Ҳочӣ Фирӯз дар арафаи Наврӯз номи чашни хоссае буд. Ҳочӣ Фирӯз шахсест, ки рӯйи худро бо дуда сиёҳ мекард, пирахани васеъ ва шалвори сурхранг дар бар, кулоҳе бузург ва зангуладори сурхранг ба сар ва кафше сиёҳ ба по мекард. Даҳ рӯз пеш аз фаро расидани Наврӯз дар кӯчаҳои шаҳр мегашт ва бо дойраи хурдак ва зангуладор менавохту таронаҳо месурӯд. Ҳамчунин, ашӯре дар васфи чашни Наврӯз мехонд ва мардум пул ба вай медоданд.

Дар хусуси пайдоиши Ҳочӣ Фирӯз ақидаҳои мухталифе вучуд дорад. Бархе эътиқод доранд, ки Ҳочӣ Фирӯз ё Ҳочӣ Наврӯз ҳамон «Оташафрӯз» дар асотир аст. Гурӯҳе дигар муътақиданд, ки ин ном пас аз густариши дини мубини ислом пайдо шудааст. Ба ҳар ҳол, Ҳочӣ Фирӯз яке аз маросимҳои наврӯзист, ки то ба имрӯз боқӣ мондааст. Дар рӯзҳои пеш аз чашни Наврӯз метавон Ҳочӣ Фирӯзро дар кӯчаҳо ва хиёбонҳои Эрон دید.

ДАСТАРХОНИ «ҲАФТСИН»

Яке аз муҳимтарин расмҳои наврӯзӣ густурдани дастархонест ба номи «Ҳафтсин». Ин дастархон пеш аз даромадани Соли Нав густурда ва ораста мешавад ва лаҳзаи истиқболи Наврӯз ҳамаи аҳли хонавода бояд ба гирди он нишаста бошанд.

Бар асоси боварҳои қадимӣ, эронӣ ин дастархонро бо ҳафт чиз, ки номи онҳо бо ҳарфи «син» оғоз меёбад, ороиш медиҳанд, ки иборатанд аз **себ**, **санҷид**, **саману (суманак)**, **сир**, **сумоқ**, **сабза ва сикка (танга)**. Дар қанори ин ҳафт маводи суфраи «Ҳафтсин» хатман бояд Қуръон, ойна, шамъҳои афрӯхта ва испанду моҳии зиндаи хурд дар тунги об бошад. Як пиёла об низ мегузоранд, ки гулбарги сабза дар он бояд шиновар бошад. Об рамзи покӣ, нур ва ҳаёт аст. Эронӣ бар ин боваранд, ки дар

вакти даромадани Соли Нав он гулбарг бояд ба пахлуи дигар баргардад. Дар дастархони «**Ҳафтсин**» як адад анор ва чанд тухми мурғи рангшуда низ метавон гузошт.

Дар иртибот бо ин ки чаро барои дастархони идӣ адади ҳафт ва ҳарфи «**син**» баргузида шудааст, андешаҳои гуногун вучуд дорад. Бархе мегӯянд, ки дар ибтидо на «**Ҳафтсин**», балки «**Ҳафтшин**», яъне дастархоне мураттаб аз маводе будааст, ки номи онҳо бо ҳарфи «**шин**» оғоз мешудааст. Он гоҳ суоле пеш меояд, ки чаро «**Ҳафтшин**»? То он ҷо, ки пажӯҳишгарон дарёфтаанд, «**Ҳафтсин**» аз ибораи «**ҳафт синӣ**» омадааст. Синихоро дар ибтидо аз кишвари Чин меоварданд ва онҳоро «**чинӣ**» мегуфтанд. «**Шинӣ**» табилафтаи вожаи «**чинӣ**» аст. «**Ҳафтсин**» маънои ҳафт синиро дорад, ки рӯи як дастархон чинда мешуданд. Аммо дар масъалаи ин ки чаро адади ҳафт ва на каму на зиёд аз онро интихоб кардаанд, андешаҳо хеле мухталифанд ва мақолоти зиёде ҳам дар ин хусус ба ҷоп расидааст. Назари ғолиб он аст, ки адади ҳафт рамзе аз ҳафт табақи осмон ва замин аст. Дар бовари бисёре аз қавмҳо ва халқҳои дунё ҳафт адади муқаддас шуморида мешавад.

Сабза аз асоситарин нишонаҳои Наврӯзи ҷаҳонафрӯз аст, ки онро то оғози ин ҷашни фархунда омода месозанд. Сабзаи навруста дар зарфҳо, ки дар фурушгоҳҳо ва хонаҳо мушоҳида мешавад, омадани баҳор ва қудуми хучастаи Наврӯзро башорат медиҳад. Фарорасии баҳорро мардум шодмона пешвоз мегиранд ва бо илҳом аз бедории табиат дар манзил гулҳо ва сабзаҳои рангорангро парвариш дода, хонаҳо, мизу дастархонҳои идонаи худро дар айёми наврӯзӣ ороस्ताю пероста мекунанд.

Ин расм дар Эрон расми анъанавӣ ва бисёр бостонист. Дар қадимулайём шоҳсутунҳои қасри подшоҳон бо сабзаҳои гуногун ва рангин ороиш дода

мешуданд. Акнун ин расм дар хонаводаҳо идома ёфта, гандуму адас ва нахӯдро сабз карда, дастархони идонаро бо онҳо ороиш медиҳанд. Дар хонаводаҳо баъзан соҳибхонаҳо мувофиқ бо завку саликаи худ сабзаҳоро даври кӯзаҳо ва зарфҳои бисёр зебо парвариш дода, баданаи зарфҳоро бо навори сурх мебаранд. Ин сабзаҳо ороиши дастархони «**Ҳафтсин**», мизҳои пазироии наврӯзию тамомии хучраҳост. Пас аз анҷоми ид, яъне дар рӯзи Сездаҳбадар сабзаҳо ба оби равон афканда мешаванд ва эътиқод бар ин аст, ки оби равон ин сабзаҳоро ба даштҳо мебарад ва тухми онҳо дар даштҳо пароканда ва сабз мешаванд, ки сабабгори баракати зиндагии мардум мегарданд.

Қуръони маҷид бояд дар дастархони «**Ҳафтсин**» хатман гузошта мешавад, зеро каломи қудсии Худованди Бахшояндаву Меҳрубон рамзи пайвандҳо ва қаробати инсон бо Парвардигори баландмартаба ва муқаддас дониستاني чашни Наврӯз ва оғози Соли Нав аст. Дар миёни эронӣён яке аз иқдоми бисёр арзишманд он аст, ки Қуръони карим дар айёми фарорасии Соли Нав хатм шавад, вале чунончи ин фурсат даст надихад, лоақал як дафъа ин китоби муқаддасро сафҳагардон мекунанд.

Ойина – рамзи покӣ, нур, сафо ва равшании рӯзгор ба шумор меравад.

Себ– рамзи биҳишт, саодат ва ишқ доништа шудааст.

Тухми мурғ–рамзи хилқат, таваллуд ва идомаи наслҳост.

Моҳӣ – рамзи моҳи хут, охирин моҳи сол аст (*бо ишора ба бурҷи хут ва дувоздахумин моҳи соли шамсӣ*).

Сикка (танга, пул)– рамзи сарватмандӣ ва дастрасӣ ба ормонҳост.

Испанд (сипанд)–рамзи танаффур аз балоҳо, бадихо, нохушиҳо ва захми чашм аст.

Саману (суманак)–хӯроки махсусест аз навъҳои шириноҳо. Маълум аст, ки самануро танҳо дар айёми

Наврӯз мепазанд. Самануро аз сабзаҳои тоза нешзадаи гандум омода мекунанд. Чараёни саманупазӣ қоида ва русуми махсуси худро дорад. Саманупаз бояд бонӯе бошад поквичдон, худотарс ва покиза. Занҳое, ки саману мепазанд, бояд аз шом то субҳ дар сари дег бедор нишаста, дуохонӣ кунанд. Чашидани саману яке аз суннатҳои муқаддаси наврӯзӣ ба шумор меравад. Пеш аз ид ва то рӯзи сздаҳуми иди Наврӯз саману ба таври фаровон дар дигар фурӯшгоҳҳо дар дастраси мардум аст.

Ба ин тариқ, ҳар як аз маводе, ки рӯйи дастархони наврӯзӣ гузошта мешавад, бозгӯйи розу рамзи махсус аст.

***

*Ҷомаи рангин зи шӯри гул ба тан дорад баҳор,
Нагмапардозон чу булбул дар чаман дорад баҳор.*

ШАБИ ИДИ НАВРҶЗ

Дар Эрон шаби идро расман нахустин шаби Соли Нав мешуморанд, чунонки мувофиқ ба тақвим дар ин кишвари бостонӣ оғози соли нави расмӣ бо оғози баҳор ва бедорихои табиат ҳамзамон аст. Аз ин рӯ, шаби ид одоб ва русуми махсуси худро дорад.

Дар шаби чашни Наврӯзи чаҳонафрӯз маъмулан, оши палав мепазанд. Ҳамроҳ бо палав ҳамчунин, оши буридаи борик ё хогина¹ бо сабзачот (кабудӣ) омода мешавад. Сабзачотро ба хӯрок бо нишонаи ҳамоҳангии зиндагӣ ва табиат ҳамроҳ мекунанд. Дар чашни Наврӯз баъзе хонаводаҳо дар як ҷо бо сабзичот (кабудӣ) оши буридаи борик мепазанд ва ин нишони онро дорад, ки фаъолиятҳои аҳли ин хонавода мисли риштаҳои ин ош дар тамоми сол идома дошта бошад.

---

¹ Хӯроке, ки аз зардӣ ва сафедии латдодаи тухм ва равған омода мешавад.

Мурғона аз дигар расмҳои чашн аст, ки дар ҷойҳои гуногун бо тафовуте андак иҷро мешавад, чунинки дар баъзе навоҳии Хуросон бачаҳо гурӯҳ-гурӯҳ чун мунодии Наврӯз ба дари хонаҳо меоянд ва таронаҳои мекунанд. Ба дару дарвозаи ҳар хонае, ки наздик шаванд, дар сурудҳои худ номи аҳли ин хонаводаро ба забон меоваранд ва соҳибхона дарвозаи ҳавлиро кушода, ба онҳо ширинӣ, пул, қанду курс, қандалот ё чизҳои дигарро ҳадя мекунанд. Таронаҳои онҳо тақрибан ба мазмуни зерин аст:

*Мурғона, мурғона,
Ҳусейн дар хона,
Хуб мехонад Қурьона.*

Ва ба ҷойи Ҳусейн онҳо номи бачаҳои он хонаводаро ба забон меоваранд. «Мурғона» дар лаҳҷаи Хуросон ба маънии «туҳми мурғ» аст, ки рамзи хилқат, таваллуд ва давоми наслҳо ба шумор меравад.

***

*Эй ишқ, ҷавона кун, баҳор аст,
Ҳар шоҳи куҳан ҷавонадор аст.*

Симини Бехбаҳонӣ

ЛАҲЗАИ ДАРОМАДАНИ СОЛ

Дар Эрон лаҳзаи даромадани сол бо дарназардошти дақиқа ва сонияҳо комилан ба таври дақиқ муайян мегардад. Ин огоҳии дақиқ ба ин далел ба мардум дода мешавад, ки онҳо мехоҳанд он лаҳзаро ба беҳтарин тарзи мумкин аз ҳолу авзои худ пешвоз гиранд. Ба ин хотир, мӯйҳоро шона мезананд, худро хушбӯ мекунанд, либосҳои наву тоза мепӯшанд ва шодона дар канори дастархони «**Ҳафтсин**» лаҳзаи даромадани Соли Навро интизорӣ

мекашанд ва дар он лаҳза Куръони маҷид меҳонанд ва дуо ва ниёиш мекунанд.

Тамоми каналҳои радио ва телевизион лаҳзаи даромадани Соли Навро эълон карда, ҳамагонро табрику муборакбод мегӯянд. Сипас паёми табрикии Раҳбари Инқилоби Исломии Эрон ва пас аз он Президенти кишвар ба мардуми Эрон пахш мешавад, ки дар ин паёмҳо зимни ишора ба муваффақиятҳои соли гузашта, барои мардуми ин кишвар тандурустӣ, хушбахтӣ ва пешрафтҳои нав ба нав орзу ва таманно мешавад.

Дар хонаводаҳо ба шодбошии баҳор ва Наврӯз ҳангоми даромадани Соли Нав, ҳамагон дуои махсуси Соли Навро меҳонанд. Пас аз анҷоми дуо ҳамдигарро мебӯсанд ва табрик мегӯянд ва таманнои худро ба ҳам иброн мебаранд. Баъд садри хонавода Куръони каримро ба даст мегирад ва оёте чанд аз он меҳонад. Сипас як даста пулро, ки қаблан барои табаррук байни саҳифаҳои Куръон гузошта буд, берун оварда ва дар тӯли ид аз ин пул ба ҳамаи афроде, ки ба дидани вай, ки бузурги онҳо ҳисоб мешавад, меоянд ё вай ба дидани онҳо меравад, идӣ медиҳад.

Эронӣён бар ин боваранд, нахустин шахсе, ки пас аз даромадани Соли Нав ба хона биёяд, кудумаш хуш ва пояш сабук аст. Ҳамчунин, расм аст, ки сардори хонавода аз мардҳо ва ё дар набудани вай писари калони хонавода ноне дар даст гирифта ва ба хона меояд. Нон рамзи фаровонӣ, серӣ ва баракат барои хонавода аст.

Ҳамчунин, расм аст, ки касоне, ки тавоноӣ ва ё имкони онро дошта бошанд, ҳангоми даромадани Соли Нав дар маконҳо намози ҷамоатро ба истиқболи Соли Нав баргузор мекунанд. Яке аз ин ҷойгоҳҳои муқаддас ва ҳамеша серодам ҳароми Имом Ризо, аз наберагони ҳазрати Муҳаммад (с) дар шаҳри Машҳад аст. Мардум аз гӯшаву канори Эрон ба Машҳад меоянд, то дар лаҳзаи

даромадани Соли Нав ба зиёрати эшон бирасанд. Бисёре аз машҳадиён низ дар ин соат дар мақбара ҳозир мешаванд. Мақбараи Имом Ризо дар лаҳзаи даромадани Соли Нав пур аз аз зиёраткунандагон ва серодамтарин чойгоҳи муқаддаси Эрон аст.

***

*Гулбуни айш медамад, соқии гулузор ку?
Боди баҳор мевазад, бодаи хушгубор ку?
Ҷар гули нав зи гулруҳе ёде ҳамекунад, вале,
Гуши суханшунав кучо, дидаи эътибор ку?*

*Маҷлиси базми айшро ғолияи мурод нест,
Эй дами субҳи хушнафас, нофаи зулфи ёр ку?*

*Хуснфурӯшии гулам нест таҳаммул, эй сабо,
Даст задам ба хуни дил, баҳри Худо, нигор ку?*

*Шамъи саҳаргаҳӣ агар лоф зи орази ту зад,
Хасм забондароз шуд, ханҷари обдор ку?*

*Гуфт: «Магар зи лаъли ман бўса надорӣ орзу»,
Мурдам аз ин ҳавас, вале қудрату ихтиёр ку?*

*Ҳофиз арчи дар сухан хозини санги ҳикмат аст,
Аз ғами рӯзгори дун табъи сухангусор ку?*

РҶЗҲОИ ҶАШНИ НАВРҶЗ

Дар Эрон иди Наврӯз сездеҳ рӯз давом мекунад ва бо қарори Вазорати омӯзиш ва парвариш ин рӯзҳо барои толибилмон ва омӯзгорони мактабу дабистонҳо таътил эълон карда шудааст. Таътили наврӯзӣ сабаб мешавад, ки тамоми наздикон ва хешовандон ба дидани якдигар бираванд. Дар ин мавқеи сол ҳавопаймоҳо ва қатораву автобусҳо пур аз мусофирон аст ва тамоми воситаҳои

наклиёт ва ҳамлу накл моишинҳои иловагӣ мегузоранд. Масалан, рӯзона қариб бист қатора аз Техрон мусофиронро ба Машҳад мебарад.

Дар робита бо ин, ки чаро дар Эрон таътилотӣ ид 13 рӯз аст, гуфтаҳои гуногуне вучуд дорад. Аз ин ҷумла ин, ки мегӯянд, як сол дувоздаҳ моҳ дорад. Дар қадим ситорашиносон Қаҳқашонро ба 12 фалак ва ҳар бурҷро мутааллиқ ба фалак медонистанд, ки ҳар бурҷ ҳазор сол бар қаҳон ҳукмронӣ мекунад. Бинобар ин, ба қавли онҳо, умри қаҳон 12 ҳазор сол аст, ки баъд аз он заминро осмонро ба ҳам меомезанд ва дунё ба охир мерасад. Аз ин рӯ, рӯзи сездарҳуми Наврӯз рамзи охири дунёст ва ҳамаи мардум бояд ин рӯзро берун аз хона ва дар оғӯши табиат ба сар баранд.

Дар замонҳои қадим баргузориҳои маросими Наврӯз дар Эрон ду бахш будааст; *бахши аввал*—барои мардуми одӣ (Наврузи ом) ва *бахши дуҷум*—барои подшоҳ ва давлатмардон (Наврӯзи хос). Панҷ рӯзи аввали иди Наврӯз барои мардуми одӣ будааст ва рӯзи шашумро шоҳ ва дарбориёнаш ботантана баргузор мекарданд. Дарвозаҳои дарбор ба рӯи мардуми одӣ баста ва ба рӯи сарватмандон кушуда мешуд, то ҳадяву тухфаҳои мардумро ба подшоҳ пешкаш намоянд.

ДИДУ БОЗДИДҲОИ НАВРҶЗИ

Диду боздиди наврӯзии мардуми Эрон аз нахустин лаҳзаҳои оғози даромадани Соли Нав оғоз мешавад. Тибқи анъана ҳангоми даромадани Соли Нав хурдсолон бо бўсидани даст ё рӯи падару модар ва бузургтарҳои хонавода Соли Навро табрик мегӯянд. Ҷамчунин, расм бар ин аст, ки пас аз даромадани Соли Нав, ки бо ҳузури падару модар ва бобою модаркалон сурат мепазирад ва диду боздид аз ҳешу қавмҳо шуруъ мешавад. Шояд рӯзе

дигарро натавон ёфт, ки ба ин андоза аъзои хонавода якҷо бо ҳам чамъ шаванд. Агар касе дар соли, ки гузашт, бо каси дигаре даъво дошта ва ё қаҳрӣ буда, бояд дар ин рӯз бо ӯ оштӣ карда ва ин нафарон ҳамдигарро бибӯсанд ва гузаштаро фаромӯш кунанд. Пас аз дидори хешовандон навбати дидор бо дӯстону ошноён мерасад. Дар ҳама ҷо аз меҳмонон бо ширинӣ, нуқлу набот ва очилу мева ва чой пазироӣ мекунад.

Наврӯз иди расмӣ ва миллии эронӣ ба шумор меравад. Дар Соли Нав бо мақомоти баландпояи кишвар, аз ҷумла Президенти кишвар дидор мекунад. Радио ва телевизион барномаҳои махсусе аз ин дидорҳо таҳия ва пахш мекунад. Дар Эрон расм аст, ки дӯстон ва ошноён ду ҳафта пеш аз ид бо фиристодани корти табрик (табрикнома) ба якдигар ин ҷашни фархундаро муборакбод мегӯянд.

***

*Омада Наврӯз ҳам аз бомдод,
Омаданаш фарруху фархунда бод!
Боз ҷаҳон хурраму хуб истод,
Мурд зимистону баҳорон бизод,
3-абри сияҳ рӯйи суманбӯй род,
Гетие гардида ҷу дорурқарор.*

*Рӯйи гули сурх биёростанд,
Зулфаки шамшод бипоростанд,
Кабкон ба кӯҳ ба тан тохтанд,
Булбулакон зеру сито хостанд,
Фохтакон ҳамбари биншостанд,
Нойзанон бар сари шоҳи чанор...*

Лола ба шамшод баромехтанд,

*Жола ба гулнор даровехтанд,
Бар сари он мушк фуру рехтанд,
В-аз бари ин дур фуру рехтанд,
Нақшу тамосил барангехтанд,
Аз дили хоку ду рухи кӯхсор.*

*Қумриякон ной биёмӯхтанд,
Сулсулакон мушки Тибет сӯхтанд,
Зардгулон шамъ барафрӯхтанд,
Сурхгулон ёқут андӯхтанд,
Сарвбунон чомаи нав дӯхтанд,
3-ин сӯву 3-он сӯ ба лаби чӯйбор.*

*Боз чаҳон хурраму хуш ёфтем,
Зи суману савсан биштофтем,
Зулфи парирӯён бартофтем,
Дил зи ғами ҳичрон бишкофтем,
Хубтар аз буқаламун ёфтем,
Буқаламуниҳо дар навбаҳор...*

*Мурғ набинӣ, ки чӣ хонад ҳаме,
Меғ набинӣ, ки чӣ ронад ҳаме,
Дашт набинӣ, ба чӣ монад ҳаме,
Дӯст набинӣ, чӣ ситонад ҳаме,
Боғ бутонро бинишонад ҳаме,
Бар суману настарану лолазор...*

Манучехрии Домғонӣ

РАСМИ ИДӢ ДОДАН ДАР НАВРӢЗ

Идӣ додан, яъне эҳдои пул ё ҳадя аз ҷониби бузургони хонавода ба хурдсолон як суннати бисёр зебо ва деринаю барангезандаи шодӣ дар дили кӯдакон аст.

Идораҳои давлатӣ ва ширкатҳои хусусии Эрон ба муносибати Наврӯз ба кормандон иди ва ҳадяҳо тақдим мекунанд. Идии наврӯзии кормандон ва коргарони идораҳо ва ширкатҳо баробари музди кори якмоҳаи онҳост.

Қайд кардан ба маврид аст, ки ҳаҷм ва навъи идии наврӯзӣ, ки афроди бузургсол ба хурдсолон медиҳанд, бастагӣ ба вазъи молӣ ва моддии онҳо дорад ва маъмулан бузургони хонадон чанд танга ё пули қоғазиро ба хурдтаракон ба унвони иди медиҳанд. Ин навъ иди, ки навъе рамз ба шумор меравад ва арзиши моддии чандоне надорад, нишони баракат ва кӯшоиши кор дар Соли Нав аст. Эронӣён бар ин боваранд, ки агар ин пулро дар миёни пулҳои худ гузоранд, ба пули онҳо баракат медиҳад. Ҳадякунанда низ бо чунин нияте ин пулҳоро аз пеш байни саҳифаҳои Қуръони маҷид мегузорад ва сипас ҳадя медиҳад. Агар байни аъзои хонавода маъруф бошад, ки касе «дасташ сабук» аст, ҳама кӯшиш мекунанд, то пулро аз дасти ӯ бигиранд.

Аз афроде, ки иди додан ба онҳо ҳатмӣ ва вочиб аст, арӯсҳо ва духтароне мебошанд, ки номзад доранд. Дар чунин мавридҳо расм бар ин аст, ки хонаводаи домод ба манзили хонаводаи арӯс мераванд ва ҳадяҳоеро ба унвони иди ба арӯс ё арӯс оянда медиҳанд. Дар байни ин тухфаҳо ҳатман бояд матоъе барои пирохани арӯс гузошта шавад. Дар деҳоти Эрон маъмулан, идии наврӯзии арӯс аз тарафи хонаводаи домод аз гӯсфанд, тилло, матоъ, биринҷ, қанд, равған ва ғайра иборат аст.

Дар айёми Наврӯз маъмулан, пули қоғазии нав ба унвони иди истифода мешавад ва бонкҳо дар ин айём пулҳои нав ба муштарӣҳои худ медиҳанд.

Яке аз русуми дигаре, ки эрониён бисёр ба он пойбанд мебошанд, дидор аз хешону наздиконест, ки ба тозагӣ азизеро аз даст додаанд. Дар чунин мавридҳо хонаводаи азодор иди аввалини солро намегиранд ва хешовандон ва наздикон на барои табрики Соли Нав, балки барои таслият ва ҳамдардӣ ба хонаи онҳо мераванд.

НАВРҶЗГОҲО ДАР ЭРОН

Дар замонҳои гузашта майдони хосе ба номи Идгоҳ ё Наврӯзгоҳ дар айёми ид омода мешуд, ки деворҳои баланд дошт. Занону духтарон дар ин ҷо бо ҳам чамъ меомаданд ва ба рақсу бозӣ ва сурудхонӣ машғул мешуданд. Вуруди писарон ва мардон ба ин ҷо мамнӯъ буд.

Тибқи суннати роиҷ дар деҳот омадани духтарони болиғ ва дами бахт ва тозаарӯсҳо вочиб аст. Ҳамчунин, бояд аз хонаводаи домод ҳаҷяҳе ба занҳо ва духтарони хонаводаи арӯс эҳдо шавад.

***

*Тамоми кӯчаҳои шаҳр ҷавлонғаи борон шуд,
Табассум шабнаме буд, аз лаби гул мечакид ин ҷо.*

СЕЗДАҲБАДАР

Сездахуми моҳи фарвардин охирин рӯзи чашни Наврӯз ба шумор меояд. Лозим ба зикр аст, ки назди бисёре аз қавму миллатҳо адади сездах наҳс аст. Дар хусуси наҳс будани ин адад касоне ҳастанд, ки он қадар аз ин адад метарсанд, ки ҳатто номи онро ба забон намеоваранд ва масалан, ҳангоми шуморидани ададҳо пас аз дувоздах мегӯянд «зиёда» ва баъд «чаҳордах» мегӯянд. Маъмулан, ба ҷойи навиштани адади сездах бар дари хона ва мағозаҳо «12+1» навишта мешавад. Наҳсияти ин

адад то ҷоест, ки ҳатто бисёре аз ширкатҳои ҳавопаймоии дунё низ истифода аз ин ададро барои шумораи парвозҳои манъ кардаанд.

Ба ҳар ҳол, бархе аз эронӣён низ бар ин ақидаанд, ки рӯзи сездаруми моҳи аввали Соли Нав наҳс аст ва бинобарин, боястӣ аз хона берун рафт, то наҳсии он ҳам аз хонаҳо берун биарад. Дар ин хусус ҳатто масалест, ки мегӯяд: *«Дар сездарум аз хона бурун, дар чаҳордарум ба хона дарун»*. Дар ин рӯз гардишгоҳҳо ва амокини хушманзари канори рӯдҳо ва минтақаҳои сарсабз пур аз одамон аст. Субҳи рӯзи сездарум хонаводаҳо ғизо ва ширинӣ бо худ гирифта, ба беруни шаҳр ва оғӯши табиати зебо барои истироҳат ва дамгирӣ мераванд.

Яке аз оинҳои ва расмҳои, ки дар маросими Сездарбадар баргузор мешавад, афкандани сабзаҳои наврӯзи дар об ё дар дашт аст.

МУСОБИҚАҲОИ ВАРЗИШӢ ВА БОЗИҲО

Баргузориимусобиқаҳо, махсусан гуштигирӣ ва саргармибозӣ, аз расму оинҳои суннати наврӯзи дар Эрон ба шумор меравад. Дар канори инҳо бозиҳои дигаре мисли футбол ва волейбол баргузор мешавад, аммо гуштигирӣ аз муҳимтарин мусобиқоти варзишист, ки дар ҷойҳои серодам барпо мешавад ва паҳлавонони як шаҳр бо шаҳри дигар ё як маҳал бо маҳалли дигар хунарнамоӣ ва зӯрозмоӣ мекунанд.

Дар баргузориҳои ин мусобиқаҳои варзишӣ ҳеҷ даъватнома ва ё гузинуше вуҷуд надорад. Майдонҳои барои ҳар диловаре, ки бихоҳад зӯрозмоӣ ва маҳорати худро нишон диҳад, боз аст. Ҳамзамон, ҳар тамошобин ихтиёр дорад, ки ба паҳлавонони мавриди писандидааш ҳадя ва тухфаи худро тақдим кунад.

***

*Омад баҳори нозанин, сахро саросар фавчи гул,
Домони кӯҳу боғҳо шуд шуълазори мавчи гул.
Аз хок сар бурун кашад ҳар як гиёҳ бо ин калом:*

*Айёми Наврӯз, ассалом!
Рӯзи дилафрӯз, ассалом!*

*Пиру чавон имрӯзро сарфи назарбозӣ кунанд,
Гулдухтарони гулназар боланду таннозӣ кунанд.
Ҳар кӣ ба ёди фасли гул хонад суруди бардавом:*

*Айёми Наврӯз, ассалом!
Рӯзи дилафрӯз, ассалом!*

*Дар шохсорон рӯзу шаб мурғони хушхон дар наво,
Булбул бихонад сози нав дар боғу дар гулзорҳо.
Аз савти мурғон мерсад бар гӯш ҳар дам ин паём:
Айёми Наврӯз, ассалом!
Рӯзи дилафрӯз, ассалом!*

Меҳмон Бахтӣ

НАВРҶЗ ДАР АФҶОНИСТОН

Чашни Наврӯз дар саросари Афғонистон бошукӯҳ таҷлил мегардад, аммо Наврӯз дар сарзамини бостонии Балх аз вижагӣ ва таровати хос бархурдор аст. Аз ҷумла чашни Наврӯз дар Балх чиҳил рӯз таҷлил карда мешавад. Дар оғози Наврӯз мардуми Балх дар ҳарамии ҳазрати Амир (*бино ба ривоёте ҳарамии мазкур оромгоҳи ҳазрати Алӣ ибни Абӯтолиб (р) аст*) ҷамъ меоянд ва парчами бузурге барои истиқбол аз Наврӯз афрошта мешавад. Наврӯз дар Балх ба он хотир, ки теппаҳои ин мавзеъ

саросар лолапӯш мешаванд, бо номи «Иди Гули Сурх» низ машҳур аст.

Донишманди шинохтаи тоҷик Додочон Обидов, ки худ солиёни зиёд дар Афғонистон қору зиндагӣ намудааст, қайд мекунад, ки мардуми ин кишвар ҳангоми вуруди Соли Нав аҳли ҳар хонавода дастархонро мекушоянд, зарфҳои пур аз аз меваро мегузоранд, кулчаҳои равғанӣ, нонҳои ширин, фатирҳои ширӣ ва таомҳои аз ҳамин қабилро ба рӯи суфра мениҳанд. Аксари хонаводаҳо кӯшиш мекунанд, ки аснои даромадани Соли Нав бедор бошанд, шамъ ё чароғ низ фурӯзон бошад, шир ё ширбинҷ ором-ором дар дег бичӯшад то зиндагии хушу рӯшноӣ ва сафедруйиро дар Соли Нав насиб шаванд.

Мардум хони «Ҳафтсин»-ро, ки аз ҳафт навъи маводи гизоӣ: сабзӣ, сир, сирко, саморуғ, суманак, себ, санҷид иборат аст, бо нияти нек ба умеди он ки то охири сол танашон солиму ризқашон фаровон бошад ва ба мақсади ин хушӣ, ки тамоми сол ҷамъияти дӯстон ҷамъ бошанд, истеъмол мекунанд ва маҳз бо ҳамин нияту орзуҳо ба ҳамсоғон, ҳешу табор ва дӯстонашон мефиристанд.

Субҳи рӯзи Наврӯз одамон барвақт аз хоб меҳезанд ва пас аз суҳбати кӯтоҳ ширинӣ ба даҳон мекунанд ва баъдан ба ҳамдигар об мепошанд ва сипас бо пайравӣ аз ойини ниёгон гарди кудуратро аз синаи дилҳо мезудоянд, ранҷу ғаму андӯхро ба канор мениҳанд ва бо мақсади пазирой аз Наврӯз ва Соли Нав либосҳои тозаӣ худро пӯшида, бо чехраҳои кушод ва бо дилҳои пур аз шодию нишот ва сурур гурӯҳ-гурӯҳ мелаҷойҳову ҷашнкадаҳо ва сайргоҳҳо мераванд ва ба хоҷири эҳтирому бузургдошти Наврӯз маърақаҳои идонаю ҷашнӣ барпо мекунанд, каф мезананд, рақс мекунанд ва суруду таронаҳо мехонанд.

Мардумон аз мелаю маросимҳо ҳамдигарро ба ҷашни Наврӯз, ба Соли Нав ва баҳори нав табрику таҳният мегӯянд, самимитарин таманниёт ва беҳтарин

орзуҳояшонро ба якдигар, ба ёру дӯстон ва хешу наздиконашон тақдим медоранд. Дар рӯзи чашн ибораҳои «Наврӯз муборак», «Ҳар рӯзи шумо Наврӯз, Наврӯзи шумо пирӯз» ва монанди инҳо қариб аз даҳони ҳар фард ба гӯш мерасад. Дар сайргоҳу мелаҷойҳои шаҳрҳои марказии Афғонистон намоиш додани наслҳои зоти ҳайвоноти аҳлӣ, аз қабилҳои гови дӯшӣ, барзагов, асп, шутур, гӯсфанд, буз ва ғайра ва кадр кардани навҳои бехтарини онҳо бо ҷоизаҳои муносиби молӣ низ аз расму ривожҳои миллӣ ва воситаҳои дилхушию саргармии мардуми ин кишвар дар иди Наврӯз аст.

Дар рӯзи чашни Наврӯз аз ҳама бештар кӯдакон ва наврасон сархушу масрур мебошанд ва онҳо ин чашнро бо аспаксавориҳо, чархофалаксавориҳо, бодпаракпаррониҳо, сурудани таронаҳои наврӯзӣ, гулгардониҳо ва тамошои ҳар гуна бозию мусобиқаҳои шавқовар пазирой менамоянд...

Дар мелаҳои наврӯзӣ ба ҷуз нағмаи дастаҳои созу суруд ва рақс ва афрӯхтани оташҳо навҳои гуногуни бозиҳои миллӣ варзишӣ, монанди гуштигирӣ, бузқашӣ, аспдавонӣ (пойгаҳ), найзабозӣ, дорбозӣ, ҷӯббозӣ, белбозӣ, тӯббозӣ, ҷавгонбозӣ, шамшерзанӣ, сангандозӣ ва ғайра намоиш дода мешаванд. Ба ғайр аз ин, говдавонӣ, шутурчангӣ, кӯчқорчангӣ, сагчангӣ, кабкчангӣ, хурӯсчангӣ, бедоначангӣ, тухмчангӣ ва монанди инҳо аз воситаҳои дилхушию саргармиҳои мардум дар ин чашни фархунда ба шумор мераванд...

Мардуми Афғонистон ба ин боваранд, ки Наврӯз инчунин, фурсатест барои ёд кардан аз гузаштаҳо, фаромӯшшудаҳо, андешидан аз некиҳою бадихо, аз иштибоҳот ва ғалатҳо. Наврӯз ҳамчунин намод аст, намоди росткориҳо ва раҳӣ аз банди ҳарҷӣ, ки зишт ба назар мерасад. Наврӯз рӯзи пирӯзист, пирӯзии нав бар қуҳна, нур бар торикӣ, ростӣ бар дурӯғ. Наврӯзро рамзи ҳастию пайвастагӣ низ медонанд. Вай ба масобаи як рамзи суннати фарҳангӣ наслҳои имрӯзро аз як сӯ, бо

таърих ва аз сӯйи дигар, бо ояндаи умедбахш мепайвандад ва бо тамоми ойинҳо ва маросиму суннатҳои хосси худ аз пайванду ягонагии маънавии мардуми Афғонистон ва аз фарози мушахассоти тамаддуни башарии онҳо дарак медиҳад.

Бояд гуфт, ки дар таҷлили ҷашни Наврӯз «Мелаи Ҷандаболо», ки ҳар сол ба муносибати иди Наврӯз дар маркази вилояти Балхи бостон – шаҳри Мазори Шариф баргузор мешавад ва он бо номҳои «Ҷашни Гули Сурх» низ маъмул аст, аз шоистатарин падидаҳои фарҳангӣ ба шумор меравад. «Мелаи Ҷандаболо», ки бо воқеаи барафрӯштани чанда (туғ ё байрақ)-и мазори ҳазрати Али ибни Абӯтолиб–халифаи чаҳоруми ислом, иртибот мегирад, аз бузургтарин ва бошукӯхтарин мелаҳои наврӯзӣ дар Афғонистон аст. **(Ниг. Додочон Обидов. Таҷлили Наврӯз дар Афғонистон. Дар китоби «Пайки Наврӯз. Гулчини мақолот ва ашъори наврӯзӣ». Мурағтибон Баҳриддин Мирзоев ва Махфират Юсуфӣ, - Душанбе: Пайванд, 2012, сах. 89–91)**

Аз дигар вижагиҳои Наврӯз дар Балхи Афғонистон ойин ва суннатҳои миллии мардуми он ҷост. Аз ҷумла ба қасони нав издивоҷкарда ба муносибати Наврӯз тухфаҳои хотиравӣ дода мешавад. Аёдат аз хонаводаи афроде, ки фавтидаанд, низ аз ойинҳои хуби суннати наврӯзӣ аст.

Ба муносибати Наврӯз дастархони «**Ҳафтсин**» ороста мешавад. Дар тӯли чихил рӯз бузургдошти мардони номдори Балх баргузор мегардад. Ҳамчунин, қиссаҳои навоиш ва гуяндагону ровиёни бехтарин хунари волои худро дар байни мардум намоиш медиҳанд.

Пас аз анҷоми ҷашн парчами наврӯзиро пойин оварда, даруни матоъи заррин мепечонанд ва то Наврӯзи оянда ниғаҳ медоранд. Шаби мазкур шаби муқаддас ба шумор меравад.

***

Наврӯз фароз омаду идаш ба асар бар,

Н-аз якдигару ҳар ду зада як ба дигар бар.

*Наврӯзи ҷаҳонпарвар монда зи даҳоқин,
Дехқони ҷаҳондидаш парварда ба бар бар.*

*Он зевари шоҳона, ки хуршед бар ӯ баст,
Овард ҳаме хоҳад бастан ба шачар бар.*

*Бар гавҳари ӯ абр магар ошиқ гаштаст,
К-аз дида ҳаме қатра ҷақонад бар гуҳар бар.*

*Гӯйӣ магар аз ҷашмаи Хизр аст чу бинӣ,
Обе, ки бувад монда шабона ба хазар бар.*

*Аз лола чу бечодаст оҳу ба биёбон,
Нахчир чу пирӯза зи сабза ба камар бар.*

*Бо ёр яке сӯйи шамар шав чу вазад бод,
Бишмар шикани зулфи бутонро ба шамар бар.*

*Гар хок ҳаме хандад зери қадами абр,
Чун абр ҳаме зор бигиряд ба забар бар.*

Унсурии Балхӣ

НАВРҶЗ ДАР ҶЗБЕКЕСТОН

Иди Наврӯз дар Ҷумҳурии Ҷзбекистон бо шукӯхе хос баргузор мешавад ва рӯзи фаро расидани он рӯзи истироҳат эълон гардидааст. Дар ин кишвари ҳамсоя Наврӯзро ҷашни дӯстии миллатҳо низ меноманд. Ба хотири эътиқод ва муҳаббати хоси таърихии мардум ба ҷашни мазкур бархе аз ноҳияҳо ва шаҳру деҳоти ин кишвар Наврӯз номгузори шудаанд.

Дар шаҳрҳои бостонии Самарқанд ва Бухоро, ки аксари сокинони онҳоро тоҷикон ва форсизабонон

ташкил медиҳанд, ботантана ва бошаҳомат таҷлил карда мешавад. Дар ин шаҳрҳо маросими Чаҳоршанбесурӣ ҳифз гардида, дар бархе аз минтақаҳои дигар, мисли Сурхондарё, ин шабро «**Шаби оташафрӯз**» мегӯянд. Дар ин шаб оташ афрӯхта мегардад ва мардум ҳам кӯдакон ва ҳам бузургсолон, аз болои оташ мечаҳанд ва мегӯянд: «*Зардии ман аз ту, сурхии ту аз ман!*»

Дигар ойини суннати наврӯзии мардуми тоҷики Самарқанду Бухоро «*кушоиши қуфли бахт*» аст; дӯшизағони ҷавон субҳ қуфли бастаро бо худ мегиранд ва берун мераванд ва аз мусофирони роҳ хоҳиш мекунанд, то қуфли бастаро боз кунанд. Агар роҳгузари аввал ҷавонмарде бошад, аз ин фоли нек мегиранд.

Дар Бухоро духтари бахташ баста пас аз оташафрӯзӣ ҳокистари онро дар таги девор мерехтааст ва баъд ба пушти дари хонаи худ омада, тақ-тақ мекардааст ва аз дарун мешунидааст: «Дарро кӣ мезанад?». Духтар ҷавоб меодааст: «Манам», боз мепурсидааст: «Аз кучо омадӣ?», ҷавоб меодааст: «Аз арӯсӣ», мепурсидааст: «Бо худ чӣ овардӣ?», мегуфтааст: «Тандурустӣ». (Ниг. Раҳмонӣ Р. Сухане чанд пиромуни ҷашни Наврӯзи тоҷикон. Дар китоби «**Пайки Наврӯз**», -Душанбе: Пайванд, 2012, сах. 109).

Мардумони ин сарзаминҳои бостонӣ кишвар ҳангоми субҳ даруни зарфи нав аз рӯдхона об меоранд ва бо ин об шустушӯ мекунанд ва муътақиданд, ки амри мазкур муҷиби назофат ва пок гардидани рӯҳу ҷисми инсон мегардад. Ҳамчунин, ба фариштаи об тааллуқ гирифтани ҷашни Наврӯз аз эътиқодҳои қадими мардуми ориёинажоди ин сарзамин аст.

Ҷашни бостонии Наврӯз дар водии Фарғона ва вилояти Хоразм низ бошукӯҳ таҷлил мегардад. Махсусан, дар пойтахти қадимаи Хоразм—шаҳри бостонии Хева

Наврӯзи чахонафрӯз бо расму ойнҳои хос қайд карда мешавад.

***

*Эй оби равон, сабзаи навхези баҳорӣ,
Эй булбули бар хандаи гулгунча хуморӣ,
Эй лолаи танҳо, ту магар ёр надорӣ,*

*Мо ошиқи Наврӯзем,
Бо ёри дилфарӯзем.*

*Эй кабки дарӣ, қаҳ-қаҳа зан аз бари кӯҳсор,
Эй абри баҳор, абри баҳор, абри гуҳарбор,
Доман бифшон ба чаману бар сари гулзор,*

*Мо ошиқи Наврӯзем,
Бо ёри дилфарӯзем.*

*Эй сабзаи шабнамзадаи домани Варзоб,
Гулхандаи мастонаи дилдодаи беҳоб,
Гесуйи паешоншудаи шаршараи об,*

*Мо ошиқи Наврӯзем,
Бо ёри дилфарӯзем.*

Меҳмон Бахтӣ

НАВРҶЗ ДАР ПОКИСТОН

Наврӯз дар ин сарзамини бостонии Ҳинд аз замонҳои қадим таҷлил мегардад. Дар Ҷумҳурии Покистон рӯзи аввали Наврӯзро «олами рӯшноӣ» меноманд, ки он бо фаро расидани худ тамоми оламро мунаввар месозад. Дар китобҳои таърихии «Шоҳчаҳоннома», «Ойини Акбарӣ»,

«Акбарнома» ва «Ҳумоюннома» доир ба чашни Наврӯз ва расму ойинҳои баргузории он маълумоти муфассал дарҷ гардидааст. Дар сарчашмаҳои мазкур омадааст, ки Наврӯз чашни баҳор ва шукуфои гули сурх аст. Дар ҳоли ҳозир низ дар бархе аз хонаводаҳои ин сарзамин Наврӯзро ба ҳайси чашни динӣ бо дуо ва дуруд истикбол мекунанд.

Дар айёми Наврӯз шабҳои шеър ва рақси самоъ доир мегардад. Наврӯз дар Покистон «**Чашни Гули Сурх**» ва дар тақвимҳо «**Иди Наврӯз**» номида мешавад. Дастархони наврӯзӣ ораста мегардад ва Қуръони карим ойина, шамъ, гул, сабзичот ва ғайра болои он гузошта мешавад. Инчунин, навъҳои фаровони гизо ва ширинӣ омода мегардад ва миқдори бештари он ба мардум хайр карда мешавад.

Лутфу нармии суҳан аз дигар вижагиҳои Наврӯзи Покистон аст. Зиёрати оромгоҳи хешовандон, дидор бо хешону дӯстон дар чашни Наврӯз аз дигар расмҳои мардуми ин кишвар аст. Бузургсолон ба кӯдакон ҳадяҳои наврӯзӣ медиҳанд. Дар тақвимҳо Наврӯз бо тасвирҳо ва зебу зинат ишора мегардад.

***

*Фасли баҳор инчунин, бонги ҳазор инчунин,
Чехра кушо, ғазал саро, бода биёр инчунин.*

*Ашки чакидаам бубин, ҳам ба нигоҳи худ нигар,
Рез ба найситони ман, барқу шарор инчунин.*

*Боди баҳорро бигӯ, пай ба хаёли ман барад,
Водии даштро диҳад, нақшу нигор инчунин.*

*Зодаи боғу роғро аз нафасам таровате,
Дар чамани ту зистам бо гулу хор инчунин.*

*Олами обу хокро ба маҳаки дилам бисой,
Равшану тори хешро гир аёр инчунин.*

*Дил ба касе набохта, бо ду ҷаҳон насохта,
Ман ба ҳузури ту расам, рӯзи шумор инчунин.*

*Фохтаи куҳансафир, нолаи ман шуниду гуфт:
Кас насуруд дар ҷаман нағмаи пор инчунин.*

Иқболи Лоҳурӣ
НАВРҶЗ ДАР ҚИРҒИЗИСТОН

Наврӯз дар Ҷумҳурии Қирғизистон ҳамасола рӯзи 21 март (*аввали фарвардин*) таҷлил мешавад. Дар даврони Шӯравӣ чунин ба назар мерасид, ки Наврӯз дар ин кишвар моҳият ва аҳамияташро гум карда буд, аммо баъди ба даст овардани Истиқлолияти давлатӣ ҷашни Наврӯз дар ҳаёти маънавӣ ва фарҳангии мардуми ин сарзамин бо тобиш ва ҷилваҳои тоза эҳё гардид ва солҳои охир бо шукӯҳ таҷлил карда мешавад.

Дар Қирғизистон соати дақиқи фаро расидани Наврӯз мушаххас нест. Ҳамчунин, расм нест, ки ба манзили дӯстону ошноён бираванд ва онҳоро табрик гӯянд.

Ҷашни Наврӯз бо фаро расидани субҳи 21 март шурӯъ гардида, чанд рӯз идома пайдо мекунад. Дар пойтахти кишвар шаҳри Бишкек Наврӯз бо ташаббуси Ҳукумат ва дар шаҳру навоҳӣ бо ташаббуси пирон ва шахсони муътабар ҷашн гирифта мешавад. Дар ин рӯз бозихҳои варзишӣ, маҳфилҳои фарҳангӣ ва адабӣ баргузор мегарданд. Дар бархе аз шаҳрҳо саворагон бо либосҳои миллӣ ва силоҳҳои қадимӣ дар кӯчаҳо гардиш мекунанд. Дар деҳот ҷавонон бештар ба аспдавонӣ машғул мешаванд, ки аз бозихҳои дӯстдоштаи мардуми қирғиз аст.

Дар шаҳрҳои бузурги Бишкек, Чалолобод, Ўш, Талас бозорҳои фурӯши навъҳои гуногуни маҳсули хунармандони мардумӣ баргузор мегардад. Дар деҳот занон хӯрокҳои идона пухта ва ба мардум ба таври ройгон медиҳанд. Чашни Наврӯз аз ҳама беҳтару хубтар дар шаҳрҳои У шва Чалолобод, ки дар он ҷойҳои тоҷикону ўзбекон бештар сукунат доранд, таҷлил карда мешавад.

Дар арафаи чашни Наврӯзи ҷаҳонафрӯз Президенти Ҷумҳурии Қирғизистон мардумро ба муносибати фаро расидани ин чашни фархунда табрику муборакбод менамояд.

***

*Навбаҳор асту гулу хор ғазал мехонад,
Шарару шаршараву нор ғазал мехонад...*

*Чашм накшода ба рӯи адам аз тӯри ҳарам,
Ғунча андар бағали хор ғазал мехонад,*

*Бодаро шӯри ниҳон асту шарри хуни разон,
Бод аз накҳати гулзор ғазал мехонад...*

*Бандагӣ бо ҳама ҳама банду қафасаш озод аст,
Зиндагӣ бо Гули Рухсор ғазал мехонад.*

Гулрухсор

НАВРҶЗ ДАР ҚАЗОҚИСТОН

Кишвари Қазоқистон пас аз эълони Истиқлолияти давлатии худ беш аз ҳар вақти дигар барои эҳёи ойин ва суннатҳои миллӣ талош меварзад ва Наврӯз аз ҷумлаи чунин суннатҳост. Дар ин кишвар Наврӯз дар шакли «Навриз» ба кор бурда мешавад ва мардуми қазоқи

турктабор ин ойинро аз мардumi ориёинажоди тоҷик пазируфтаанд ва онро чун ҷашни миллӣ таҷлил мекунанд. Бо ҳамаи фарозу нишебҳои таърихи ин миллат, Наврӯз барои мардumi қазоқ дар миёни дигар ойину суннатҳо мақоми волотар дорад.

Рӯзҳои 21–22 март дар шаҳрҳои бузурги Қазоқистон мардум барои баргузори ҷашни бостони Наврӯз аз хонаҳо берун меоянд. Дар ин сайри наврӯзӣ шодию хурсандӣ карда, фаро расидани Наврӯзи оламафрӯзро ба ҳамдигар табрику шодбош мегӯянд. Барои ҷашни Наврӯз суманак пухта мешавад ва дар ҳафт зарфи сафед ба мардум пешкаш мегардад. Ҳамчунин, мусобиқаҳои аспдавонӣ баргузор мешавад ва саворагон бо тири пайкон тангаҳои тиллоиро ба нишон мегиранд.

Дар арафаи ҷаши Наврӯз мардumi қазоқ либоси нав бар тан карда, зарфҳои кӯхнаро шикаста, ба якдигар гул ҳада мекунанд ва ин ҷашнро ба ҳамдигар табрик мегӯянд. Дар девори хонаҳояшон шабеҳи офтоб доира мекашанд. Дар робита ба Наврӯз қазоқҳо чунин мегӯянд: «*Наврӯз рӯзест, ки мо тамоми сол онро интизорӣ мекашем*», «*Наврӯз рӯзест, ки замин пур аз хайру эҳсон мегардад*», «*Наврӯз рӯзест, ки ҳазрати Хизр дар даштҳо роҳ меравад*». Аз ин рӯ, шаби Наврӯзро «Шаби Хизр» меноманд.

*Бо пайки насими атргардон,
Бо муждаи гунҷаҳои хандон,
Бо чаҳ-чаҳи мурғакони хушхон,
Эй аҳли нишаста рӯ бамайдон,
Наврӯзи хучастапай муборак!*

*Аз ҳусни баҳори оламафрӯз,
Ҳар чехра чу гул шукуфта имрӯз.*

*Шуд даври фараҳфизои ғамсӯз,
Эй ҳамватани шоду фирӯз,
Наврӯзи хучастапай муборак!*

*Гулғунча ба боғ сар кашида,
Себарга канори чӯ дамида,
Айёми нишот даррасида,
Эй мардуми ҳамчу нури дида,
Наврӯзи хучастапай муборак!*

Мирзо Файзалӣ

НАВРҶЗ ДАР ТУРКМАНИСТОН

Дар солҳои Хукумати Шӯравӣ туркманҳо аз аксари оӣин ва русуми суннатҳои миллии худ маҳрум монда буданд, аммо Наврӯз аз ҷашнҳои буд, ки ҳеҷ қудрати султагаро натавонист онро аз зеҳни мардум бизудояд. Пас аз Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Туркменистон таҷлили саросарии Наврӯз ба расмият пазируфта шуда ва рӯзи фарорасии он рӯзи истироҳат эълон гардид.

Дар минтақаҳои гуногуни ин кишвар ҷашни мазкур тобишу тарвати махсусе дорад. Қабилҳои, ки дар соҳили рӯди Ому зиндагӣ мекунанд ва шуғлашон аксаран кишоварзист, эҳтиром ва эътиқоди хосе ба Наврӯз доранд. Дар бархе дигар аз навоҳӣ зиёрати амокини муқаддаси ин кишвар роиҷ аст. Наврӯзро дар Туркменистон «**Наврӯз байрам**» меноманд. Дар миёни туркманҳо масали зерин шуҳрат дорад: «**Ҷигунагии сол аз баҳори он пайдост**». Ин масал нишонгари он аст, ки Соли Нав барои туркманҳо бо фаро расидани Наврӯзи оламафрӯз оғоз меёбад. Ахиран тибқи дастуре, ки аз ҷониби Хукумати Туркменистон ба тасвиб расид, рӯзи фаро расидани Наврӯз (*баробар бо 20 март*) Рӯзи зан низ эълон гардидааст.

Дар рӯзҳои чашни Наврӯз мардум дар боғу майдонҳо ва шаҳрҳо ба сайругашти оммавӣ мебароянд. Дар базмҳои наврӯзӣ намоишномаю суруд ва рақсҳои миллӣ бо шукӯҳи хос иҷро карда мешавад. Рақси «Ханҷар» аз намунаи рақсҳои миллист, ки хоси чашни Наврӯз аст. Аз дигар маросими мардуми туркман, ки дар маҳфилҳои духтарон баргузор мегардад, «Фол бо пиёла» мебошад. Ҷамҷунин, таронаҳое дар муждаи фаро расидани Наврӯз аз ҷониби ҷавонон хонда мешавад. Умуман, мардуми туркман чашни бостонии Наврӯзро бо шукӯҳ ва бо вижагиҳои ба худ хос таҷлил мекунанд.

* * *

*Вақти хушу ҷӯши тарабу фасли баҳор аст,
Болида гул аз ранги асар бар рухи хор аст.*

*Сар зад зи замин сабзаю аз кӯҳ бунафша,
Эй лола, кучой, ки ду чашмам ба ту чор аст...*

*Дар мавсими гул соғари мул гир, ки Нодим,
Бе бода ништастан ҳунари санги мазор аст.*

НАВРҶЗ ДАР ОЗАРБҶЙЧОН

Наврӯз дар Ҷумҳурии Озарбейҷон аз ҷашнҳои муҳими суннатист, ки дар се рӯз: аз 20 то 23 март таҷлил мегардад. Дар Озарбейҷон низ ба монанди дигар кишварҳои Шарқ дар шаҳрҳои қадимаи ин сарзамин, баҳусус шаҳри Ганча, зодгоҳи шоир ва мутафаккири бузург Низомӣ Ганҷавӣ, Наврӯзи Аҷам хеле бошукӯҳу шаҳомат ҷашн гирифта мешавад. Китоби «Наврӯз», ки дар ин кишвар аз шухрате хосе бархӯрдор аст, матолиби фаровоне доир ба таълимоти ахлоқии Наврӯз ва фалсафаи

онро дар бар гирифтааст. Ҳамчунин, дар рисолаи мазкур маълумоти муҳим дар бораи таърихи Наврӯз, оини ва суннатҳои бостони Наврӯзӣ дар Озарбойҷон ва дигар мамолики Шарқ, дастархони Наврӯзӣ, тарона ва оҳангҳо, дуо ва муноҷот, базму бозиҳо, чистону шеър ва ғайра дарҷ гардидаанд. Яке аз боварҳои мардуми Озарбойҷон ин аст, ки ҳар касе дар Наврӯз ба дарки баҳои хайру эҳсон намерасад, аз саодату шодӣ дур хоҳад монд.

Овехтани кулоҳ бар дари хона ва халтачаҳои холи дар тирезаи хона ҷиҳати дарёфти ҳадяи идона, гулгардонии кӯдакон ва ғайра аз расмҳои Наврӯзии мардуми озар маҳсуб мегардад.

Наврӯз дар Озарбойҷон аз ҷашнҳои воқеан милли ва мардумист. Аз хусусиятҳои хоси дигари таҷлили Наврӯз дар ин сарзамин иҷрои тарона ва оҳангҳои мардумӣ мебошад, ки баёнгари нигариш ва тасаввури кайҳон дар завқи одамон ба шумор меояд, маҳсусан, сурудани таронаҳое дар рафтани зимистон ва фарорасии Наврӯзи оламафрӯз роиҷ ва машҳур аст. Таронаи Наврӯзии «Бирав-бирав» аз гуфтугӯи инсон бо моҳро бозгӯ мекунад. Зимни ин тарона, инсон моҳро хушдор медихад, ки биравад, вагарна ҷазо мебинад. Пас аз моҳ ба офтоб рӯҷӯ меоварад, ки «руҳ бинамояд». Тибқи эътиқоди қадими ин мардум, хуршеди оламоро Наврӯзу баҳор ва сарсабзию хуррамиро ба одамон эҳдо мекунад.

***

*Эй ҷамоли баҳру бар, хуш омадӣ,
«Эй баҳори сабзу тар, хуш омадӣ»*

*Тозакориҳотро қурбон шавам,
Мисли ҳар соҳибхунаро шод омадӣ.*

*Дар дилам кардӣ назар бо чашми гул,
Гулҷамолу гулназар шод омадӣ.*

*Аз қадамҳоят дилам гул мекунад,
Эй арӯси раҳгузар шод омадӣ.*

*Дар раги ҳар майсаат маҷрои ризк,
Баҳри абнои башар шод омадӣ.*

*Дар лаби ҳар ғунча овардӣ паём,
Аз саховат, аз самар хуш омадӣ.*

*Дар канорат мебарад инсон ба сар,
Як дами бе дарди сар хуш омадӣ.*

*Эй биё, гул гуфтаву гул бишнавам,
Гул ба домон, гул ба сар, шод омадӣ.*

Лоиқ Шералӣ

*Пайғоми Наврӯз омада,
Он оламафрӯз омада.
Бо Пайки нав– Бонуи Сол,
Барнои гулдӯз омада.*

*Савсангулу хулбӯ биё,
Себаргаву қокӯ биё,
Обе диҳи чашмон агар,
Рангинкамоабрӯ биё.*

*Як сӯ садои най ба ғӯш,
Сардии моҳи дай хамӯш,*

*Дар шохаҳо гулгучаҳо,
Кумрию булбул дар хурӯш.*

*Пайгоми Наврӯз омада,
Он оламафрӯз омада.
Бо Пайки нав– Бонуи Сол,
Барнои гулдӯз омада.*

Салоҳиддини Садриддин

МАНБАЪҲОИ ИСТИФОДАШУДА

Абдуллоев Ш., Мираҳмадов Ф. Ҷашни Наврӯз (дастурамал ва тавсияҳо барои баргузор намудани иди Наврӯз). -Душанбе: Ирфон, 2005.

Абӯрайҳон Берунӣ. Осор-ул-бокия. -Душанбе: Ирфон, 1990.

Аҳмадов Р. Наврӯз дар Варорӯдон. Техрон, 2005.

Аҳмадов Р. Наврӯзи оламафрӯз. -Душанбе: Ирфон, 1978.

Аҳмадов. Р. Наврӯзи хучастапай. -Душанбе: Ирфон, 2001.

Бозтоби масоили Наврӯз дар адабиёт. Маҷмӯаи мақолот. –Душанбе: Дониш, 2016, 294 саҳ.

Карамшоев Д. Русум ва истилоҳи Наврӯз дар Бадахшон//Номаи Пажӯҳишгоҳ, №3.-Душанбе: Пайванд, 2003, саҳ. 104–112.

Қиёмиддин Сатторӣ, Ҳасани Муҳаммадӣ. Наврӯзи ҷаҳонафрӯз. -Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2013, 112 саҳ.

Қодиров Р. Фолклори маросимии тореволютсионии тоҷикони водии Қашқадарё. Душанбе: Нашриёти Академияи Фанҳои РСС Тоҷикистон, 1963.

Наврӯз: дирӯз, имрӯз ва фардо.-Душанбе: Дониш, 2013, 171 саҳ.

Наршаҳӣ, Абӯбакр Муҳаммад ибни Ҷаъфар. Таърихи Бухоро. -Душанбе: Пайванд, 2012, 546 сах.

Мирраҳимов М. Ҷашни Наврӯз ва ҷаҳоншиносӣ.- Душанбе: Ирфон, 1992.

Наврӯзи оламафрӯз. Тавсияҳои методӣ ва сценарияҳои намунавӣ барои муассисаҳои фарҳанг.// Мурағтибон: Ф. Мираҳмадов, М. Турсунова//.-Душанбе: Маориф ва фарҳанг, 2011.

Обидов Д. Таҳқиқи сурудҳои мавсимии тоҷикони Афғонистон. Душанбе: Дониш, 1998.

Обидов Д. Тачлили Наврӯз дар Афғонистон. Дар китоби «Пайки Наврӯз. Гулчини мақолот ва ашъори наврӯзӣ». -Душанбе: Пайванд, 2012, сах. 89–91.

Пайки Наврӯз. Гулчини мақолот ва ашъори наврӯзӣ». Мурағтибон Баҳриддин Мирзоев ва Махфират Юсуфӣ, - Душанбе: Пайванд, 2012, 308 сах.

Пидром Латиф. Ҷашни Гули Сурх дар Афғонистон. //Армуғон//, -Душанбе, 1995, №3.

Писарчик А. Навдаи бед дар Наврӯз.//Адабиёт ва санъат//, 1987, 19 март.

Раҳимов Д. Баргузории ҷашни Наврӯз ва расму ойинҳои таркиби он.// Олами хунар, январ- март соли 2010.

Раҳимов Д. Нигоҳе ба ҷашнҳои миллӣ ва ойинҳои суннатии тоҷикон. -Душанбе: – Истеъдод, 2011.

Раҳимӣ Д. Боварҳои мардумӣ дар шугунҳои тоҷикӣ.//Мардумгиёҳ//,1998–2002, №1–2.

Раҳмон Э. Наврӯз–шиносномаи миллат. –Душанбе: Адиб, 2015, 168 сах.

Раҳмон Э. Суханронӣ ба ифтихори ҷашни Наврӯз дар Наврӯзгоҳи шаҳри Душанбе, 21.03.2016, сомонии интернетӣ: www.president.tj).

Раҳмонӣ Р. Сухане чанд пиромуни ҷашни Наврӯзи тоҷикон. Дар китоби «Пайки Наврӯз. Гулчини мақолот ва ашъори наврӯзӣ». -Душанбе: Пайванд, 2012, сах. 1021–129.

Ризо Шаъбонӣ. Одоб ва русуми Наврӯзӣ. -Душанбе: – Пайванд, 2008.

Рӯзӣ Аҳмад. Гулгардонӣ. «Паёмномаи фарҳанг», 2003, № 9.

Рӯзӣ Аҳмад. Наврӯз дар Тоҷикистон. Дар китоби «Пайки Наврӯз». -Душанбе: Пайванд, 2012, саҳ. 79–85.

Рӯзӣ Аҳмад. Ҷашни фарҳундаи Фарвардин.//Адабиёт ва санъат//, 17. 03. 2005.

Саидмирзои Назар. Наврӯзи Дарғ. Рисолаи тадқиқотӣ. -Душанбе: Ирфон, 2009.

Саъдии Қосимӣ, Бобочони Ҳабибулло. Дастури Наврӯзӣ (дастури методию таълимӣ роҷеъ ба таҷлили ҷашни Наврӯзи Аҷам). -Душанбе, 2006.

Султонмуроди Одина. Идҳои ориёӣ.-Душанбе: Ҳумо, 2006.

Умари Хайём. Наврӯзнама. -Душанбе: Адиб, 2012, 352 саҳ.

Фарҳанги забони тоҷикӣ, ҷилди 1. -Москва: Советская Энциклопедия, 1969.

МУНДАРИЧА

Наврӯзи чонафрӯз ва чаҳонафрӯз.....	3
Тоҷикистон ватани Наврӯз аст.....	11
Наврӯз чаҳонӣ шуд.....	15
Наврӯз дар Тоҷикистон	21
Наврӯз дар Эрон.....	87
Наврӯз дар Афғонистон.....	109
Наврӯз дар Ёзбекистон.....	113
Наврӯз дар Покистон.....	115
Наврӯз дар Қирғизистон.....	117
Наврӯз Дар Қазоқистон.....	118
Наврӯз дар Туркменистон.....	120
Наврӯз дар Озарбойҷон.....	122
Манбаъҳои истифодашуда.....	124

Қиёмиддин Сатторӣ, Ҳасани Муҳаммадӣ

НАВРҶЗИ ҶАҲОНӢ

(МАЪЛУМОТНОМАИ МУХТАСАРА)

Муҳаррири

техникӣ:

Тарроҳ:

Ҷ. Қўзиев

И. Сатторов

Ба чопхона супурда шуд 11.02.2017 ба чопаш имзо шуд
14.02.2017 Андозаи 60x84 1/16. Коғазии офсетӣ.
Чопи офсетӣ. Ҷузъии чопӣ 8. Адади нашр 200.
Супориши 02/17

Китоб чопхонаи ҶДММ «Аржанг» ба табъ расид.
Суроға: ш. Душанбе, кӯчаи Ш. Хусейнзода, 155